

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE L'ASSOCIATION

DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK

XVIII

ANNÉE

ZVEZEK

3-4

CAHIER

S SODELOVANJEM ČLANOV ODBORA

UREDIL

DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA 1937

Uredništvo in upravništvo »Glasnika« je v Ljubljani, Bleiweisova c. 24 (Narodni muzej), kamor naj se pošiljajo tudi vsi za »Glasnik« namenjeni rokopisi in recenzijski izvodi.

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. Ponatiskovati ali prevajati v »Glasniku« objavljene spise in slike je dovoljeno samo s pritrditvijo avtorja in društvenega odbora ter z navedbo vira.

»Glasnik« izhaja četrletno. Članska cena znaša za letnik **30 Din.**

P. n. člane prosi odbor Muzejskega društva, da blagovolijo poravnati to letno članarino (à 30 Din). Kdor bi imel še kak zaostanek na članarini iz prejšnjih let, tega bo društveni blagajnik s posebnim dopisom opozoril na skupni znesek dolga. Društvo ima svoj čekovni račun pri Poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, s št. 10773 in z naslovom: »Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana«.

Pričujoči zvezek (3—4) »Glasnika« je izšel 16. decembra 1937.

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO

TISKA JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI (KAREL ČEČ)

1

2

3

5

4

Oklep (1—4) in kratki meč (5) z Vrhpolja pri Stični

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Naprsnica (1), troba (2), bronaste grbe (3-7) ter bronasta skodelica (8, 9) z Vrhpolja pri Stični

BRONASTI OKLEP Z VRHPOLJA PRI STIČNI

R. Ložar

Nedolgo zatem, ko je izkopal iz Smolejeve gomile v Grižah pri Stični novo situlo s figuralno okrašenim pokrovom in z vsemi pridatki, je isti starinokop Albin Hrast (okrog božiča 1935) izkopal oklep in predmete, ki jih objavljamo v pričujočem spisu. Nova najdba je ležala na njivi Žvajdrgi, ki je last posestnika Kralja, Vrhpolje št. 1. S te njive je hranil Hrast v svoji zbirki starin mnogo črepinj glinastih posod in tudi precej predmetov iz bronu. Izkopavanje oklepa in sploh celega groba se je vršilo ponoči in večidel v hudem dežju. Zato je lega posameznih kosov v grobu popolnoma neznana in je tudi oklep sam zaradi udarcev hudo trpel, da o drugih predmetih, ki so prišli večidel razbiti v muzej, ne govorimo. Po pripovedovanju A. Hrasta je ves grob ležal kak poldrug meter globoko v sami ilovici, bil je pokrit s kamnito ploščo ter obdan z vencem, sestojčim iz treh nadaljnjih kamnitih plošč. Njiva kaže danes mestoma le prav rahle vzbokline in ne vemo, ali je bil ta grob gomila ali ne.

Popis predmetov

A. Predmeti iz bronu

1. Oklep iz bronaste pločevine. Inv. št. 6947/1, 2. (Tab. III, 1—4.) Narodni muzej je kupil oklep popolnoma razbit. Pločevina sama ponekod ni več v najboljšem stanju, v splošnem pa kaže še mnogo zdravega jedra. Oklep je moral biti že nekaj časa v rabi, preden je prišel v grob, kajti na levem robu prsnega dela se nahaja 3.5 cm dolga s 5 zakovicami pritrjena krpa (t. III, d), znamenje, da so ga že tedaj popravljali.

Obseg oklepa, merjen čez prsa, znaša 110 cm, obseg čez trebuh pa 102 cm. Prsni del je visok 46 cm (od ovratnika do spodnjega roba), hrbtni pa 56.5 cm. Leva rama prsnega dela meri v dolžino 10 cm, desna 9 cm; leva rama hrbtnega dela 11 cm, desna 12 cm. Obe prsni bradavici prednjega dela sta med seboj oddaljeni 14 cm. Ovratnik na prsnem delu je visok 2 cm, obseg 28 cm, na hrbtnem pa je visok 10 cm.

Prsna stran oklepa je bogato izdelana. Približno v njeni sredini je kovina od znotraj na ven iztolčena v obliki dveh navzgor odprtih krajev ali pollokov, ki naznačujeta pravi prsni partiji, oziroma njuno muskulaturo. Med njima nastali žleb je širok povprečno 1 cm, dolg pa 10 cm. Prsne bradavice sestojijo iz 3 okroglih, druga vrh druge položenih ploščic z nasekljanimi obodi (premer spodnje znaša 2.5 cm, srednje 1.8 cm, zgornje 1.5 cm). Pravo bradavico tvori zakovica, ki pričvrščuje vse ploščice na oklep in je na spodnji strani podložena s 4 kotno 1 cm² veliko ploščico.

Ob ovratniku se nahaja 10 okroglih bunčic (1.2 cm² vsaka v premeru), ki posnemajo nekako ovratnico, a služijo v prvi vrsti ojačevanju pločevine. Na levi in desni rami se nahajata po 2 cevki, dolgi povprečno 2.4 cm. Cevke so služile za poteg usnatih vrvic, s katerimi sta bila speta prsni in hrbtni del oklepa. Po dva para sličnih cev

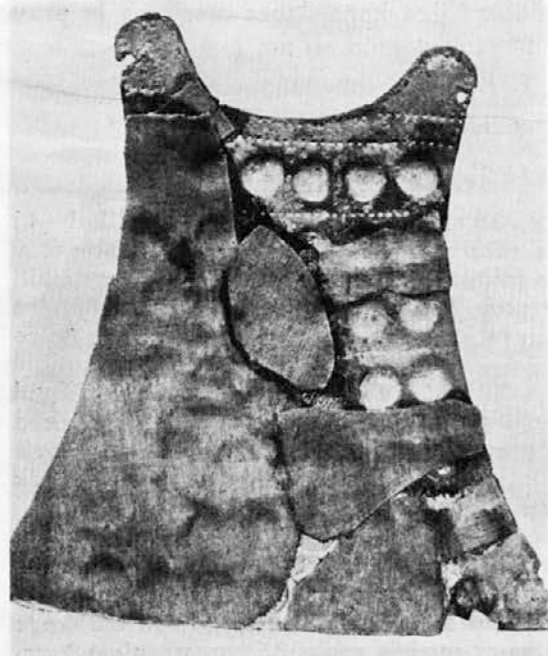
se nahajata tudi na levem boku prsnega in hrbtnega dela (tab. III/3); dolge so te cevke od 2.1—2.3 cm, pari so med seboj oddaljeni 5.7 cm, cevke pa po 1.1 cm, od pod pazduhe 4.1 cm, od spodnjega roba oklepa pa 9.8 cm. Na desnem boku prsnega in hrbtnega dela se nahaja po 10 luknjic v povprečni medsebojni oddaljenosti 2—2.5 cm.

Hrbtni del oklepa kaže v višini prs dva velika močno ven izkovana, skoro pravilna ovala, ki sta služila boljšemu prileganju oklepa na lopatici. Povprečno je vsak oval širok 16 cm, visok 13 cm, kanal med njima je širok 2.5 cm, dolg 15 cm. Na levem boku se nahajata 2 para cevk za usnjate vrvice, enako na levi in desni rami. Na desnem boku je 10 luknjic.

Iztolčena mesta ne služijo zgolj plastičnemu okrasu (venec bunčic, prsni in hrbtni pridvigi), temveč zlasti ojačitvi kovine. Še bolj se to vidi v naslednjih podrobnostih.

Robovi oklepa so povsod zavihani nazaj; po tako nastalih ceveh (povprečni premer 0.3 cm) teče 0.2 cm debela žica. Zavihani robovi pa so že marsikje uničeni. Povprečno 0.7 cm proč od teh robov teče 0.5 cm široka reliefna ven iztolčena črta, profil, ki je od notranje strani pogledana prav za prav žleb, ki ojačuje kovino na robu. Ojačen je pa tudi še ta žleb sam, in sicer z vrstama punciranih točk, ki tečeta vzporedno ob straneh. Spodnje partije prsnega in hrbtnega dela so ojačene s 3 vzporednimi iztolčenimi profili-žlebovi, ki jih istotako ob straneh okrepljujejo nizi punciranih točk. Ti trije profili-žlebovi so v zvezi z gori omenjenim obrobim profilom.

2. Naprsnica iz bronaste pločevine. Inv. št. 6947/10. Tab. IV/1, pod. 1. Pločevina je zelo slabo ohranjena. Kos je zgoraj 11.5 cm širok, spodaj 18 cm. Konveksnost znaša okrog 4 cm. Visoka je ta naprsna plošča 16.5 cm (merjeno od spodnjega roba do sredine zgornjega). Na zunanji strani kaže predmet 7 con bunčic ali okroglih, ven iztolčenih grbic; v zgornjih treh conah je po 6, v 4. in 5. po 7, v 6. con 9, v 7. pa 10 grbic. Cone ločijo med sabo nizi punciranih točk. Podobni nizi spremljajo tudi robove izpustov na obeh gornjih oglih naprsnice. Na izpustih zgoraj in v oglih spodaj se nahaja po ena luknjica za pritrditev predmeta s pomočjo vrvice, bodisi na oblačilo bodisi na oklep.

Pod. 1. Notranja stran naprsnice iz bron (tab. IV/1)

3. Kratek meč iz bron. Inv. št. 6947/3. Tab. III, 5. Meč je dolg 47.5 cm, držaj je zgoraj širok 7 cm, pri nasadu rezila 7 cm. Po sredi rezila se vleče močan greben, ki ga ob robovih spremljata dva vrezana žlebova. Držaj meča spaja z rezilom 5 zakovic; 3 od njih se nahajajo na držaju samem, 2 pa na spojnici. Vrhnja stran držaja kaže na vsakem kraju ovala graviran okras v obliki linearnih vrtanih pelt (ščitov) s tremi zašiljenimi izrastki. Na obeh vzdolžnih straneh je glava ročaja izsekana in se je tu nahajala svoj čas brezdvomno obloga ročaja iz kake druge snovi.

4. Okov opasača iz bron. Inv. št. 6947/11. Pod. 2 (3). Okov je dobro ohranjen; dolg je 20.5 cm, širok 5 cm. Med zakovicami, ki jih je na vsakem njegovem kraju troje, se nahajajo puncirani krogi s točkami v sredi.

5. Odlomek enakega okova. Inv. št. 6947/12. Pod. 2/4. Dolžina 11.5 cm, širina 4.3 cm. Ohranjeni sta 2 zakovici, ena od njih je odlomljena.

6. Trobi podoben predmet iz tenke bronaste pločevine. Inv. št. 6947/4. Tab. IV/2. Predmet je dobro ohranjen in na koncu valjastega dela preluknjan. Troba je visoka 13 cm, premer razširjenega dela znaša 11.5 cm, premer valja zgoraj 2.5 cm, premer odprtine na njem 0.8 cm.

7. Plitve skodele ali diski iz bronaste pločevine. a) Slabo ohranjeni največji predmet tega tipa (inv. št. 6947/5, tab. IV/5) je v premeru 26.5 cm širok, 9 cm visok, sredina je dvignjena nad krajevce 1.5 cm, širina krajevcev znaša 4 cm. Okrog in okrog sredine tečeta po krajevcih 2 para vzboklih profilov (pod. 3), od spodnje strani pogledano, žlebovi. Profiliran je tudi rob krajevcev. Sredino zaključuje zgoraj situlasti vazi podoben bronast nastavek, ki je masiven in na ostali del zelo fino privarjen; na notranji strani nosi ta sferično stožčasti nastavek 4-kožno zanko.

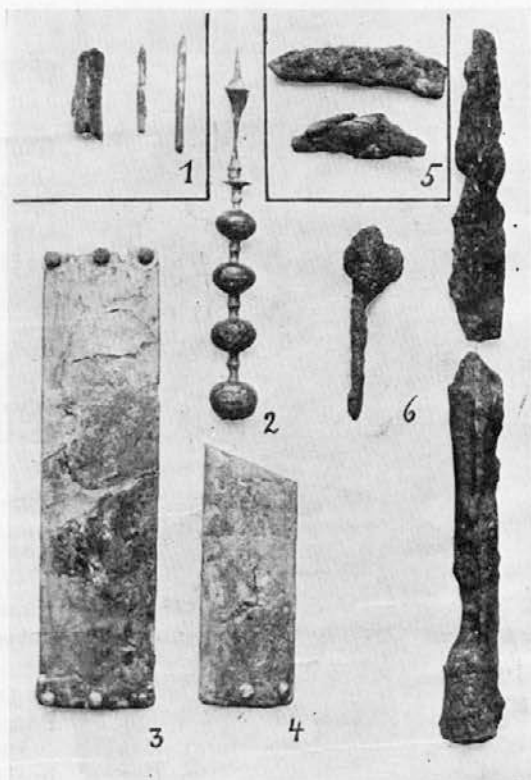
b) Dva diska enake velikosti. Inv. št. 6947/6, 7, tab. IV, 3, 7. Premer celotne krožnine znaša 22 cm, višina 8 cm, dvig sredine iznad krajevcev 1.5 cm, širina krajevcev 3.3 cm (na enem mestu celo 3.7 cm). Izdelava obeh predmetov se strinja s prvim.

c) Dva diska manjšega obsega, a medsebojno enaka. Inv. št. 6947/8, 9. Tab. IV, 4, 6. Premer krožnine 8.2 cm, širina krajevcev 1.4 cm, višina celotnega kosa 3.5 cm. Na krajevcih samo po 1 par vzporednih iztolčenih profilov oziroma žlebov. Izdelava v ostalem ista kot pri prej navedenih eksemplarjih. Pod. 3.

8. Skodelica iz bronaste pločevine 6947/63. Tab. IV, 8, 9. Višina skodelice 5 cm, premer odprtine 12 cm. Posodica je zelo poškodovana. Vrat posodice kaže v prerezu približno kaloto kroga, ustje je zavihano ven. Ob spodnjem robu vratu teče niz ven tolčenih bunčic. Na dnu posodice (tab. IV, 8) se nahaja od zunanje strani navznoter tolčena osmerokraka rozeta, katere kraki pa se v središču ne stikajo. Zunanji kolobar spremlja niz tolčenih bunčic. Posebno značilen je okras na trupu skodelice. (Pod. 6.) Tu vidimo 6 lotosu podobnih dvolistnih čaš, v katerih se nahajajo slabo razumljene štiridelne palmete. V prostorih med lotosi se nahaja 6 srčastih listov (kimatijske oblike), iztekajočih se spodaj v kratka stebelca. Ta se pred prehodom v srčasti del razširjajo v obliki vozla polkrožno na obe strani ven, nato pa prehajajo po vijugi v obod srca, tako da iz vsega nastane lepa s-linija. Srčasti kimation kaže na sredi rahlo vzbočene dvodelne grebenčke. Ves ta okras je tolčen od notranje strani ven.

Med drobižem se nahajajo:

9. Zlomljena igla iz bron s 4 glavicami na telesu. Inv. 6947/13. pod. 2 (2). Ohranjena dolžina znaša 16 cm.

Pod. 2. Drobni predmeti iz groba z oklepom

Pod. 3. Bronaste skodele-grbe,
gledane zviška

22. Odlomek igle s srčastolistim zaključkom na enem koncu. Dolg 8.5 cm. Inv. št. 6947/15. Pod. 2 (6).
23. Obroček, zataknen za del železne uzde. Inv. št. 6947/22. Pod. 4 (9).
24. Dva odlomka noža. Pod. 2 (5). Več manjših kosov popolnoma zarjavelega železa, v nekaterih izmed njih so ohranjeni kosi lesa.

C. Glinasti predmeti

25. Lonec iz črne, skoz in skoz okajene (grafitirane) gline. Inv. št. 6947/64. Pod. 5 (1). Visok 24.5 cm, premer ustja v svetlem 16 cm, premer dna 10.4 cm. Lonec kaže na rami dva drug poleg drugega ležeča niza jamic, izpolnjenih z neko belo maso, morda kaolinom. Ob obodu rame in na trupu se nahaja iz enakih jamic sestavljen meanderski ornament. Navzdol se ti meanderski pasovi končujejo v obliki stopničasto padajočih linij, sestoječih iz jamic, polnjenih s kaolinom; od spodaj

10. Kosi bronaste pločevine. Pod. 2 (1). Morda izvirajo od neke nožnice.

11. 4 večji obročki iz bron, premer 5 cm. Inv. št. 6947/16—19. Pod. 4 (10).

12. 6 manjših obročkov iz bron, eden med njimi odlomljen. Inv. št. 6947/41—46. Pod. 4 (6).

13. Locenj t. zv. vaške vozlaste fibule iz bron. Inv. št. 6947/20. (Pod. 4/7) Ohranjen je tudi še del ležišča igle. Osnovnica fibule meri 6 cm.

14. Deset dvokrilnih puščičnih osti iz bron. Inv. št. 6947/25—34. Pod. 4 (1).

15. Štirinajst bronastih gumbov — našitkov z zankami. Inv. št. 6947/47—60. Pod. 4 (2).

16. 4 garniture gumbov ali našivov z zankami, v katerih vise ploščati obeski z obročki zgoraj, pri treh po 2 obeska, pri enem samo eden. Inv. št. 6947/35—38, pod. 4 (3).

17. 2 garnituri bronastih gumbov v obliki kupole z okenci. Inv. št. 6947/39—40. Pod. 4/4. Na enem je še ohranjena zanka, v kateri so viseli enaki obeski kot pod 16.

18. Dva našiva v obliki prisekanega stožca iz bron. Inv. št. 6947/23, 24. Pod. 4 (5).

19. Glavica našitka iz bron. Inv. št. 6947/61.

20. Bronast obroček, zataknen za del železne uzde. Inv. št. 5947/21. Pod. 4 (8).

B. Predmeti iz železa

21. Dva odlomka sulične osti. Inv. št. 6947/14. Pod. 2 (7). Daljši je dolg 175 cm, krajši 13.5 cm. V daljšem kosu je še ohranjen les sulice.

gor rastejo njim nasproti enaki stopničasti nizi.

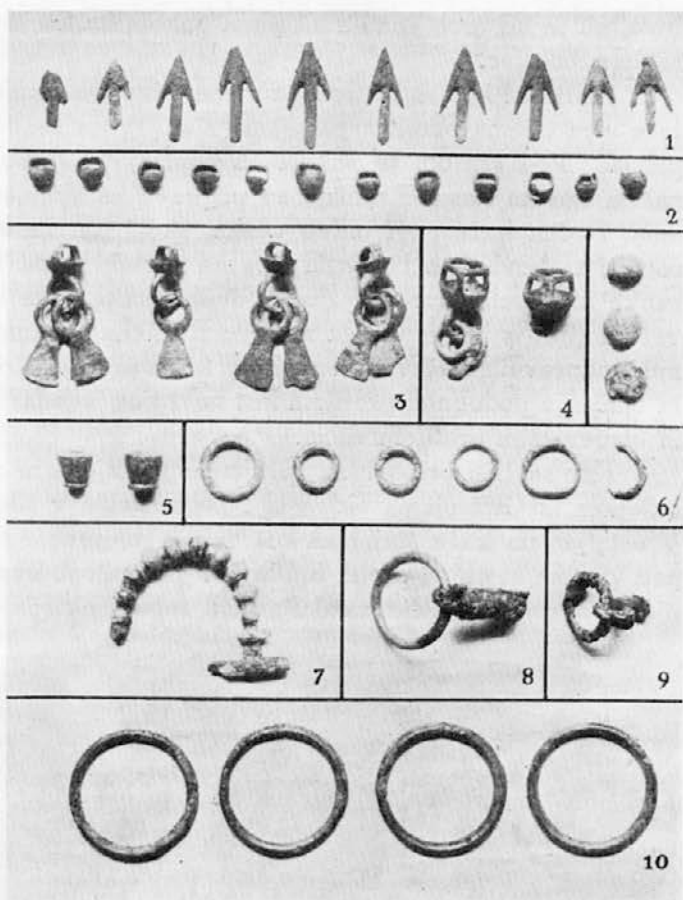
26. Lonec iz enake gline kot 25. Inv. št. 6947/65. Pod. 5 (2). Vis. 24 cm, premer zgornje odprtine 15.5 cm, premer dna 10.5 cm. Jamice v nizih so na vratu gostejše, sicer pa je ornament posode sličn onemu na loncu pod 25, le da je meanderskih prog na trupu venca za eno več (skupno troje).

27. Gornji del enakega lonca. Inv. št. 6947/66. Pod. 5 (3). Na posodi se nahajajo 3 cone meandrov. Vrat lonca kaže položnejše oblike.

28. Gornji del lonca iz enake gline. Inv. št. 6947/67. Pod. 5 (4). Vrat kaže zelo strmo ostenje.

29. Spodnji del posode iz enake gline; ohranjeni le deli sten in dna.

30. Ostanki štirih pokrovov iz enake gline. Ob ročajih pokrovov tečeta po dva niza jamic, izpolnjenih s kaolinom. Te jamice so zvezane med seboj s 5—10 mm širokimi umazanobelkastimi progami. Pokrovi pripadajo najbrž loncem sub 25—28. Razen naštetih posod in fragmentov je ohranjenih še mnogo črepinj, ki jih pa ni mogoče sestaviti.

Pod. 4. Drobní predmeti iz groba z oklepom

Analiza predmetov

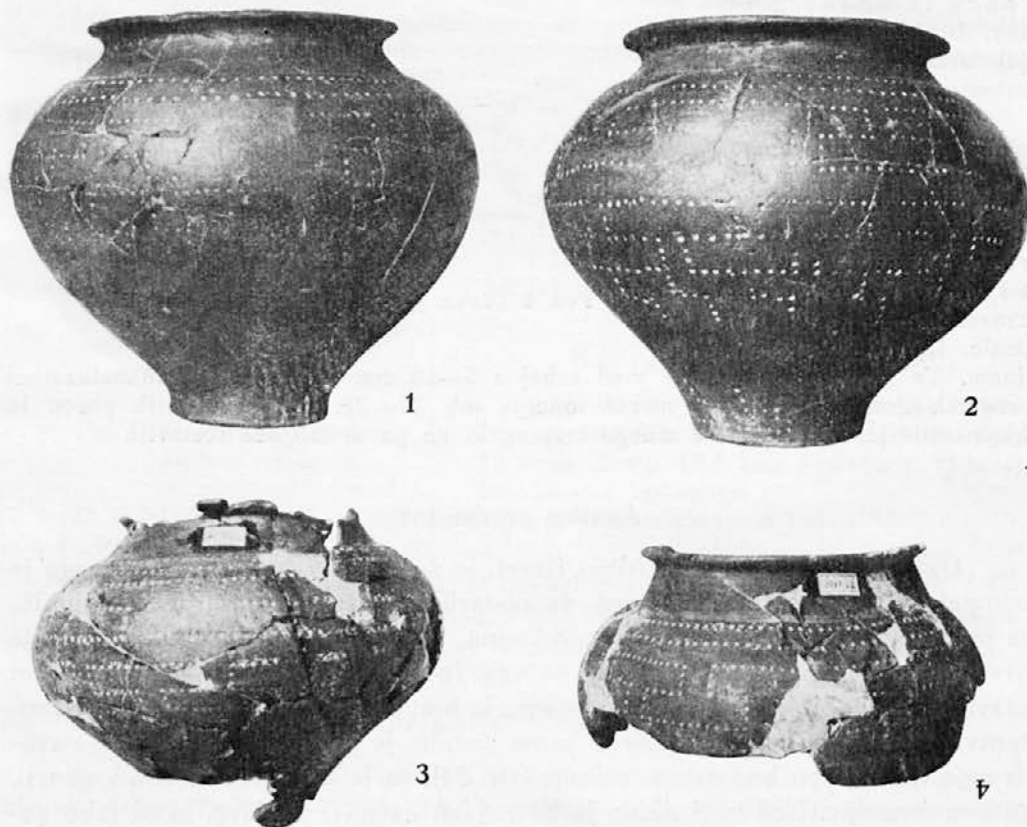
Oklep, ki ga je izkopal Albin Hrast, je že drugi v tem okraju; prvega je izkopala vojvodinja Mecklenburg, ga podarila nemškemu cesarju Viljemu II., ta pa berlinskemu muzeju za predzgodovino, kjer se danes nahaja¹. Ta oklep je prvi neposredni primerjalni kos za našega. Iz kataloga zbirke Mecklenburg ni razvidno, da bi bil kak oklep sploh najden in kje; toda ker je vojvodinja v stiškošentvidskem okolišju kopala skoro same gomile, je podatek v opombi 1 navedenega vodnika po berlinskem muzeju (str. 34), da je bil oklep najden v gomili, gotovo zanesljiv. Naš novi oklep je bil najden na njivi Žvajdrži in ni tako go-

¹ Führer durch die Staatlichen Museen in Berlin. Vorgeschichtliche Abteilung, Berlin und Leipzig, 1922. Taf. 11. Karl Schuchhardt, Vorgeschichte von Deutschland. München und Berlin, 1928. Abt. 140. W. Schmid v Prähistorische Zeitschrift XXIV, 1933, 175, Fig. 48.

tovo, ali je bil grob gomila ali plani pokop, kajti njiva kaže vsaj danes le silno rahle vzbokline.

Berlinski kos se od našega v marsičem razlikuje. Po sredi prednjega dela teče med obema prsnima partijama žleb. Prsne bradavice so narejene iz večjih ploščic. Pod vratom se nahaja 16 bunčic, ki so sorazmerno manjše nego na našem novem kosu. Različne so priprave za spenjanje prednjega in zadnjega dela. Dočim kaže novi oklep cevke, skozi katere so tekli ali konopljasti ali usnjati trakovi, ima berlinski kos na ramah in na levem boku velike močne zanke iz debele bronaste žice v obliki grške črke omega, kakršne kaže tudi večina situl iz ljubljanskega muzeja. Različna je končno medsebojna lega spodnjih vodoravnih ojačevalnih profilov, ki jih je troje. Rob celega oklepa je zavihan in ojačen s podobnim profilom kot novi kos, vendar pa je distanca med robom in ojačevalnim profilom večja.

Kar se tiče priprav za spenjanje prednjega in zadnjega dela, se z novim oklepom iz Griž ujema oklep iz Pommerkogla v Klein Gleinu na Štajerskem². V ostalem pa kaže štajerski kos velike difference. Namesto venca bunčic ima pod vratom navaden profil, bradavice na prsih so napravljene iz močno pridvignjenih okroglih ploščic, razdalja med robovi oklepa in ojačevalnim profilom je

Pod. 5. Glinaste posode iz groba z oklepom na Vrhpolju pri Stični

² W. Schmid v *Prähistorische Zeitschrift*, XXIV, 1933, str. 224 sl.

približno enaka berlinski, trije spodnji ojačevalni profili pa kažejo zelo solidno izdelavo in lepše medsebojno sorazmerje. Karakteristična za pommerkoglski kos je pa navzdol zožujoča se oblika, ki kaže največji obseg čez prsa, ki je v trebušni partiji močno zadržana. Tak vtis vsaj napravlja podoba pri Schmidu. Pommerkoglski kos je v tem pogledu dokaj arhaičen, Schmid ga datira najvišje gor.

Pommerkoglskemu eksemplarju je v glavnem sličen oklep iz Kröllkogla istotam³. Le v spodnji partiji kaže ta kos neke negotovosti; namesto 3 ojačevalnih žlebov ima samo dva v dokaj neugodnem sorazmerju, ne zadovoljuje pa tudi lega prsnih reliefov spredaj in lopatičnih zadaj glede na celotno proporcioniranost oklepa. Zdi se kot da bi imeli pred seboj slabši izdelek.

Kaj torej sledi iz prednje primerjave? Po svoji formi se novi kos ujema najbolje z onim iz Berlina, kar ni nič čudnega, saj sta najdena skoro skupaj. Nekoletno statičnejšo, mirnejšo obliko poslednjega je spremenil v lažjo z zoženjem distance med robom celega oklepa in ojačevalnim profilom ter s tem, da je pomaknil spodnje 3 ojačevalne profile od spodnjega roba kvišku in bolj skupaj. V oblikovanju priprav za spenjanje, to je v cevkah, pa je zvezan z oklepi iz Klein Gleina, s katerimi ima sicer manj zveze. Ti so 1. glede bližje k spodnjemu robu pomaknjenih profilov in 2. glede distance roba in spremljajočega profila sorodnejši z berlinskim oklepom nego z našim novim.

Nastane vprašanje, kje je novi oklep nastal. Matična oblika oklepa sploh prihaja po mnenju arheologov iz Male Azije, zlasti iz Mezopotamije⁴. Grčija ga za časa homerskih spevov še ne pozna, pojavi pa se v njej okrog l. 700 pr. Kr. Znana sta posebno 2 votivna oklepa, najdena v velikem romarskem kraju Olimpiji⁵, ki sta sicer od naših močno različna, ki pa sta kot tip vendarle nekaka matica naših. Schmid gre v tem pogledu tako daleč, da smatra tako o kranjskem oklepu kakor o štajerskih in olimpijskih, da so vsi delo ene in iste delavnice⁶. Ker pa je malo verjetno, da bi bila olimpijska eksemplarja nastala v Olimpiji sami, jih Schmid zaradi številnih jonskih elementov, ki jih okras vsebuje, pripisuje maloazijskim morjeplovcem Fokejcem, ki so zelo zgodaj obredli Jadransko morje. Posredno so produkt fokejskih delavnic tudi kranjski in štajerski. Ti Fokejci pa so okoli 600 ustanovili južnogalsko kolonijo Masilijo, v katere območju so tudi prišli na dan nekateri oklepi in zato spravlja Schmid v zvezo s fokejsko industrijo končno tudi to galsko grupo.⁷ Tvorijo jo: 1. oklep iz Grenoble⁸; 2. oklep sedaj v Mainzu⁹; 3. neki oklepi iz Louvrea¹⁰, ki jih sicer ne

³ W. Schmid ist., str. 253 sl.

⁴ Daremberg-Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, 1918, sub v. lorica, 1302 sl.

⁵ Daremberg-Saglio, Fig. 4537, 13. E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen. Bd. I., 160, III. Abb. 135.

⁶ Ist. str. 277.

⁷ Ist. 277.

⁸ E. Chantre, Age du bronze. Paris 1875. Album Pl. XVI ter tekst I, str. 150. J. Dechelette, Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine. II/1 Paris 1910. Fig. 76. Vira, citiranega pri Schmidu, 276 op. 37, nimamo.

⁹ Dechelette, ist. Fig. 77. R. Forrer, Urgeschichte des Europäers. Stuttgart, Taf. 164.

¹⁰ Omenjeni pri Chantreu, I, str. 150.

omenja Schmid, ki pa očitno tudi spadajo sem; Chantre l. c. pravi, da so podobni grenobelskemu. Pravkar omenjena Schmidova izvajanja o fokejski provenienci tega tipa so dokaz prizadevanja, spraviti več jasnosti v te probleme in priti do zadovoljivih rešitev. Vprašanje pa je, ali je upravičeno združevati tako dispartne primere, kot je na eni strani balkanska in vzhodnoalpska skupina oklepov, in na drugi galska, v eno grupo, 2. ali je pravilna teorija tujega importa, če ne konkretno trgovskega, pa etnološkega, že iz tega razloga, ker v domovini Fokejcev ne najdemo ničesar, kar bi se dalo primerjati s »fokejskim« eksportom in 3. ali naši oklepi resnično ne kažejo ničesar, kar bi jih ože opredeljevalo v kulturni in tipološki inventar hallstattske kulture v južnovzhodni Srednji Evropi. Z vsemi temi vprašanji je naravno v zvezi tudi datacija oklepov.¹¹

Neposredno k oklepu spada kos, ki ga tolmačimo kot naprsnico (tab. IV/1). Iz inozemskih najdišč sta nam znana dva slična kosa iz Hallstatta. Sta skoraj popolnoma enaka, zgoraj 17,5 cm, spodaj 12 cm široka, visoka 15,5 cm in kažeta po 10 vrst tolčenih grbic.¹² Sacken misli, da sta to dve naramnici. Toda proti taki funkciji govore prvič mere predmetov in širine ram, drugič pa to, da je vsak kos ležal v posebnem grobu (prvi poleg groba 465, drugi poleg groba 469), dočim bi pričakovali naramnici vsaj 2 v istem grobu. Prej bi bilo verjetno, da sta služila ta dva kosa za ščit nadlakti. Še najverjetneje pa je, da predstavljajo te ploščice naprsnico, okras oklepa na prsnem delu po vzorcu podobne trapezne plošče iz Hallstatta,¹³ ki jo Sacken utemeljeno kot tako interpretira (str. 44).

Kratki meč iz bron, ki je bil v grobu najden, je izrazito prehodne oblike. Dvakratna rombična nabreklina ročaja nas spominja podobnih vozlastih nabreklin na dolgih mečih starejše hallstattske dobe, ki pa preidejo potem tudi na kratke tipe iste dobe;¹⁴ tu so ročaji navadno le enkrat odebeljeni in sicer v sredi. Tudi lepo uvita linija rezila se naslanja na starejše forme. Očitno mlajšega datuma pa je stikalo rezila z držajem ter glava držaja. Oba kraka stikala in glave ležita glede na os meča v rahlem kotu, poševno, in to je prav tipična poteza za zgodnje latenskodobne meče. Na njih se poševna lega krakov pojavlja redno v zvezi s kakimi maskami ali glavami sredi krakov, zaradi česar se tudi imenujejo antropoidni. Mask pri našem meču ni. Po obliki in legi krakov ter po sorazmerno izdatni dolžini ročaja se naš najbolj približuje kosu iz Mouriés¹⁵ ter železnemu meču iz Kišičkega na Češkem.¹⁶ Forma našega eksemplarja je zato v vsakem pogledu arheotenska, to je ona izvira iz samih početkov latenskega stila in obrti, ko predmeti še ne kažejo tipičnih sestavin dolgega meča zrele latenske dobe.

¹¹ Dva oklepa, objavljena v Monumenti Lincei, sta mi neznana. Podatek dolgujem W. Schmidu.

¹² E. v. Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt. Wien, 1868. Str. 44. Taf. VIII, 7.

¹³ Sacken, Taf. VIII, 8.

¹⁴ Dechelette, II, 2, Fig. 280.

¹⁵ Dechelette, II/3, Fig. 474/4, str. 1140.

¹⁶ Dechelette, II/2, Fig. 287, str. 744. Jos. Schranil, Vorgeschichte Böhmens und Mährens, 1928, Taf. XLV/23. Primerjati je tudi bodalo Hoernes-Behn, Kultur der Urzeit, III (Sammlung Göschen), Fig. 35/3, str. 89.

Podobno kakor naprsnica se tesno naslanja na tipe v Hallstattu trobasti predmet št. 6, tab. IV/2, kjer imamo zanj najbližje analogije. V prej omenjenih grobovih 465 in 469 sta bila najdena dva podobna kosa.¹⁷ En tak kos pa je znan iz Srednje Italije.¹⁸ Sacken razlaga hallstattska eksemplarja kot glasbena instrumenta ali vsaj kot ojačevalca glasu. To je lahko pravilno, lahko pa tudi ne, kajti dokler nam tu ne pomorejo do jasnosti določnejše najdbe, bomo navezani na ugibanje. Smer, ki drži iz našega najdišča v Hallstatt, je pa gotovo zelo značilna.

Razen trobastega predmeta kažejo tja tudi diski oz. okroglim tolkalom podobni kosi, ki nam jih je dal novi grob kar 5. V Hallstattu samem so našli take predmete kar v 18 grobovih.¹⁹ Sacken jih loči v dve vrsti: eno, ki se popolnoma strinja z našimi²⁰ in drugo, ki kaže lepo konveksno obliko, tako da so kosi bolj podobni plitvim skodelicam.²¹ Po njegovem mnenju so ti predmeti lahko služili trojni svrhi: 1. Morda so bili ščiti oz. del oklepa po vzorcu podobnih oklepov 15. in 16. stoletja, kjer nahajamo slične diske na prehodu spodnje lakti v zgornjo, zgornje v ramo itd., kot ščite teh prehodov. Zoper to razlago pa govori dejstvo, da so našli v enem samem grobu kar 3—4 kose različne velikosti. 2. Po drugi razlagi naj bi bili ti diski ščitne grbe, umbo. Vendar kažejo za kaj takega ti predmeti vse premalo pričvrščevalnih naprav, ena sama zanka v sredini pa bi bila preslabotna, da bi tak disk držala na leseni ali drugačni plošči ščita. Razen tega se v Hallstattu nahajajo ti kosi v nekaterih grobovih drug vrh drugega. 3. Smatrati jih je zato mogoče še za dele konjske opreme, za okrasne plošče, kakršne so deloma še danes v rabi. Te misli sta tudi Chantre²², ki navaja v svojem zgoraj imenovanem delu celo vrsto takih kosov, in Dechelette²³. Za poslednjo tezo govori po Chantreovem mnenju predvsem okolnost, da se nahajajo v grobovih ti diski po parih, kar pa v našem primeru ne drži, kajti eden izmed diskov z Vrhpolja nima para.

Zelo pogost je ta predmet v hrvaškobosenskih najdiščih, na primer v Donji Dolini²⁴, Glasincu²⁵ itd. Avtor izkopavanja v Donji Dolini govori vpricho njih kar naravnost o ščitih, kar pa glede na majhne mere kosov gotovo ne bo pravilno. V profilu se ti kosi od naših in hallstattskih deloma razlikujejo in kažejo močnejše kupolasto-sferične oblike, dočim so naši premo-terasasti. Edino disk iz Glasinca bi se mogel razlagati kot grba, umbo, ker ima za to potrebne priprave, to je zakovice. Vse te kose je nadalje možno razlagati kot glasila oz. tolkala in ni izključeno, da imajo po tej strani kako zvezo s trobastim predmetom. Za to bi govorilo tudi dejstvo, da so bili v Hallstattu v enem izmed grobov naloženi drug vrh drugega, torej nekaka ropotulja.

¹⁷ Sacken, *ist.* Taf. VIII, 13.

¹⁸ O. Montelius, *La Civilisation primitive en Italie*. Stockholm. P. II, 198. *Isti*, *Die vor-klassische Chronologie Italiens*. Stockholm, 1912. Taf. 42/15., tekst str. 79.

¹⁹ Sacken, 44.

²⁰ *Ist.*, Taf. VIII/9.

²¹ *Ist.*, Taf. VIII/13.

²² *Age du bronze*, I, p. 157, Fig. 103/4. pl. XXVI, 1.

²³ *Ist.*, II, 1, 283.

²⁴ *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegowina*, IX, 1903, str. 88.

²⁵ *Ibd.*, I, 1893, 135/13.

Radi popolnosti omenjamo končno še eno možnost. Pred kratkim so na Danskem odkrili grob ženske z dobro ohranjenim oblačilom.²⁶ Na trebuhu je ležal disk, kakršen je značilen za nordijsko bronasto dobo in iz vse situacije jasno sledi, da je to neke vrste gumb ali spóna, ki je bilo potom njene zanke oblačilo s trakovi speto in zvezano. Za nordijske diske je ta grob prevažen, ker bo novo najdeni kos pomagal določiti marsikak starejši inventar. Toda tudi za nas pride ta najdba v poštev, če ne kot popolna razlaga kosov, pa vsaj kot namig, da so zanke na notranji strani diskov služile pač samo nekemu spe-njanju, nikakor pa ne za pričvrščevanje diska samega.

Smotra teh kosov tedaj nismo pojasnili in ostane vse slej ko prej hipotetično. Nedvomno pa je, da prihajajo ti kosi v naš inventar s severa. Matične oblike so gotovo one bogato ornamentirane plošče in doze nordijske bronaste dobe²⁷ in po vsej priliki bo treba tudi trobastemu predmetu iskati porekla istotam.

Med najdragocenejše predmete nove najdbe, ki kaže po svojem značaju sploh zelo svojstven inventar, spada mala skodelica iz bronaste pločevine s tolčenim okrasom (št. 8, tab. IV, 8/9). Vprašanje izvora tipa teh skodelic je obenem vprašanje njihove kronologije. Po svojem dekorju na spodnji strani posodice spada naša med skodelice, ki jih Sprockhoff opredeljuje na podlagi vzorca nihala (Uhrenpendelmuster) kot posebno grupo.²⁸ On misli, da so to severne stvari, ki so v teku časa začele prihajati na jug (ist. 79). Istega mišljenja sta bila tudi Montelius in Kossinna, ki sta poznala samo severna najdišča. Sedaj je pa teh skodelic znanih že prav mnogo in celo več iz Srednje Evrope nego iz Severne in vprašanje se je zamotalo. V izrednih množinah nastopa tip tudi v Srednji in Južni Italiji, posebno v Etruriji in Latiju. Åberg misli glede njih, da se je tip priselil iz severne Italije in sicer na koncu bronaste dobe.²⁹ Istočasno jih imamo tudi na vzhodni obali Jadranskega morja, čeprav so tu skodele nekoliko nižje.³⁰ Vse kaže, da je ležalo poreklo tega tipa nekje v južni srednji Evropi.

Za okras naše posodice je značilno, da kaže centralni ornament zvezda-sto-radialne kompozicije, ki je sicer že dokaj degenerirana, a vendar še razločno vidna (pod. 6). Imamo jo tako na spodnji strani posodice, kakor tudi na njenem obodu — trupu. Njena stilistična provenienca je sever. Izmed posameznosti okrasa pa je srčasti vzorec na trupu brez dvoma izraz keltskega okusa; za njim tiči sicer nemara motiv lezbiškega kimatija, kar je pa popolnoma brez pomena,

²⁶ The Illustrated London News, 1937, July 10, str. 80, fig. 1.

²⁷ S. Müller, Nordische Altertumskunde, Strassburg, 1897, I. Abb. 135, 147, 179.

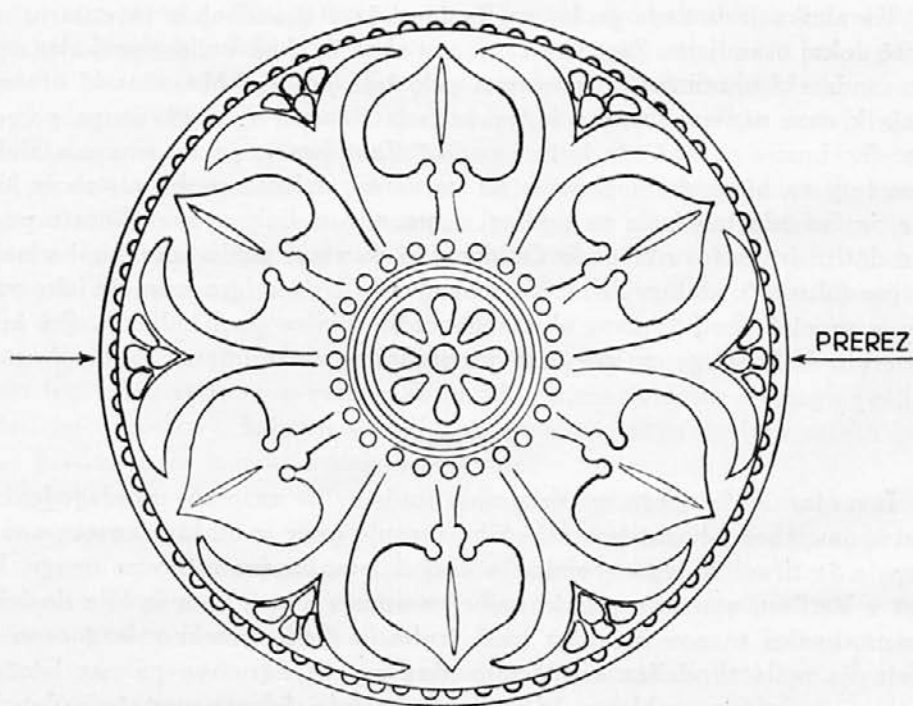
Kos v figuri 138 se imenuje pri Müllerju Gürtelplatte, torej je podobnega smotra kot novonajdeni primer na Danskem. O tej obliki ščita (nordischer Rundschild) gl. izčrpno monografično obdelavo pri E. Sprockhoffu, Zur Handelsgeschichte der germanischen Bronzezeit. Berlin, 1930, 1 sl. Rezultat obširne razprave pa je bolj priznanje, da še ne vemo mnogo.

²⁸ Sprockhoff v navedenem delu 77 sl.

²⁹ N. Åberg, Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie, Teil I. Italien. Stockholm, 1930, 25.

³⁰ Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegowina, letniki I, III, V, VI zelo često.

kajti važno je izrezavanje kontur v obliki s-linij. Te srčaste oblike so pogoste na atašah bronastih posodic iz rane keltske dobe, kakršnih ena je bila najdena na Holandskem.³¹ Tudi na ročaju iz Tržišča pri Cerknici³² se nahaja podobna

Pod. 6. Okras bronaste skodelice. Risba

srčasta oblika. Prej imenovana holandska posoda pa kaže z našo novo še neko drugo sličnost, namreč popolnoma istovetno oblikovanje nosilca srčastega lista v podobi nabrekliga vozla, čigar konturi tvorita s-vijugo. Za keltski stil si poleg ogromnega števila srčastih motivov ni mogoče misliti nobenega drugega motiva, ki bi bil bolj značilen, nego je ta s-vijuga.³³ V nizu bunčic pod vratom posodice živi še odsev starega hallstattskodobnega bunčičastega ornamenta.

Med ostalimi izdelki iz kovine je mnogo takega, kar samo podkrepljuje one vezi med našo novo najdbo in formami, ki vladajo v Hallstattu. O streljnih puščicah ni potrebno izgubljati besed (pod. 4/1). Obeski ali naši (pod. 4/3 in 4) so značilni za inventar v samem Hallstattu;³⁴ pred leti so se prvič pojavili tudi v naših najdiščih.³⁵ Antropoidni obeski so kurentno blago tako v našem kakor v italjskem kulturnem območju (pod. 4/3). Okovi opasača te vrste so neizrazita oblika. V iglah imamo za našo novo zopet natančno analo-

³¹ Dechelette, III. 3, Fig. 650/1.

³² Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XV, 1934, 48, pod. 8.

³³ R. Ložar, v Časopisu za Zgodovino in narodopisje, XXIX, 1934, 127 sl.

³⁴ Sacken, Taf. XV, 2.

³⁵ Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XI, 1930, 21 pod. 8. Iz Vira.

gijo v Hallstattu,³⁶ pa tudi pri Sv. Luciji ob Soči.³⁷ Med iglami razvzema precej svojstveno mesto eksemplar z naprej zavihano glavico v obliki srčastega lista (pod. 2/6). Tipiko tako naprej zaobrnjene glave igle kažejo nekatere starejše igle hallstattskih kultur.³⁸

Keramika iz novega groba na Žvajdrgi je v dosedanjem inventarju naših najdišč dokaj osamljena. Značilna zanjo sta skoz in skoz v dimu prekajena glina ter meanderski ornament, ki prepreza celo telo posode. Meanderski ornament prihaja k nam nedvomno ali z jugozapada iz Nesazia v Istri³⁹, ali pa posredno preko Sv. Lucije ob Soči, to je iz zapada.⁴⁰ Zastopan je pa ta ornamentalni stil potem tudi na Štajerskem, deloma na keramiki, deloma pa na cistah iz Kröllkogla, in Schmid misli, da na podlagi z meandrom dekorirane glinaste posode lahko datira fragment oklepa iz Goldesa, ki ga stavi med štajerskimi v najstarejši čas (okrog 5. stol. pr. Kr.). Ta meanderski sistem igra kasneje jako važno vlogo v umetni obrti iz časa okupacije naših krajev po Rimljanih. Pri inventarju groba iz Žvajdrge mu gre časovno prehodno mesto.

Zaključek

Inventar z Žvajdrge v Vrhpolju predstavlja za naše predzgodovinske zbirke pomembno obogatitev, saj prihaja vanje prav z vsakim kosom nov tip. Oklep je že drugi iz tega ozemlja in vsaj deloma nadomestilo za onega, ki je danes v Berlinu, naprsnica, ki je najbrž z njim v zvezi, nam je bila doslej nepoznana, enako so nov inventar meč, troba in diski, posebno dragocenost pa predstavlja mala skodelica s tolčenim okrasom. To gradivo pa nas istočasno postavlja pred nove probleme, ki jih je danes šele deloma mogoče zadovoljivo rešiti. Za marsikak kos nam ni bilo dano najti pravilne razlage in tako ostane smoter naprsnice, trobastega predmeta, diskov nepojasnen. Težavna je dalje zlasti kronološka stran najdbe.

Inventar z Žvajdrge nosi absoluten značaj prehodnega inventarja: oklep sam je mlajša oblika, meč kaže enako prehodno stopnjo in znake protolatènskih form, prav tako pa je treba označiti tudi malo skodelico, ki je nesporen dokument keltskega okusa. Toda z meandersko okrašeno keramiko, ki jo je po eni strani smatrati kot vzporeden pojav nastopanja novih latènskih elementov v umetni obrti in obrti sploh, se ves ta inventar druží po drugi strani še z oblikami, značilnimi za hallstattske kulture in tako se pojavi ob vprašanju, kdaj so ti predmeti časovno nastali, drugo nič manj važno vprašanje, kako se je vršila keltizacija v naših krajih in katere oblike je treba gledati na dejstvo, da čisti latènski tipi večidel manjkajo, dodeliti latènskim skupinam in periodam. Prav ob novem grobu z Vrhpolja bi bilo mogoče ponovno govoriti o tem, da nastaja

³⁶ Sacken, Taf. XV/12. XVI/6.

³⁷ Igle od Sv. Lucije. Bollettino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste, XV, 1893, tav. XXII.

³⁸ Dechelette, II/2, Fig. 345.

³⁹ Hoernes-Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa. 3. Aufl., Wien, 1926, 464 sl.

⁴⁰ Bollettino (gl. op. 37), XV, 1897, tav. III.

v izdelkih umetne obrti ob koncu tako zvane hallstattske dobe pri nas ponekod posebna inačica latènskega stila in okusa, za kar je treba pomisliti samo na predrte trikotne spona z Magdalenske gore⁴¹, spričo katerih ne moremo reči niti da so čisto hallstattske, niti da so čisto latènske, vsekakor pa dokaz neke kulturne spremembe. Kvalitativno enak pojav sta mala skodelica z Žvajdrge in kratki meč, pa tudi posebne oblike meanderske ornamentike, ki je sama po sebi zelo stara zadeva, spada v morfologijo in seznam prehodnih oblik.

Glede na vse to je časovno mesto inventarja z Žvajdrge dokaj težavno določiti, zlasti še, ker nastopa v tem primeru nova okolnost, ali moramo v tipih videti produkte lokalne industrije ali pa samo import. Kakor smo zgoraj omenili, smatra Schmid štajerske in kranjske oklepe za izdelke fokejske industrije in torej za import; koliko bolj bi bilo potemtakem smatrati tudi malo skodelico za import. To pa ne pomeni nič drugega, kot da bi onemu, ki v absolutnost teorije importa dvomi, povečini zmanjkalo osnov za izdelavo lokalnega razvoja predzgodovinske umetne obrti in datacijo in bi se vse spremenilo samo v uspešnost trgovskih vplivov in zvez⁴². Te bi bile potem naravno v mnogo večji odvisnosti od dogodkov, kakršni so bili vpadi Keltov, nego če bi smatrali posamezne predmete za izdelke lokalnih delavnic.

Zato je odgovor na vprašanje, ali imamo možnost zgraditi v našem in vsakem inventarju imanenten in avtonomen razvoj kulturnih stopenj tipov in form, načelne važnosti. Pri inventarju z Žvajdrge bi bilo potem najprej treba vzeti v pretres ono gradivo, ki na tako presenetljiv način veže naše najdišče s tipi v Hallstattu samem, to so troba, naprsnica, diski, igle in podobno. Ta velika skladnost nas spominja one, ki so jo svojčas zapazili med Hallstattom in našimi Vačami, čeprav na nekoliko starejši stopnji, in ni zadnja pomembnost v velikem časovnem okvirju morda 5./4. stol. pripadajoče najdbe z Žvajdrge.

Zusammenfassung

Im vorstehenden Aufsatz veröffentlicht der Verfasser einen neuen Panzerfund, der in dem bekannten Hügelgräbergebiet von St. Vid (St. Veit) in Unterkrain, im Weiler Vrhpolje gemacht worden ist. Mitsamt dem Panzer aus starkem Bronzeblech (Taf. III, 1—4) wurden gefunden: 1. Das als Brustplatte gedeutete Stück aus getriebenem Bronzeblech (Taf. II, 1 Abb. 1); 2. Das Kurzsword aus Bronze (Taf. III, 5); 3. Die Gürtelplatten aus Bronzeblech, Abb. 2 (3, 4); 4. Trichterförmiges Stück unklarer Bedeutung (Taf. IV, 2); 5. Fünf rund schildartige Gegenstände aus Bronzeblech (Taf. IV, 5—9 Abb. 3), ebenfalls unklarer Bedeutung; 6. Schale aus Bronzeblech mit getriebenem Schmuck, bestehend aus dem Rosettenmuster auf der Unterseite des Gefäßes (Taf. IV, 8) und aus dem radial angelegten herzförmigen Kymationornament zwischen lotosartigen Kelchen mit Palmettenfüllungen am Körper der Schale (Abb. 3); 7. Eine Menge von Pfeilspitzen, Knöpfen, Anhängseln, Ringen und ähnlichen Klein-gegenständen aus Bronze (Abb. 2 und 4); 8. Einige Fragmente aus Eisen (Abb. 2 und 4); 9. Eine Reihe graphitierter Gefäße mit Mäanderornament auf dem Körper desselben (Abb. 5).

Der neugefundene Panzer stammt aus demselben Gebiet, wie der Panzer der Prähistorischen Sammlung in Berlin, ein Ergebnis der Ausgrabungen der Herzogin

⁴¹ Glasnik Muz. društva za Slovenijo, XV, 1934, 38 sl.

⁴² Prim. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XVIII, 1937, 12 op. 27.

Mecklenburg. Mit dem Berliner Exemplar verbinden ihn große Ähnlichkeiten, doch weist er andererseits gemeinsame Züge auch mit den Panzern von Klein-Glein in Steiermark. Die Gruppe der ostalpinen Panzer wird durch das neue Stück, welches wir, wenn die Chronologie der steiermärkischen Panzer bei Schmid zutreffend ist, zu den jüngsten Vertretern der Gattung zurechnen müssen, bereichert. Was die Provenienz anbelangt, ist Schmid der Auffassung, die ostalpine Gruppe mitsamt der ostgallischen (Grenoble, Mainz) den phokäischen Werkstätten zuschreiben zu können; nach der Meinung des Verfassers setzen sich dieser Theorie starke Bedenken entgegen.

Der Panzer gehört unbedingt der Übergangsperiode vom Hallstatt zum La Tène an, desgleichen jedoch auch fast alle mitgefundenen Gegenstände, so vor allem das Kurzschwert und die Bronzeschale. In den beiden letztgenannten Stücken, besonders noch im Schmuck der Schale, haben wir mit ausgesprochenen frühlatène, beziehungsweise frühkeltischen Elementen zu tun.

Charakteristisch für den neuen Fund sind die Beziehungen zu Typen in Hallstatt selber, zu denen wir hier genaueste Analogien vorfinden, z. B. in der Brustplatte, in dem trichterförmigen Gegenstand unklarer Bedeutung und in den rundschildartigen Scheiben. Aber auch die Pfeilspitzen, die Knöpfe und Anhängsel weisen verwandtes und sogar völlig entsprechendes mit den Typen in Hallstatt. Das Mäanderornament der Tongefäße stammt wahrscheinlich aus dem Südwesten (Nesazio).

Der Fund von Vrhpolje rollt von neuem die alte Frage auf, wie wir uns den Keltisierungsprozeß unserer Gegenden vorzustellen haben. Diese Frage beeinflußt einerseits die richtige Datierung der Gegenstände und die gesamte lokale Chronologie, andererseits ist sie aber selber abhängig von der Frage, inwieweit wir in dem vorhandenen Material nur Importstücke sehen dürfen, als welche bekanntlich alle ostalpinen und ostgallischen Panzer von Schmid angesehen werden. Wäre diese Betrachtungsweise richtig, so hätten wir nur mit einer Geschichte von Handelsbeziehungen zu tun, welche einerseits stark den verschiedenen Zeitereignissen unterworfen wären, andererseits würden aber alle reicheren Formen, wie z. B. ein Panzer, und vor allem alle jüngeren Formen, z. B. die Bronzeschale als rein äußerlich in die betreffenden Gebiete gelangtes Zeug zu betrachten sein. Eine lokale Entwicklung der Formen wäre demnach ausgeschlossen, des weiteren auch die lokale Entstehung der Gegenstände. Das Kulturbild unserer Gebiete zu jener Zeit würde somit sehr zu Ungunsten jeder autochthonen Tätigkeit und Entwicklung ausfallen.

Auf dem in Frage stehenden Gebiete sind wir noch nicht so weit, um das volle Gegenteil beweisen zu können, aber auch noch nicht in der Zwangslage, der in der archäologischen Literatur so sehr beliebten Theorie des Importes absoluten Wert beimessen zu müssen. Der neue Panzerfund aus Krain, vielleicht dem Übergang vom 5. zum 4. Jahrhundert angehörend, rückt jedenfalls diese Probleme sehr stark in den Vordergrund.

ZGODOVINA »OBRAVNANIH GORSKIH BUKEV« IN POSTAVITVE KLETARSKEGA MOJSTRA NA KRANJSKEM

Dr. Janko Polec

1. »Gorske bukke« je postavil Metod Dolenc na posebno vidno mesto, prav v ospredje slovenske pravne zgodovine. V mnogoštevilnih razpravah je zgradil ob »gorskih bukvah« na podlagi bogatega gradiva, ki ga nudijo zapisniki o gorskih pravnih po Dolenjskem, cel sestav »slovenskega običajnega prava«; »gorske bukke« so tudi osrčje njegove »Pravne zgodovine za slovensko ozemlje« (PZ).

Toda navzlic temu je ostalo tudi tukaj še nerazčiščeno vprašanje, ki ga PZ znova izrečno postavlja, namreč: »Ali je bil za Kranjsko uradno izdan — kakor za Štajersko — »poseben zakon o gorskih bukvah, ev. v katerem jeziku« (str. 244), in s tem v zvezi vprašanje o postanku in značaju »obravnanih gorskih bukkev« (»beratschlagte Bergrechtsordnung« [BerBO]), zlasti ali so bile te potrjene kot vinohorski zakon za Kranjsko, ali pa so ostale le zakonski osnutek. Obe te medsebojne tako tesno povezani vprašanji sta osnovne važnosti za vinohorsko pravo na Kranjskem, pa tudi v splošnem za slovensko pravno viroslovje. Vredni sta zato truda, da ju dokončno rešimo.

2. Prvo vprašanje je prav pred štiridesetimi leti načel Ivan Vrhovec, ki je prvi obširneje razpravljal o gorskem pravu za Kranjsko. V svoji razpravi: »Gorski zakon in gorske pravde«¹ navaja, da so dobili gorski zakon »kranjski plemenitaši šele leta 1584, čeprav so se oglašili zanj že l. 1568, ... predložili so nadvojvodi Karlu le kar prepis štajerskega gorskega zakona v potrdilo. Izpremenili so le ona določila, ki so se nanašala edino le na Štajersko« ... Vendar »se je stvar zavlekla za celih 16 let od l. 1568 do 1584«. Vzrokov za to je bilo več. Najvažnejši da je bil odpor »mnogih kranjskih graščakov samih«. V tem oziru navaja Vrhovec obširno, čeprav ne točno izjavo »istrskih plemenitašev v pazinski grofiji«. Zavrla pa da je rešitev tudi nadvojvodska pisarna v Gradcu, ki je zahtevala, da se pred potrditvijo materialno zagotovi v Ljubljani ustanovitev kletarskega urada. Potek teh pogajanj Vrhovec natančneje pripoveduje, prepletajoč poljubno izbrane dejanske okolnosti s svojimi uganjanji. Pri tem trdi tudi, da so »kranjski plemiči poslali l. 1582 v Gradec posebnega poslanca«, da dožene pogajanja z nadvojvodo. V pripombi pristavlja Vrhovec, da je ta odposlanec »nesel s seboj »najbrž« tudi že slovenski prevod štajerskega gorskega zakona. Ker je bil gorski zakon v prvi vrsti namenjen vendarle za kmeta, je zahtevala graška vlada tudi slovenski prevod, ki ga je l. 1582 preskrbel Andrej Recelj, župnik na Raki.«² Vrhovec navaja, da je bil po končanih pogajanjih slednjič imenovan kletarski mojster dne 25. jan. 1583.³ Potem, ko je še označil vsebino gorskih bukkev in razložil po svojih mislih postanek gorske pravde, postavlja Vrhovec proti koncu razprave brez vsake natančnejše navedbe okolnosti, pod katerimi naj bi se bilo to zgodilo, trditev, ki je kasneje mnogo pripomogla, da so pripisovali gorskim bukvam tolik pomen, namreč: »da so l. 1584 v vojvodski pisarni za Notranjo Avstrijo potrdili v slovenskem jeziku pisan privilegij, katerega je dve leti poprej v Gradec poslani

¹ IMK, VII., (1897), 37, 69, 101, 145.

² Prav tam, str. 40.

³ Prav tam.

kranjski odposlanec prinesel s seboj.⁴ Pristavlja nato še: »Tekom dveh stoletij je gorski zakonik edina v slovenskem jeziku iz vladne pisarne v Gradcu izišla ali vsaj potrjena listina. Slovenskega zakonika niso za tem letom do dobe Marije Terezije izdali tam nobenega.«⁵ Pripominja pa, da je vlado v to prisilila potreba, pomiriti kmete, ki so bili zelo razburjeni zaradi uvedbe vinskega daca.⁶

3. Josip Gruden, ki v »Zgodovini slovenskega naroda« (str. 440) te Vrhovčeve trditve ponavlja, pripoveduje v »Slovenskih županih v preteklosti« (str. 63) o postanku gorskih bukev za Kranjsko že nekoliko drugače: »Iznova ga je« — sc. gorski zakon — »potrdil Štajercem cesar Ferdinand I. l. 1543. — Kranjci z Istrani vred so ga dobili šele l. 1584, ko je Andrej Recelj predložil graški vladi svoj slovenski prevod v potrdilo. Toda vinogradniški običaji na Kranjskem se niso popolnoma strinjali z onimi na Štajerskem; zato je bil novi zakonik sprejet v nekoliko spremenjeni obliki, v kakršni je izšel l. 1595 pod naslovom ‚Beratschlagte Bergrechtsordnung in Krain und in der Windischen Mark, Isterreich und Kharst‘, ki se nahaja v prepisu (z letnico 1595) v ljubljanskem kapiteljskem arhivu.

4. Metod Dolenc ne razpravlja v vseh svojih razpravah, ki se pečajo z vinogorskim pravom na Dolenjskem in so izšle pred »Pravno zgodovino za slovensko ozemlje«, obširneje o formalni podlagi veljavnosti gorskih bukev na Kranjskem.⁷ Le v razpravah: »Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona«⁸; potem »Die niedere Volksgerechtigkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 18. Jahrhunderts«⁹, in »Slov. ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stol.«¹⁰ obravnava to vprašanje podrobneje in ga v vseh teh treh razpravah rešuje v bistvu skladno s PZ.

Tukaj sta mu prepisa »obravnavanih gorskih bukev« (BerBO) v Laybasserjevi knjigi obrazcev v kapiteljskem arhivu v Ljubljani in do čl. 18. v nekem izvodu kranjskega deželne ročina v graškem »Joaneju«, ki se po svojem besedilu znatno razlikujeta od gorskih bukev iz l. 1543, sicer dokaz, da so se kranjski deželni stanovi posvetovali o preosnovi štajerskih gorskih bukev iz l. 1543. Ni tudi izključeno, pravi na tem mestu (PZ, 245), da so stanovski odborniki predložili graški vladi novo izdajo po svojem ljubljanskem osnutku. Toda ni nobenega dokaza za to, da je bilo predlogu

⁴ Prav tam, str. 147. — Vrhovec torej tukaj ne govori več le o možnosti (str. 40: »najbrž«), marveč o gotovem dejstvu. Ze to nasprotje njegovih izvajanj ne dela prepričevalnih.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

⁷ V razpravi: »Pravosodstvo pri novomeškem inkorpor. uradu nemškega viteškega reda v l. 1721—1772, ZZR, I., 30, pravi le: »Ljudstvo si je znalo ohraniti svoje pravice do gorskih pravnih neodvisno od gospodov. Tu so šli torej preko predpisov gorskih členov, ki so bili izdani l. 1543, pa so se opirali nedvomno na še starejše vire.« V razpravi »Pravosodstvo cistercij. opatije v Kostanjevici in jezuit. rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stol. ZZR, III, 5, trdi: »Stare šege in navade kmetiškega ljudstva... so se več ali manj ustalile v vinogorskih krajih na podlagi predpisov gorskih bukev Ferdinanda I.; na str. 21 pa: »Za gorske zборе so obstajale gorske bukve Maksimilijana I. (!) Iz zapisnikov vidimo, da so se členi gorskih bukev mnogokrat uporabljali in citirali, toda gotovo ne vseskozi po prvotni oficialni izdaji. Misliti si moramo, da je bilo treba gorske bukve imeti pri roki v slovenskem prevodu, in če bi jih ne mogli ljudem čitati. Že Recljev prevod (1582) ni več točen prevod avtentičnih gorskih bukev, pa tudi vsi ostali še ohranjeni slovenski prevodi se razlikujejo po vsebini precej od avtentičnega in od Recljevega teksta, kakor tudi med seboj. Gorski gospodje in njihovi organi so si pač tekst gorskih členov prikrojili po svojih potrebah.« — V spisu: »Pravosodstvo klevevske in boštanske graščine od konca 17. do začetka 19. stol., ZZR, V., 174, meni zopet: »Pravo, ki se je uveljavilo na vinogorskih zborih, je imelo svojo formalno avtoritativno podlago v gorskih bukvah Ferdinanda I. iz l. 1543, toda materialno se je snovalo iz predpisov slovenskih prevodov gorskih bukev, ki so ustrezali običajnemu pravu, kakor se je med ljudstvom tekom dveh in več stoletij izobličilo.« — Slednjič pravi v razpravi: »Ljudsko pravo pod žužemberško in soteško gorsko gosposko od konca 17. do začetka 19. stoletja,« CZN, 1930, XXV., 1. »da se je običajno pravo oklepalo gorskih bukev iz leta 1543, ki so ji« (prav: mu) »vsaj navidez zakonita podlaga v resnici pa le opora za izpreminjanje in dopolnjevanje njihovih določb po ljudski zavesti.«

⁸ CSJZ, II, 1920, 75.

⁹ Jahrbücher für Kultur u. Gesch. der Slaven, N. F. Bd. V, Heft III, (1929), 300—302.

¹⁰ Rad Jugoslav. akad. v Zagrebu, (1930), knj. 239, 2, 5, 6.

ustreženo. Laybasser sam ni navedel nobenega datuma o potrditvi, ampak je postavil pod naslov le letnico 1595. »Obravnane gorske bukev« (BerBO) tudi niso izšle nikjer v tisku. Dalje predvidevajo te za prehod vinograda ali zemljišča, da mora novi hasnovalec vzeti od gorskega gospoda listino. Pa tudi stari hasnovalec mejaši in sogorniki, ki so imeli svoje vinograde od prej, naj bi si v enem letu preskrbeli listino za dokaz užitne posesti. Takih listin pa v arhivalnem gradivu ni najti. To kaže jasno, da »obravnane gorske bukev« (BerBO) niso bile nikdar uveljavljene kot zakon. Potem Dolenc nadaljuje, da so kranjski deželni stanovi pač l. 1595 pripravili osnutek nove izdaje gorskih bukev v nemščini, ki ga pa ni odobrila notranjeavstrijska ali pa dunajska vlada; bržčas pa, pravi zopet tukaj, sploh ni bil predložen.¹¹ Do l. 1595 in tudi še kasneje pa so se štajerske gorske bukev iz l. 1543 uporabljale kot pravni vir za Kranjsko in priklopljene pokrajine, ker je veljala še vedno stara, od cesarja Fridrika II. (1440—1493) potrjena določba o kranjskih deželnih svoboščinah in pravicah iz čl. 8 kranjskega ročina, ki se glasi, da se treba: »in allen anderen Sachen, die hier nicht verschrieben sind, richten nach den Rechten als unseren Herrn und Edelleuten in unseren Landen zu Steyr.« Pravni vir so bile zato slej ko prej gorske bukev za Štajersko tudi za Kranjsko in analogno tudi za goriško ozemlje, kolikor ni itak spadalo pod Kranjsko (Devin).¹²

Vrhovčeva trditev, da so kranjski stanovi naročili Recljev prevod, pa se Dolencu »ne zdi kar nič verjetna... Saj so vsi zakoni po tedajšnjih državnih in dvornih tradicijah izhajali v nemškem jeziku. Razen tega je protestantovstvo na Kranjskem vprav v tej dobi (l. 1578) doseglo svoj vrhunec, kranjski deželni stanovi so bili pospeševalci protestanstva; da bi oni katoliškemu župniku naložili, naj oskrbi osnutek, ni misliti.«¹³

5. Izvajanja Metoda Dolenca moti že na prvi pogled, da vseskozi molče prehaja preko prav določno navedenih dejstev, ki jih pripoveduje Ivan Vrhovec, zlasti glede uvedbe kletarskega mojstra, tudi preko onih, ki jih ta na več mestih¹⁴ izrečno opira na citirane arhivalne vire in to na fascikel 9 c kranjskih stanovskih spisov. M. Dolenc poudarja sicer v PZ:¹⁵ »Mi smo pregledali tzv. Perizhoffenov register vseh sklepov in razprav ljubljanskega odborniškega kolegija, ves vložni register v namestniškem arhivu, v dež. stan. arhivu v Gradcu, dalje arhiv deželne vlade (?) na Dunaju, a nikjer ni bilo najti nobenega spomina glede uradnega dopisovanja v obravnavani zadevi.« M. Dolenc pa nikoli ne omenja, da bi bil kdaj preizkušal Vrhovčeve navedbe na podlagi arhivalnega gradiva, na katero se ta sam sklicuje.

6. Res je sicer, da je nekdanji muzejski kustos Alfonz Müllner pri svoji ponesrečeni preuredbi stanovskega arhiva pri Narodnem muzeju, ki je povzročila že toliko iskanja in zmede, raztrgal v začetku tega stoletja tudi fascikel 9 c in iz njega razdelil spise po svojih vidikih, tako da jih je v resnici kaj težko najti.¹⁶ Po pregledu mnogih fasciklov, v katerih sem slutil po oznaki predmeta, da so v njih morda iskani spisi, se mi je slednjič v vrsti fasciklov zaustavilo oko na zavoju z oznako »Landwirtschaft«. Tu sem res našel pod ovojem »Weinbau« spise, ki jih je svojčas uporabljal Vrhovec. Istost spisov je dokazana po vsebini in po Müllnerjevi oznaki na ovoju: »Alt Fasc. 9c«. Konvolut »Weinbau 1543—1781« vsebuje tri zavoje: »Einführung der Bergrechtsordnung 1543—1582« (6 spisov); »Kellerwesen 1570—1584« (16 spisov) in »Weinbau-Exposé des Breckerfeld dd. 1781« (1 kos). Naslovi so vsi od Müllnerjeve roke.

¹¹ PZ, 246; prim. pa str. 245: »Ni izključeno« itd.

¹² M. Dolenc, PZ, 244—247. — Prim. tudi istega: Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev in predpisov izza tridesetletne vojne, Kronika slov. mest, II. (1935), 195.

¹³ M. Dolenc, PZ, 245.

¹⁴ I. Vrhovec, o. c., 38, 40, 146.

¹⁵ PZ, 246. — Podobno tudi: Niedere Volksgerichtbarkeit, o. c., 302.

¹⁶ J. Mal v »Vodniku po zbirkah Nar. muzeja v Ljubljani«, Kulturno zgodovinski del, 130. — Gl. tudi Müllnerjev diarij o tem predmetu v arhivu Nar. muzeja, str. 70.

Res je tudi, da v Perizhofferjevem »registru«, prav »Carnioliae Pragmatica«, ni najti ničesar o gorskih bukvah; pač pa ima njegov »repertorij«¹⁷ stanovskih spisov pod značkama: »Khellermeister« in »Perkrechtsordnung« zabeležene prav po Vrhovcu porabljene spise.¹⁸

Tudi se je pokazalo, da Perizhofferjeva »Pragmatica« ni izčrpen izvleček iz razprav deželnega zbora in stanovskih odborov. Kajti v resnici vsebujejo razpravni zapisniki sami važne obravnave o gorskih bukvah, prav o postanku in končni usodi »obravnavanih gorskih bukev« (BerBO) in o uvedbi kletarskega mojstra. Slednjič nudijo tudi tako zvani spisi deželnih zborov (»Landtagsacten«): propozicije deželnega kneza, replike, duplike, triplike in kvadruple nekatere dragocenih podatkov. Šele vsi ti viri skupaj nam omogočijo, da si ustvarimo o predmetnih vprašanih precej jasno sliko.

Žal le, da spisi graške (notranje-avstr.) vlade teh let (od začetka 1564 do 1616) niso ohranjeni^{18a}; le še dva spisa graške dvorne komore (v bivšem namestniškem, sedanjem vladnem arhivu) ljubljansko gradivo nekoliko spopolnjujeta.

*

7. Prvič so razpravljali kranjski stanovi o gorskih bukvah v malem odboru 5. aprila 1568.¹⁹ Navzoči so bili: opat stiški (Janez Zeisel), stolni dekan ljubljanski, Ahacij grof Turn, Kozma Ravbar, župan ljubljanski Lenart Kren in drugi zastopnik ljubljanski Lenart Budnin. V zapisnikih stanovskega odbora so v tem času zabeležene vobče obravnave zelo kratko, samo bistven potek razprave, navadno le v glavnih, komaj povezanih besedah. Tudi predmetni zapisnik je tako sestavljen. Navedeni niso niti posamezni predlogi, niti debata, zabeležene so le kratko sklenjene točke. Seja je bila namenjena izključno le uredbi gorskih bukev, kar je razvidno iz napisa zapisnika: »Im Ausschus den 5. Apprillis ao. 1568 p Berkrechtsordnung«. Stanovski odbor je imel pred seboj očitno štajerske gorske bukve iz l. 1543: to je razvidno iz citacije njenih členov. (V stanovskih spisih o gorskih bukvah se nahaja njihov prepis. [Gl. tudi op. 18 proti koncu.]) Namen je bil torej nedvomno že prvotno, prirediti te za

¹⁷ »Repertorium Sive Melius Informationes über die Vornembsten und Wichtigsten Schriffthen so in dieser Einer Löbl. Landschaft in Crain Registratur vorhanden u. alwo soliche darinen zu finden seynd.« — Prim.: J. Polec, SBL, II, 305; prav tam str. 305, 306 gl. tudi o »Carnioliae Pragmatica«.

¹⁸ »Repertorij« I, pod značko »Kellermeisters in Crain: — Per Bestellung eines. No. 28. Vid. im Kastn A4 ein Fascul unter seiner eignen rubrica. Dabey ist die Expedition auf Herren Erhardten Pelzhoffer, als angenombenen neuen Khellermeister mit überschickten 6 Generalien. Dabey ist auch die Beratschlagung dieses Kellermeister-Diensts, wie auch [in] das steierische Perkhbüchl, nach welchen die fürstliche Dhl diese Perkrechtsordnung eingerichtet haben wollen, von dieser Materie besiehe auch einen Punct in der 1570 jährigen Landtags-Antwort. Die Beschwär-Articel, davon diese acta in hoc Puncto melden, seint in Kasten A. bey denen andern zu finden sub ao. 1581 bey den 4 punct. Mehr die approbation des Kellermeisters Bestellung, besiehe die Landtagshandlung ao. 1581 und 1582 mit bewilligten 100 Fl. Bestallung durch ergangene gnädigste resolution, ist gegen den Lezt zu finden. — Vid. etiam in dem protocol sub 20 Marty 1577 warumben der Khellermeister dienst in Crain nicht practiciert, sondern wiederumb cassiert werden müste? Vid. bey denen Beratschlagungen auf Erhardten Pelzhouers anbringen den letzten May 1584 ten. Vid. ultra sub Lit: B: Tit: Bergrechtsordnung. Vid. in K[asten] B 9 Marty 1583.«

Pod značko: »Perkrechtsordnung«... Betr. die. — Vid. sub Lit. K. Tit. Kellermeister. Nota: den 15. Martii 1582 ist der fürstl. Dhl die verbesserte Bergrechtsordnung zum andermahl ad Confirmandum übersendet worden. Vid: etiam: in K[asten] B unter 9. Martii 1583 ein Libell worinen zu Lezt die perkrechtsordnung zu finden, Item in K[asten] E No. 46.« — (Tukaj navedenih omar seveda ni več v arhivu).

^{18a} Anton Kapper, Das Archiv der steierm. Statthaltereie (1906), 29; Inventar d. steiermärk. Statthaltereiarchives in Graz (1918), 26, 123 in osebne poizvedbe v vladnem arhivu v Gradcu.

¹⁹ Landtags- auch Verordneten-Ausschuss-Protocol No. 1, 1530—1573, list 262/v. v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani. — O »malem« in »velikem odboru« (»kleiner« in »großer Ausschuss« gl. za Stajersko: A. Mell, Grundriss der Verf. u. Verwgesch. der Steiermark (1929), 364; o podobnem ustroju kranjskih dež. stanov še nimamo nobene razprave. — Vrhovčeva navedba o postanku obravnavanih gorskih bukev l. 1568 je torej pravilna; Dolenc (PZ, 246) je napačno letnico 1595 posnel po Laybasserjevem prepisu.

kranjske razmere. Kakor se glasi v zapisu Perzhofferjevega repertorija pod značko »Khellermeister« (gl. op. 18), je to odredil takó nadvojvoda.

a) Potem ko so navedeni navzoči se začenja zapisnik z besedami: »Von wegen eines Khellermeister.« Nato sledi stavek: »Nadvovodi naj se v tem pogledu sporoči, kakšne nedostatke je opaziti doslej v vinogradskem redu in zaprosi, da postavi in plačuje kletarskega mojstra kakor na Štajerskem. Vzame naj ga iz vrst gospodov ali pa vitezov.«

Iz te uvodne zahteve se more sklepati, da se je takoj v začetku polagala glavna važnost na postavitvev kletarskega mojstra; stanovi so očitno pričakovali, da se s tem odpravijo nedostatki, ki se v zaprosilu žal ne omenjajo.

b) Nato je zabeleženo v zapisniku, naj se v začetku — misliti si moremo ali začetek gorskih bukev ali pa poročila — navede, kateri vzroki so vzbudili zahtevo deželnih stanov, da se uvedejo nove gorske bukve.²⁰

Po tem moremo z gotovostjo trditi, da je veljalo že pred letom 1568 na Kranjskem gorsko pravo, ki se je pa vsaj nekaj razlikovalo od onega, ki je bilo sedaj urejeno v štajerskih gorskih bukvah iz l. 1543 in bi se naj sedaj uvedlo.²¹

²⁰ »Im Anfang anzufueren was ain Ehrsame Landschafft bewegt ain n e w e Perkhrechtsordnung aufgericht wietet mit anfuerung der Ursachen.«

²¹ I v a n V r h o v e c piše (IMK, 1897, o. c., 145, 146): »Kdaj so se našim prednikom gorske pravice zagotovile tudi pisмено, ne vem povedati. A da jim jih je že zagotovil Premisl Otokar II., ki je Štajercem gospodoval od l. 1260, Kranjcem pa od leta 1269, je v aktih zabeleženo dejstvo. Za njim jih je potrdil pozneje, in sicer štajerskim vinogradnikom, vojvoda Leopold. Dotična beležka v stanovskem arhivu kranjskem ne pove sicer, katerega leta se je to zgodilo, torej tudi ne, kateri Leopold je to bil, a skoraj da to ni mogel biti kateri drugi, kakor Leopold III., kateremu so bile pri delitvi avstrijskih dežel pripadle Štajerska, Koroška in Kranjska. Leopold I. Hrabri, brat nesrečnega Friderika Lepega, je bil preveč v svoje vojskine načrte vtopljen, da bi bil mogel obračati svojo pozornost takim naposled zanj vendarle premalenkostnim gospodarskim razmeram. Toda kako obliko in vsebino je imela njegova potrditev, ni zabeleženo.« — (Tako po Vrhovcu tudi J. Gruden, »Slov. župani v preteklosti«, 63.); prim. tudi M. Dolenc, ZZR (1921), I., 10, op. 18.)

»Beležka«, ki jo omenja Vrhovec in mu je služila kot vir za gornja izvajanja, se nahaja v zgoraj omenjenem zavoju stanovskih spisov (prej fasc. 9 c). Tu je hranjen namreč tudi nesešit zvezek, sestojč iz 10 listov (4°), (od teh je le polovica [5] popisanih). Na zadnji strani ima napis »Articel der Perkhrechtsordnung« in sicer dvakrat (enkrat čitljivo obrnjeno). Vsebuje inačico štajerskih gorskih bukev, ki je A. Mellu (Das Steirische Weinbergrecht) najbrže neznana, ker je ne omenja in ne upošteva. Obsega 27 (do 25 zaporedno) numeriranih in 28 s številkami neoznačenih členov. Vrstni red členov se ne sklada z onim v gorskih bukvah štajerskih iz l. 1543. Prepis ni datiran; po pisavi soditi izhaja iz 16. stol.; na to kaže tudi pridružitev spisom iz te dobe.

V tem prepisu se začenja čl. 1. s stavkom, Vrhovec »beležko«, ki bi naj bil prav za prav uvod v s e m u spisu: »Das Weingart-Recht das man gewondlich das perkhrecht nennt zu besitzen von Hertzogen Otogkher vnn Hertzogen Leupolden des Land Steyer auch der Pergkholden Beschlus vnn im 29 Jar verneut.« (Neposredno za tem stavkom sledi tekst čl. 1, čigar besedilo se bistveno ujema z onim čl. 1. štajerskih gorskih bukev iz l. 1543.)

Vrhovec je prezrl, da se imenuje tu vojvoda in ne kralj Otokar. Ta pa more biti le zadnji Traungavec, (od l. 1180) štajerski vojvoda Otokar IV. (1180—1192), ki je bil deželni gospod tudi vinorodnega štajerskega Podravja (gl.: M. Kos, Zgodovina Slovencev, 137 in Hans Pirchegger, Geschichte der Steiermark, I^o, 154, 168 sl.). Vojvoda Leopold pa bi bil ali Otokarjev dedič, Babenberžan vojvoda Leopold V. (1192—1195), ali tega sin Leopold VI. (1195—1230). Po tej kratki uvodni opazki bi bile torej gorske bukve potrjene prvič že v 12. stoletju. Zanimivo je tudi, da omenja »beležka« potrditev gorskega prava po sklepu, torej zakonodajnem sodelovanju štajerskih deželnih stanov in pa sogornikov. Toda preveč se na te navedbe ne smemo naslanjati. Res je sicer, da je bila sredi 16. stol. tradicija gotovo še bolj sveža. Mogoče je tudi, da je navedba o potrditvi prvih gorskih bukev povzeta iz starejšega spisa, ki nam doslej ni znan. Vendar pa moramo biti oprezní, saj vemo, da so v srednjem veku, in še kasneje večkrat, včasih pisмено sploh nikdar postavljeno pravo radi pripisovali popularnim vladarjem v davni preteklosti.

Navedba o l. 1529 izvršeni »obnovi« gorskih bukev vojvode Otokarja sicer ni nikakor točna, vendar pa ni brez vsake podlage. Kakor navaja A. Mell (o. c., 72, 73) so se l. 1527 sestali na poziv dež. kneza in štajerskih stanov gorski gospodje in zastopniki mest in trgov, da se posvetujejo o osnutku gorskih bukev. Teža so l. 1527 predložili stanovi vladarju. Še preden ga je ta potrdil, so ga stanovi uveljavili z dekretom gorskim gospodom. L. 1529 so stanovi v običajnih pritožbenih členih (Beschwerdeartikel) vnovič prosili cesarja v posebni točki za

c) Dalje je zabeležena zahteva, da se člena 16 in 18 štajerskih gorskih bukev izpustita, členu 15 pa pristavi še: »Weyl in disem Lanndt an etlichen Ortten gepreychig, daß der Pergholdt seinem Perkherrn das Perkhrecht anhaimbs so weyt er in einem Tag pey Sunnenschein feren mag zefueren schuldig, an den merern Ortten aber ist es nicht gepreychig, demnach wiert es in diesem landt, wieß von allter Herrkhumen gelassen vnd sol darüber niemant gedrunge, oder beschwört werden.«

Po tem sklepu sta v »obravnanih gorskih bukvah« (BerBO) res tudi izpuščena člena 16 in 18; zato se od člena 17. dalje številke členov v štajerskih in v »obravnanih gorskih bukvah« ne ujemajo, marveč imajo ustrezni člani »obravnanih gorskih bukev« za dve nižjo številko. Prav tako je členu 15 »obravnanih gorskih bukev« pristavljen pri posvetovanju sklenjeni pristavek, ki po svoji vsebini derogira določilo izpuščenega člena 18.

Z izpustitvijo členov 16 in 18 so bile gorske bukve znatno omiljene v korist sogornikov.

d) Nato je v zapisniku brez vsakega pojasnila naveden člen 22. v temle besedilu: »Item wann ein Perkhhold mit Tod abgehiet vnnnd khainen Ehelichen leybs oder andern Ehrben lesst, so ist desselb Erb dem Perkherrn gefallen.« (Izpuščen je drugi stavek tega člena štajerskih gorskih bukev.)

e) Na koncu zapisnika pa je še pristavljena opazka: »Nota das khainer auf Most fürleihen soll. Nachdem sich pishero zum offtenmallen zuetragen, dass ihrer mer dem gemainen nuz zuwider auf Most fürleiht, als das der Unterthan den Most gar umb ain geringes Geld geben muess, vnnnd weyl selbiches durch die aufgerichte vnnnd publiziert Pollizeyordnug abgesteltt demnach sein die Unterthanen sollich fuegeliich Geld mit Most wie der zwischen Martini vnnnd Weynachten get, zubezallen schuldig.«

Zadnji dve določili, pod d) in e), pa nista sprejeti v obravnane gorske bukve.

Na koncu zapisnika ni zabeležen končni sklep »Ausspruch« ali »Beschluss«, ki ga najdemo sicer pri drugih posvetovanjih.

8. Že dan pred pravkar navedenim posvetovanjem stanovskega odbora se je vršila večkrat običajna predhodna konferenca deželanov^{21a} o tem predmetu. Na strani pred to, na kateri je zapisan zapisnik z dne 5. aprila, so namreč zapisane te-le zelo neformalne beležke brez navedbe navzočih:

»4. Aprl. J 68.

Beratschlagung der Pergrechtsordnung.

3. Nota von wegen der Toschleger (?) in Pergen.

Nota ain Artiel in die Pollizei* zestellen wellcher aber on Wissen seines Grunt-herrn oder Obrighkeit noch ander redlich Vrsach aus dem Land zeucht vnnnd seyem Vater sein Hueben nit hillft zu pauen, der soll als dann desselben Erbtheil verzigen sein.

Der 16 Artiel ist dem 15 zuwider darumb soll er corrigiert oder die Straff angehangen werden, dass er das Perkrecht Georgi mit Paremgelt wie der Wein zu derselben Zeit geht zu bezahlen schuldig.

17 angehengt Doch nach Im von dem Perkherrn gnad mitgetheilt werden.

51

25 gar auszulassen.«²²

Iz teh beležk je le povzeti zunanji nagib za izpustitev člena 16. Vsekakor je bilo stremljenje, da se stroga kazen zamude dejatve gornine, za katero je bila določena

potrditev predloženega osnutka. Stanovi pripominjajo, da so na cesarjevo zahtevo deželni glavar, oskrbnik, vicedom, kletarski mojster in za to posebej sklicani odbor sestavili vno-gorski statut. Nato je Ferdinand I. pozval stanove, da mu predložijo ta osnutek, do daljnje odločbe pa naj postopajo po začasno uveljavljenem statutu. Ta statut iz l. 1527 je s tem res izza l. 1529 do potrditve gorskih bukev l. 1543 zadobil subsidarno veljavo. Toliko je torej resnice o nekem zakonodajnem činu l. 1529.

Na tem mestu, ki ima samo namen, da Vrhovčeve navedbe pravilno osvetli, pa o tem ne moremo dalje razpravljati.

^{21a} O teh konferencah prim.: P. Radics, Die krain. Landschaft u. das krain. Landschaftswesen (bis 1748), Osterr.-ungar. Revue, XXIX., (1902), pos. odtis, 34.

* Podčrtal jaz.

²² Landtags- auch Verordneten-Ausschuss-Protocol No. 1, 1530—1573, list 272.

dvojna dajatev ob prihodnjem plačilu, omili s plačilom vrednosti dajatve v denarju. Ne-razumljiva je beležka glede dodatka členu 17, določujočemu izgubo vinograda za primer triletnega zaostanka gorščine. Ta člen je bil pa neizpremenjen prevzet v obravnane gorske bukev.

9. Pravega povoda, zakaj so se začeli kranjski stanovi baviti s preuredbo gorskih bukev, pa iz prvih posvetovanj ni mogoče naravnost povzeti. Kazati hočem zaenkrat le na to, da je že Fritz Byloff opozoril na organizatorično in zlasti zakonodajno stremljenje nadvojvode Karla II., ki je po smrti cesarja Ferdinanda I. nastopil l. 1564 vlado v notranjeavstrijskih deželah.²³ Štajerskim deželnim stanovom je že l. 1567 in potem določneje 1568 ukazal, da se posvetujejo o novem deželnem sodnem redu. Z instrukcijo z dne 29. dec. istega leta 1567 pa je izročil za sklicani kranjski deželni zbor odrejenim komisarjem, — ki jih je deželni knez vsako leto imenoval izmed deželanov, da je po njih občeval z deželnimi stanovni, — osnutek policijskega reda za Kranjsko v posvetovanje.²⁴ Mogoče kaže prej navedena pri posvetovanju dne 4. aprila 1568. napravljena beležka o citiranem, s čl. 12 gorskih bukev soglasnem določilu, ki naj bi se sprejelo v novi policijski red, na neko zvezo med tem in gorskimi bukvami. Ni namreč izključeno, da so hoteli stanovi porabiti priliko, da ob izdaji splošnega policijskega reda uredi tudi policijo, upravo, v posebni, vinogradski panogi tako, kakor je bila že nad dve desetletji urejena na sosednjem Štajerskem. Na potrebo take dobre uprave so se stanovi tudi l. 1581 sklicevali. Vendar pa je to zaenkrat le bolj domneva. Prav tako je tudi domneva, da so bila prizadevanja urediti vinogradniško upravo že takrat morda v zvezi z zahtevo novega davka na vino²⁵.

10. Kako so predložili kranjski stanovi svoj sklep z dne 5. aprila 1568 deželnemu knezu v Gradcu, iz arhivalij ni razvidno. Zgodilo se je to najbrž na tedaj običajen način po komisarjih, ki so bili za tisto leto določeni za občevanje med deželnim vladarjem in stanovni.²⁶ Predložili pa so stanovi sklenjeni osnutek gorskih bukev vladarju v resnici. Kajti v repliki na propozicijo deželnega kneza za l. 1569 so kranjski stanovi prosili za hitro potrditev policijskega reda, ki naj se jim pošlje hkrati z gorskimi bukvami, ki so jih poslali pred kratkim v potrditev.²⁷ Tudi se nahaja v zapisniku stanovskega odbora z dne 2. nov. 1568 zapis: »Perkrechtsordnung. Bey der fürstl. Durchlaucht deswegen anmanung.«²⁸

11. Pozivaje se izrečno na ta dva pogona, je nadvojvoda Karel II. sporočil (7. dec. 1569) dež. stanovom, da navzlic pridnemu iskanju pri dvoru, vladi in pri komori osnutka gorskih bukev ni bilo mogoče najti; zato naroča stanovom, da mu ga znova predlože z isto vsebino.²⁹ To naročilo je brž (že 18. dec. 1569) izvršil deželni glavar Herbart (tedaj še) baron Auersperg. V predložitvenem poročilu prosi nadvojvodo, da potrdilo hitro izvrši in pošlje zakon pred razglasitvijo stanovom v pregled (»zum Übersehen«).³⁰

12. Posebnega poročila, iz katerega bi bili razvidni nagibi deželnih stanov in bi bili obrazloženi nedostatki v vinogorskem pravu, tudi v teh stanovskih spisih ni najti. Pač pa se nahaja tukaj dobro sestavljen posnetek zapisnika z dne 5. apr. 1568

²³ Fritz Byloff, Die Land- und peinliche Gerichtsordnung Erzherzog Karl II. für Steiermark vom 24. Dez. 1574, v: Forschungen zur Verf. u. Verw. Gesch. der Steiermark, VI. Bd., 3. Heft (1907), 43, 44.

²⁴ Fasc. I/152 stanovskih spisov, spisi dež. zbora, (Krainger Landtagsakten), l. 1567, v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani.

²⁵ F. Mensi, Gesch. d. dir. Steuern in Steiermark, II., 297; fasc. I/152 v arhivu Narodnega muzeja, »Landtagsakten« 1560—1580, št. VIII (1567).

²⁶ O teh komisarjih in o poslovanju dež. zbora ter stan. odborov gl. za Štajersko: A. Mell, Grundriss der Verf. u. Verw. gesch. des Landes Steiermark (1929), 343—348.

²⁷ Stanovski spisi, fasc. 9 c, stari, v Müllnerjevi preuredbi v fasc. »Landwirtschaft« v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani, odlok nadvojvode Karla z dne 7. dec. 1569. — Odslej citiram te spise le: »Stanovski spisi«.

²⁸ Landtags- auch Verordneten-Ausschuss-Protocol, No. 1, 1530—1573, list 304.

²⁹ Stanovski spisi, 9 c.

³⁰ Prav tam. — O pravicah dež. stanov glede zakonodaje v tej dobi gl.: A. Luschin, Österr. Reichsgesch. (1896), 348, 349.

in pa k temu spadajoči »Memoriall«. Posnetek zapisnika ima napis: »Beratschlagung im Ausschuß den 5. Aprillis J. 68 von wegen der Perkhrechtsordnung.« Vstavljena je tukaj zahteva, o kateri izvirni zapisnik sam ne govori, namreč, naj se napišejo pred posameznimi člani rubrike ali naslovi. Posnetek zapisnika tudi pripominja, da so izpremenjeni člani (v memorijalu) posebej napisani. R a z e n t e h p o s e b e j n a p i s a n i h i z p r e m e m b n a j s e š e p r i s t a v i k č l e n u 15. sklenjeni in v posnetku zapisnika navedeni pristavek; zato pa naj se izpustita člena 16 in 18.

Iz tega je razvidno, da so stanovski organi razen 15. spremenili še izven posvetovanja dne 5. apr. 1568, ne da bi mogli doslej dognati kdaj in po kom, tudi še druge člene.

Na nepodpisanih dveh polah (na teh sta zadnji dve strani prazni), ki sta priloženi posnetku zapisnika, so pod naslovom: »Memoriall zu uerpesserung der Neun Pergrechtsordnung« napisani spremenjeni člani 1, 2, 5, 14, 19, 20, 21, 28, 40, 43 gorskih bukev. Besedilo teh členov se večinoma popolnoma ujema z besedilom ustreznih členov: 1, 2, 5, 14, 17, 18, 19, 26, 38, 41 Laybasserjevega prepisa obravnanih gorskih bukev v Dolenčevi objavi.³¹ Osnutek spremenjenih členov 14 in 28 je deloma še po-

³¹ Male razlike določil v »memorijalu« in v obravnanih gorskih bukvah, ki jih je pripisovati najbrž največ na rovaš prepisovalcem, so v naslednjem označene z ležečim tiskom. Pravopisnih razlik nisem upošteval. Pred seboj imam le besedilo obravnanih gorskih bukev, kakor jih priobčuje M. Dolenc v dodatku k svoji razpravi: Die niedere Volksgerichtbarkeit o. c.

Art. 5.

»Wo aber der Pergkherr einen das Recht verzug, oder *das* der Jemandt auf sein ersuchen khein gebürliches Recht wolt ergehn lassen, das wissendtlich wurde, alßdann *mag der dasselb* für des Landtesfürsten Khellermayster bringen, vnnd anzaigen, der soll sich des erkundigen, wo es sich befindt vnnd weißlich gemacht wirdet, alsdann mag der Khellermayster die Billigkheyt darinnen handeln, anne deß soll der Khellermayster die Parteyen nit für sich fordern.

Art. 14.

»Item es soll ein jeder Perkhholdt, auf den Tag, *oder auf* wölchen man das Pergrecht oder Pergthading beruefft vnnd besitzt, Personlichen sein *oder* so denn genuegsame Vrsach ze khumen verhintern einen andern erwern man an seyner stat darzue senden, da *sein*, vnnd hören, ob der Pergkherr oder ander Jemandts zu Ime was zu khlagen, oder zu melden hiet, dann man nit schuldig Jedem besonder fürzebietten wer aber darzue nicht khombt oder wie obgemeldt nicht sendet, der ist *fällig* dem Pergkherrn Zwenundsibenzigkh Phening.«

Art. 17. (19).

»Item es ist vnnd soll ein Jeder Pergkherr oder Pergmayster vmb sein verpott, *faal* vnnd wandl Phendten, auf den Pergen *nach dem Pergthading*, *mag er aber Pfandtnuss auf den Pergen* vmb sein vorgemelt vorderung vnnd Pueß nicht gechaben, so soll er *ein Kreyz für die Stigl* oder eingang des Weingarten schlachen, vnnd im verpietten bei zweundsibenzigkh Phening, *wen er oder Jemandt von* seyner wegen in den Weingarten vnnd darauß gechet, *als oft ist er schuldig* und fällig zwenundsibenzigkh Phening, ist dann das verprechen so groß, so mag dem Pueßfälligen darzue *seinen* Kheller oder Weingaden *verpedtschadt* werden: pricht er das ab, so ist er fällig zwo Markh, so dass *mermall* *geschiecht* vnnd wan das den Pergkherrn verdreust, so soll er Ime ein richter vnnd seine Perggenossen darüber darnider sizen vnnd In darauf fürfordern« itd.

Art. 18. (20).

»Item alle die so mit aignen Ruckhen in Pergrechten wonen vnnd gesessen sein, sollen, darauß ziechen, sich auf Hueben vnnd guetter sezen vnnd ohn sonderliche vrsachen, *alters, schwachheit* halber auch *anzugeben*, der Pergkherrn darin nit gelassen werden, ausgenommen es werde dan das Pergrecht zu Zinßguettern worden. *Wo aber aus demselben oder andern Zinsguettern* widerumben ein weingarten gemacht wurde, Alßdann mag der Pergkherr darauf ein zimblichs Pergrecht anschlachen.«

Art. 19. (21).

»Item alle vermacht, Stifft, khaiff oder saz, die auf Pergrechten beschehen, die sollen mit des Pergherrn oder seines verwalters handt eruolgen, aufgeben, verlichen vnnd darüber bestanden werden, von den Pergkherrn ain Urkhundt nemen, sunsten hat *des* khein khrafft, welcher aber das versprach, soll dem Pergherren vmb ein *Markh Phening* gepüest werden vnnd solche veränderung khein khrafft haben.

Vnnd von merrer *Richtigkheyt* wegen soll auch ein Jeder Pergnoß, welcher khein Vrkhundt vber seinen Weingarten hat, der *soll es* nochmallen, von dem Pergkherrn, Iner eines

pravljjen z vstavki in prečrtanjem z drugo roko. Najbolj bistvene spremembe so izvršene v členih 1 in 21. Toda primerjava štajerskih gorskih bukev z obravnanimi (BerBO) ni namen te razprave.

Zaradi popolnosti bodi še omenjeno, da je naveden v vrsti spremenjenih členov na koncu tudi člen 51 (štajerskih gorskih bukev). Pri tem pa ni pristavljeno besedilo, marveč le opazka: »An den Artigkhl mag die verkhauffung In beschluß gemeldt (Ausser landts ausgelassen werden).« Ob robu te opazke pa je napisano z drugo roko: »ist schon corrigierd«.

V začetku memoriala je navedena še zahteva po naslovnih rubrikah; na koncu pa po postavitvi kletarskega mojstra iz vrst gospodov ali vitezov.

13. Komaj mesec dni potem, ko so kranjski stanovi iznova predložili osnutek gorskih bukev v potrditev, jim je bilo (25. jan. 1570) po nalogu nadvojvode sporočeno, da se je najprej treba pogoditi, kako naj se postavi v gorskih bukvah predvideni kletarski mojster in pa »Huebmeister«, ki jih doslej na Kranjskem ni. Ko se to dožene, ne bo nobene ovire več, da nadvojvoda potrdi gorske bukve.³²

14. Po tem sporočilu je zadeva nekaj let počivala. Verske zmede, kmečki upori, turška nevarnost, kužne bolezni in lakota, vse to je potisnilo razmeroma malenkostno vprašanje potrditve gorskih bukev v ozadje. Šele 16. jan. 1577 so kranjski odposlanci spomnili nadvojvodo, kako so kranjski stanovi v deželnem zboru l. 1570 in nato na odbornem dež. zboru v Brucku — o čemer pa nimamo doslej nobenih virov³³ — prosili, da se odpravijo neredi v vinogradih (»Abstellung der Vnordnung und ärgerlich Handlungen in Weingepürgen«), potrdijo pa obravnane gorske bukve (»Beratschlagte Bergrechtsordnung«) in uvede kletarski mojster.

Prvič se rabi tukaj v virih izraz »beratschlagte Bergrechtsordnung«. »Beratschlagen« pomenja v zapisnikih deželnega zbora in stanovskega odbora stalno: posvetovati se, obravnavati, razpravljati in »Beratschlagung« (tudi »Rathschlag«) — posvetovanje, razprava, obravnava.³⁴ Prav tako se naziva v zapisnikih deželnega zbora pretresen spis: »beratschlagte Schrift« in »beratschlagte Duplik«;³⁵ predebatirani in sprejeti šolski red: »beratschlagte Schulordnung«;³⁶ dalje najdemo tudi: »beratschlagte Wirtsordnung«.³⁷ Po tej ugotovitvi rabe in pomena besede »beratschlagt« v tedanjem uradnem jeziku bi jo mogli najprimerneje sloveniti z dovršnim deležnikom »obrnana«. Zato rabim v tem spisu prvič za »beratschlagte Bergrechtsordnung«: obravnane³⁸ gorske bukve.

Jars nach Publicierung dises Pergbuechleins ersuchen vnnd begern, die sollen Inen die zu geben, kheines wegs nit waigern, es wer dan, das dieselben Pergrecht güetter von andern ansprüchig waren, menigelic an seinen Rechten vnuergriffen.«

³² Stanovski spisi: »Als dann sol es der Bestätigung kein Mangel haben, dass Ihr Fl. Dl. alles das jehnige, so gemayner Landtschafft zu guethen kumen magh Ihres besten Vermugen zu befriedigen wolgeneygt seyn.« O »hubmeistru« gl. M. Dolenc, Slov. ljudska sodišča, o. c. 26; Die niedere Volksgerichtbarkeit, o. c. 317. — Kasneje se »Huebmeister« v pogajanjih nikjer več ne omenja.

³³ Zapisnikov dež. zbora iz l. 1570 ni; v njihovi zbirki (Landtagsprotokoll Nr. 1, 1530—1573) sledijo zapisnikom iz l. 1569, takoj ti iz l. 1571. — Tudi v spisih dež. zbora (Landtagsakten) v stanovskem arhivu v Ljubljani in v hišnem, dvornem in drž. arhivu na Dunaju (Osterr. Akten, Krain 3, VII) nisem mogel najti nobene omembe gorskih bukev. (Toda prim. op. 18, odst. 1). Pač pa se stanovi 26. maja 1570 opravičujejo nadvojvodi, da jih kužna bolezen (»Die jetzt in Landt regierende geschwinde vnd gefährliche Khrankheit«) ovira, da bi se sestajali in posvetovali o policijskem redu. — 10. febr. istega leta pa govore o težkih časih, »unerhörter Hungersnoth«, da so mnogi začeli v obupu ropati. (Drž. arhiv na Dunaju, l. c.)

³⁴ N. pr. Landtagsprotokoll Nr. 1 (1530—73), n. pr.: list 219, 262/v, 266, 266/v, 267/v, 269; Nr. 3, (1579—1583), list 76/v, 86/v, 87/v, 97, 109, 168/v, 213/v.

³⁵ Landtagsprotokoll, Nr. 4, (1584—1588), list 66 (»beratschlagte Schrift an die von Kärnten«); 82/v in 89/v (»beratschlagte Duplik«).

³⁶ Prav tam, list 86. — O tej prim.: Julius Wallner, Nicodemus Frischlins Entwurf einer Laibacher Schulordnung aus dem Jahre 1582, Gymnasialprogramm Laibach, 1888, 3.

³⁷ Landtagsprotokoll, Nr. 6, (1591—1595), list 726.

³⁸ Doslej se v naših pravnozgodovinskih spisih beseda »beratschlagt« ni prevajala. M. Dolenc rabi vedno le »Beratschlagte Bergrechtsordnung«. Le v PZ (str. 245) rabi tudi »Pri-

Kranjski odposlanci poudarjajo, da plačuje na Štajerskem deželni knez kletarskega mojstra. Ker se pa prizadeva Kranjska prav tako kakor Štajerska, da čimbolj ustreže nadvojvodovim željam in zahtevam ter naj bo tudi na Kranjskem, kakor je drugod dobra uprava in red (*»güette Policey- und Ordnung gehalten«*), smatrajo deželni stanovi za primerno, da se izda gorski zakon in da plačuje nadvojvoda kletarskega mojstra. Odposlanci so dobili naročilo, da se za to zavzamejo pri nadvojvodi. Zategadelj ga prosijo ugodnega odgovora.³⁹

15. Že dne 6. februarja 1577 je ukazal nadvojvoda sporočiti še v Gradcu bivajočim kranjskim odposlancem, da dovoljuje za vzdrževanje kletarskega mojstra s svoje strani letno 50 gld. Ker pa ne dvomi, da bodo prav toliko pridejali stanovi, bodo pač koža našli, ki bi za teh 100 gld. opravljal posle kletarskega mojstra, zlasti, ko mu na Kranjskem, kjer se pridela malo vina, ne bodo povzročili posebno veliko truda. Čim se to zgodi, naj mu stanovi predlagajo za kletarskega mojstra primerne osebe, da iz njih enega izbere, odredi potrebno glede plačila dovoljenih 50 gld. in predvsem potrdi predložene gorske bukve.⁴⁰

16. Nadvojvoda torej ni hotel prevzeti nase celotne plače kletarskega mojstra; zato stanovi nekaj let niso ponovili svoje zahteve. Sele l. 1581 se je vprašanje znova pojavilo. Veliki odbor (navzoči: dež. oskrbnik, grof Barbo, opata stiški in kostanjeviški, Ravbar, stolni prošt, Martin Gall, Fr. pl. Scheyer, vicedom, Rasp, Jurij Kiesel, Filip pl. Siegersdorf, Mavrič, Petaz, župan in sodnik ljubljanski, zastopniki Kranja, Kamnika, Novega mesta, Metlike in Kostanjevice) je namreč dne 16. marca 1581 razpravljal med drugim tudi o načinu pobiranja nameravanega vinskega groša. V tej razpravi je Kiesel izrekel mnenje, da bi bilo treba najti za to primeren način. Vsekakor bi bilo treba postaviti za to kletarskega mojstra,⁴¹ za takega predlaga Erharda Pelzhoferja, graščaka zapuškega. Pridruži se mu Ravbar. Stolni prošt bi bil tudi še za Pleškoviča, graščaka višenjskega. Martin Gall misli, da bodo imeli odborniki mnogo urediti in sklepati. Pelzhofer sam ne bi hotel, pa tudi ne mogel vsega opraviti. Urediti bo treba marsikaj z gorskimi bukvami, pristojbinami in drugo. — Vicedom vztraja pri tem, o čemer se je prej govorilo, da naj namreč vsak gorski gospod sam pobere vinski groš od svojih soğornikov. Vendar je za to, da postavijo kletarskega mojstra. Ostalo naj ukažejo odborniki. Kletarski mojster Pelzhofer bi odvezl mnogo dela deželni gosposki. Za njegovo vzdrževanje naj prosijo deželnega kneza.⁴²

17. To zahtevo so potem zastopali stanovski odposlanci v Gradcu. Navajali so, da bi dovoljeni znesek 50 gld., tudi ko bi stanovi prispevali enako vsoto, ne zadoščal za vzdrževanje kletarskega mojstra. Imel bi zlasti v začetku ob uredbi urada veliko

pravljene kranjski osnutek«. — Za filološki nasvet pri določitvi izraza »obravnan« se najlepše zahvaljujem g. prof. dr. J. Solarju v St. Vidu. — Gl. tudi M. Pleteršnik *Slov.-nemški slovar*, I. pod »obravnavati«.

³⁹ Stanovski spisi: »Extract aus der crainerisch Herren gesandten gehorsambisten anbringen bey der fürstl. Durchl. den 16. Januar 1577.

⁴⁰ Stanovski spisi.

⁴¹ O tej prvotni nalogi kletarskega mojstra na Štajerskem v 13. stoletju pravi A. Mell (*Das Steirische Weinbergrecht*, 10, 11): »Die bei Marburg verzeichneten Weinzinse ... sind als Zinsleistungen aufzufassen, welche in den einzelnen Dörfern von jenen Huben zu entrichten waren, welche Feld- und Weinbau in sich schlossen. — Zur Beaufsichtigung einerseits der im landesfürstlichen Besitz befindlichen Weingartengüter, andererseits aber auch über das richtige Einlaufen der Weinzinsleistungen der Bergholden, an welche die Bergrechte ausgetan wurden, und die Verwahrung des im Eigenbetrieb gefechsten Weines und der Weinzinslieferungen in die landesfürstlichen Keller wurden besondere Verwaltungsorgane bestellt. — So vor allem der Kellermeister (cellerarius, magister cellaris) im Amte zu Marburg und in jenem zu Eibiswald, der »magister montium«, der Bergmeister im Amte Graz.«

⁴² Landtagsprotocoll, Nr. 3, 1579—1583, list 220. — Mogoče je prav s temi posvetovanji, ki se jih je udeležil tudi kostanjeviški opat (Leonhart Pachernecker), v zvezi neko oživiljenje gorske pravde v kostanjeviški opatiji prav l. 1581. (Gl. M. Dolenc, *Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stol.*, ZZR, III., (1924), 6, ki pa pripisuje to oživiljenje kmetskim uporom l. 1573).

truda. Zato naj deželni knez primakne še daljnjih 50 gld.; mogoče bi bilo potem možno, pridobiti stanove za večji prispevek.⁴³

18. Še istega leta, 14. decembra 1581, so stanovi vnovič razpravljali o tem predmetu, sestavljajoči svoj odgovor na nadvojvodove propozicije deželnemu zboru. V tem je bila druga točka njihovih zahtev (Beschwerartikel) vprašanje kletarskega mojstra. V razpravljajočem odboru so bili navzoči: deželni upravitelj, opat stiški, prior iz Bistre, Adam baron Egkh, Martin Gall, Fr. pl. Scheyer, Viljem Erberg, Jurij Haller, Hans pl. Gallenberg, Viljem Praunsperger, Hans pl. Edling, Kristof Gall, Jurij Ainkhurn, Gašper Mavrič, Baltazar Rab, Swinitsch, Jurij Barbo. — Najprvo je opat stiški predlagal, naj prosijo še enkrat nadvojvodo, da prevzame plačilo deželnega kletarskega mojstra. Baron Egkh se je temu pridružil, vendar z zanimivim pristavkom, da se s postavitvijo kletarskega mojstra gorskim gospodom nič ne odtegne, tudi ne glede sodnih pravic. Pritrujeta mu Baltazar in Viljem Lamberg, potem pa tudi še pl. Scheyer, Filip pl. Siegersdorf, Baltazar Rasp in Viljem Gallenberg. Jurij Haller misli, da se bodo z ustanovitvijo kletarskega urada zmanjšali tudi sodni posli deželnega glavarstva in vicedoma. Ker pa je kletarski mojster zapriseženi služabnik deželnega kneza,⁴⁴ je pravično, da ga tudi ta plača. Deželni prejemnik opozarja v zvezi s postavitvijo kletarskega mojstra, vendar po zapisniku za nas ne dovolj jasno, brez posebne obrazložbe na težkoče, ki so v goriških, prav istrskih in vipavskih razmerah.⁴⁵

Zlasti zanimivo je, žal, tako kratko zapisano opozorilo deželnega prejemnika: »Aber auf Einrichtung einer guetten Bergkhordnung rieths er vil mer vnd eben die steirerische für Correctur fürzunemben, dadurch also Vnordnungen vnd Vnkosten zuuerhütten.« Ta odstavek bi mogli razumeti tako, da se naj prav z ozirom na težkoče, izhajajoče iz goriških, prav istrskih in vipavskih razmer, — te so bile slednjič, kakor bomo kmalu videli, za rešitev vprašanja odločilne, — obdrži sedanje stanje običajnega prava, vendar naj bodo nove štajerske gorske bukve »opora za potrebne poprave in dopolnitve«.

Ostali člani odbora so se izrekli za predlog. Pelzhofer pa je izjavil, da doslej ni vedel, da so ga predlagali za kletarskega mojstra. Ta je bil medtem postavljen že tudi za prejemnika vinskega daca (Zapfenmass) za dolensko četrt.⁴⁶ Ozka vez med novim vinskim davkom in prizadevanjem po uvedbi kletarskega mojstra, se v tem dejstvu iznova kaže. Hkrati imamo tukaj nov dokaz vpliva za obrambo proti turškim vpadom uvedenih davkov na razvoj uprave in njenih organov na našem ozemlju.⁴⁷

Po pravkar navedeni razpravi je veliki odbor načelno sklenil tako, kakor je predlagal deželni oskrbnik. Ker pa so nastali dvomi, niso-li stanovi že prej sklenili prispevati polovico plače, so se odločili, da o tem prej poizvedo v stanovski pisarni in vnovič sklepajo na prihodnji odborovi seji.⁴⁸ To se pa ni zgodilo.

19. Leta 1582 se je vprašanje kletarskega mojstra znova načelo, ko so se posvetovali stanovi o dovolitvi zahtevanih trošarin (»Mitteldingsvergleichung«). V malem odboru (deželni upravitelj [Landesverwalter], opat stiški, dež. oskrbnik [»Verweser«], deželni komtur nemškega vit. reda, Andrej Auersperg, vicedom, Fr. pl. Scheyer, Jurij Haller, Praunsperger, dež. prejemnik, Mavrič, Sebaldo Barbo in župan ljubljanski) so 10. marca 1582 razpravljali o raznih načinih vinskega davka, vinskega daca, vin-

⁴³ Stanovski spisi — »Extract« od aprila 1581.

⁴⁴ »Ihrer Durchl. Diener und Geschworener«. — Prim. k temu označbo kletarskega mojstra, ki jo daje Kaspar Breuner, avtor rokopisnega kompendija o štajerski upravi (ok. 1550): »Kellermeister im land Steyr, ist der, so alle die handlungen verherdt, was weingarten und grundt dar zue geherig antrifft... — *Diser ist des kunigs dienner im landt*« — A. Mell, *Das Steirisch. Weinbergrecht* (1928), 35, op. 35.

⁴⁵ Des Khellermeisters halben vermeldet die Inconvenientia von Görz her, wie die armen Unterthanen mer beschwärt werden, weil sonderlich kein Sötter gehalten werden. Ein Landtmann würde seiner Freyheit auch beraubt« (»Sötter« so najbrž istovetni s »saltnerji«, gorskimi čuvaji; gl. J. Gruden, *Slovenski župani v preteklosti*, 76.)

⁴⁶ Landtagsprotocol, No. 3, 1579—1583, str. 197/v, 198.

⁴⁷ J. Polec, *Svobodniki na Kranjskem*, GMDS, XVI, 1936, 33 i. sl.

⁴⁸ Landtagsprotocol, No. 3, 1579-83, list 199.

skega groša (»Zapfenmass«, »Weingroschen«). Deželni oskrbnik je poudarjal težave, ki jih bo zemljiškim gosposkam povzročalo pobiranje vinskega groša. Morda bi pa to mogel vršiti kletarski mojster, o katerem se je že nekajkrat razpravljalo. Fr. pl. Scheyer je pa menil, da bi ga bilo mogoče vzdrževati z dohodki iz novih davščin. Mogle bi se mu nakloniti še druge pristojbine.⁴⁹

20. V isti zadevi so že malo dni nato (14. marca 1582) sklepali v velikem odboru: dež. upravitelj Volk grof Turn, dež. oskrbnik, opat stiški, prior iz Bistre, dež. komtur, Andrej Auersperg, Volk bar. Schmitzenbaum, Adam baron Egkh, Fran pl. Scheyer, Jurij Haller, Baltazar Rasp, Viljem Praunsperger, Hans Edling, Nikolaj Bonomo, Jurij Khiesl, Henrik pl. Erberg, dež. prejemnik, Mavrič, ljubljanski župan Kren, mestni sodnik Gartner, Anton pl. Siegersdorf, Sebaldo Barbo). Deželni oskrbnik je predlagal,⁵⁰ da stanovi vnovič prosijo nadvojvodo, naj dovoljenim 50 gld. primakne še enkrat toliko. Če se to zgodi, bi morali prej obravnane gorske bukke še pregledati in razpravljati tudi še o navodilih za kletarskega mojstra. Deželni komtur (Lenart pl. Formentin) se boji⁵¹, da bodo stanovom, četudi prispeva deželni knez 100 gld., narasli novi veliki stroški, kajti kletarski mojster bi moral imeti na Štajerskem svoje prislednike in svojo pisarno. Teh pomislov Fran pl. Scheyer nima.⁵² Pisarna se bo vzdrževala, kakor druge, s pristojbinami in globami. Ker bo kletarsko sodišče v mestu, bo najti tukaj vedno dovolj pametnih mož in oskrbnikov (»Verständige Personen und Pfleger«) za prislednike. Po tej debati je veliki odbor sklenil po predlogu deželnega oskrbnika.⁵³

21. Takoj drugi dan, dne 15. marca 1582 je bilo na seji velikega odbora kot posebna točka na dnevnem redu vprašanje zopetne predložitve gorskih bukev v potrditev.⁵⁴ Navzoči so bili to pot: deželni upravitelj (grof Turn), opat stiški (Lovrenc, o katerem pravi Valvasor: »Ein rechter Vater der Religion, der auch Thomeae dem Laybachischen Bischoff in denen Reformationen-Sachen zugeordnet worden«),⁵⁵ potem dež. oskrbnik Krištof baron Auersperg, Adam baron Egkh, prior iz Bistre, Fran pl. Scheyer, Jurij Haller, dež. prejemnik, Praunsperger, Filip pl. Siegersdorf, vicedom Bonomo, Henrik pl. Edling, župan ljubljanski, Phaner, Jurij Ainkhurn, Martin Zierman. Razpravo je otvoril stiški opat, češ da so gorske bukke dovolj stroge, da bi se le držale. Dobro bi pa bilo, ko bi se v besedilu marke in šilingi spremenili v goldinarje (Florens) in krajcarje in pa da bi dobili gorski gospodje izvlečke iz gorskih bukev.⁵⁶

Zelo važna pa je bila izjava deželnega oskrbnika Krištofa barona Auersperga. Ta smatra sicer, da je zelo potrebno, da se napravijo gorske bukke. Vendar naj se osnutek ne pošlje takoj v potrditev. Treba je še marsikaj izboljšati in se malo bolj ozirati na vipavske razmere. Zasliši naj se nekaj gospodov in deželanov v Vipavi. Osnutek naj se pošlje Lanthieriju v Vipavi, bratoma Edlingoma, priorju v Bistri in Gašperju Mavriču v Zablatih (Mostal). Isto velja glede Istre in Devina. Te izjave naj se potem kar primerjajo z osnutkom in gorske bukke razglasijo — torej brez novega posvetovanja.⁵⁷

Nato pa sledi Auerspergov predlog, žal, za nas le prekratko zabeležen v nadvse zanimivem stavku: »Item das die Fürhaltung den Vnderthanen in windischer Sprach beschehe, deswegen auch etwas in specie angeregt werde.«⁵⁸

Slednjič se Auersperg strinja s predlogom, da se marke in šilingi spemene v goldinarje in krajcarje,

⁴⁹ Prav tam, list 255, 256.

⁵⁰ Prav tam, list 267.

⁵¹ Prav tam, list 268.

⁵² Prav tam.

⁵³ Prav tam, list 269/v.

⁵⁴ Landtagsprotocol, Nr. 3, (1579—1583), list 276/v, 277.

⁵⁵ Valvasor, VIII, 701.

⁵⁶ »Und den Bergherrn Extract daraus erteilt werden.«

⁵⁷ »Vollgends die Vergleichung zu tun und zu publizieren.« Landtagsprotocol, Nr. 3, 1579—1583, list 276/v.

⁵⁸ Prav tam, list 277.

Zapisnik nato beleži, da je bil predlog sprejet po votumu barona Auersperga, ki da so ga navzoči še pobliže izvedli. Na koncu zapisnika je še opazka: »Ain Mark-Schiling ist 26 Pazen 2 Wellisch schilling«.

22. Sedaj, ko poznamo pravkar navedeni predlog, ni kar nič več neverjetno, marveč skoraj gotovo, da mora biti med sklepom stanovskega odbora in Recljevim prav v istem letu 1582. izvršenim prevodom gorskih bukev neka zveza. Kakšna pa je ta, seveda danes ne moremo več z vso jasnostjo vedeti. Moremo si misliti, da je Recelj sam že pred razpravo v stanovskem odboru preskrbel prevod in opozoril na to deželane. Zato bi govorilo, da je Recelj prevedel štajerske gorske bukve in ne kranjske preosnove v obliki obravnanih gorskih bukev. Zoper pa govori besedilo gori navedenega stavka, da bo treba šele nekaj ukreniti. Zato je bolj verjetno, da so stanovni sami ali posamezni stanovski člani povzročili prevod pri Reclju. Opozoriti je mogel nanj stiški opat, ki je sodeloval pri razpravah o gorskih bukvah. Njemu je moralo biti znano, da je Recelj, ki je upravljal vprav stiškemu samostanu inkorporirano župnijo na Raki in bil najbrž celo stiški redovnik,⁵⁹ za tako delo sposoben ali da se s takimi stvarmi ukvarja.

Ker pa o Reclju in njegovem prevodu v stanovskem arhivu doslej ne najdemo nobenega sledu — kar govori vsekakor za zasebno pobudo^{59a} — bo možno v tem pogledu kaj gotovega šele ugotoviti, če to kdaj omogoči kakšna srečna arhivalna najdba. Prav tako ne moremo ničesar reči, v kakšnem razmerju je Recljev prevod k onemu, ki je bil najbrž nastavljen še pred njim.⁶⁰

Sámo dejstvo pa, da so se stanovni sami prizadevali za slovensko preuredbo gorskih bukev, nas ne more kar nič iznenaditi, če prelistavamo isti zvezek zapisnikov dež. zbora, v katerem je zapisan predmetni zapisnik, in pa sledeči zvezek. V teh se pred našimi strmečimi očmi razgrinjajo prav podrobna pogajanja in priprave za izdajo slovenskega prevoda sv. pisma po Juriju Dalmatinu in vidimo iz teh, kako skrbijo za to izdajo isti kranjski deželni stanovni, od katerih je izšla tudi pobuda za slovensko priredbo gorskih bukev.⁶¹

To, kar vidimo tukaj v stanovskih razpravah teh let, niso bili zgolj verski oziri,⁶² ki bi bili izključno vodili stanove, bilo je več: vsaj neki večji obzir na slovensko podložno ljudstvo, med in s katerim so živel stanovski člani, praktični pogled za njegove potrebe, zavest skupnosti v tej dobi skupnih naporov zoper zunanje sovražnike, če že nočemo verjeti v neko ljubezen do ljudstva in njegovega jezika. Vsekakor smemo pa domnevati, da je vendar prav tudi iz te ljubezni zastopal v stanovskem odboru zamisel slovenske priredbe gorskih bukev Krištof Turjaški. Zakaj? Krištof, sin Herberta Turjaškega, je študiral v Tübingenu. Njemu in njegovemu bratrancu Andreju, poznejšemu zmagovalcu Turkov pri Sisku 1593,⁶³ je posvetil Primož Trubar »Noviga Testamenta posledni dejl« (1577). V tem posvetilu pripoveduje Trubar, da so poslali Turjačana njuni starši v Tübingen, da bi se učila svobodnih umetnosti in jezikov, zlasti pa pravega razumevanja svetega pisma. Tu so ga — pripoveduje dalje — Turjačana in njuni kranjski tovariši često obiskovali na njegovem domu v Deringenu in ga izpraševali »o starih zgodbah, ki so se dogodile v domovini«. »Drug drugemu so izkazovali,« pravi Trubar, »vse spoštovanje, ljubezen, zvestobo, prijateljstvo in po-

⁵⁹ M. Dolenc, PZ, 249.

^{59a} Uvaževati moramo tudi, da se je našel Recljev prevod le v dolskem arhivu, kamor je prišel z Breckerfeldovimi arhivalijami s Starega gradu pri Novem mestu.

⁶⁰ Naslov Recljevega prevoda pravi, da je »is nou uslauenski jesigk istulmazhan«. LMS, 1889, 180. — M. Dolenc, PZ, 245.

⁶¹ Te zapisnike dež. zbora je nekoliko porabil Walter Šmid: *Über Entstehung u. Herausgabe der Bibel Dalmatins*, MHK, 1904, 71 sl. Popolna znanstvena izdaja teh zapisnikov, kakršno pripravlja dež. zgodovinska komisija tudi za Štajersko, bi bila lepa in nujna naloga slov. akademije znanosti, čim jo dobimo.

⁶² L. Zupanc, Proščenje pri sv. Ahacu nad Turjakom, »Jutro«, 26. jun. 1937, št. 146, str. 3. — Glede veljave slovenskega jezika v 16. stoletju prim. tudi: Ante Gaber, *Skozi stoletja za našim novinarstvom*, Razstava slov. novinarstva v Ljubljani 1937, 191, 192 in pos. odtis.

⁶³ Mirko Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 289.

šteno združnost, kakor se pač spodobi rojakom v tujih deželah.«⁶⁴ Ali bi bilo preveč drzno misliti, da si je mladi Turjačan v teh pogovorih o domovini navzel od početnika našega pisemstva, ki je bil tedaj ves zavzet s svojimi slovenskimi knjižnimi načrti, več kot zanimanje za naš jezik? V tem času pa, ko se je Krištof Turjaški zavzemal za slovensko priredbo gorskih bukev, je bil že prvi kavalir v deželi. Prav to leto (1582) so ga poslali kranjski stanovi skupno z Volkom grofom Turnom kot kranjskega poslanca na državni zbor v Augsburg; deset let nato pa je poveljeval na Hrvaškem vojski zoper Turke.⁶⁵

23. V izvršitev zgoraj navedenega sklepa stanovskega odbora z dne 15. marca 1582 se je dež. glavar (26. marca) obrnil za vipavske gorske gospode na Lovrenca barona Lanthierija, Hansa Edlinga in Gašperja Mavriča, za devinske na Matijo Hoferja, glavarja devinskega v Renčah, in Volka pl. Neuhaus v Naskoljah ter za pazinsko grofijo na Žigo in Andreja Hodiškega (von Keutschach), imetnika pazinske gosposke, in na Franca grofa Barba, graščaka kozljaškega (Waxenstein pri Pazinu). Uvodoma se glasi v dopisu, da je prav preteklo leto sklenil stanovski odbor, stremeč uvesti povsod dobro upravo in red ter preprečiti vsakovrstne škodljive zmešnjave⁶⁶, ustanoviti mesto kletarskega mojstra, kakor ga ima Štajerska ter druge dežele, in urediti zanj (!) gorske bukve, o katerih se je posvetoval od člena do člena. Ker so pa stanovi pri novem posvetovanju opazili, da so gorski običaji v deželi po razliki gor in iz drugih razlogov različni, so sklenili, da se gorske bukve uravnajo po teh razlikah. Zato jim pošljejo zasnovane gorske bukve, da povedo o njih svoje mnenje. Zaprošeni gospodje in deželani naj se v pospeševanje naznačenega namena v lastno in splošno korist sestanejo priličnega jim dne z bližnjimi gospodi in deželani, oni iz Vipavskega tudi z vipavskimi tržani, prerešetajo osnutek gorskih bukev po posameznih členih, zapišejo zaželene spremembe in jih pošljejo dež. glavarstvu.⁶⁷

24. Na te izjave pa je bilo treba dolgo čakati; dež. glavarstvo jih je moralo ponovno zahtevati, slednjic pa še mnenje po večini sploh odklanjajo. Volk pl. Neuhaus pravi (8. maja), da ima s svojimi stvarmi dovolj posla in se sploh na take reči ne razume; slednje je izjavil tudi Matija Hofer, ki je poslal svojo izjavo šele novembra hkrati z Neuhausovo. Lanthieri sporoča, da se Mavrič in brata Edlinga njegovemu pozivu sploh nočeta odzvati. Imetnik državne pazinske gosposke Žiga Hodiški pa je odgovoril v daljši izjavi, ki jo je sopodpisal pazinski prošt Andrej Gintillinus. Po njihovem mnenju so gorske bukve potrebne tam, kjer vina ni odveč in se more prodati. V pazinski grofiji so pa razmere take, da tukaj ni gorske pravde, marveč plačajo po starem in po novem urbarju podložniki deželnoknežji komori v Gradcu desetino od žita in vina. Vse zemljišče, tudi vinogradi so last komore, brez njenega dovoljenja ne more nihče nič prodati ali odsvojiti. Če se tudi to dovoli, dobi podložnik plačane le izboljšave. Zemljišče in njivo, ki jo podložnik ne obdela od enega sv. Petra do drugega, more obdelati kdor pride, ne da bi ga smel ovirati dosedanji obdelovalec. Vinograd pa, ki ga podložnik ne okoplje dve leti, sme obdelati drugi. V grofiji je nekaj sto vinogradov pustih; teh ne manjka, pač pa obdelovalcev, ker raste vino povsod in obdela podložnik to leto na tem, drugo pa na drugem kraju. Ker se v teh kamenitih krajih brez potov in cest vino ne more spraviti v denar, ga vsako leto mnogo ostane in se skisa. To leto je dobiti en tovor vina za 4 laške funte. Bilo bi veliko bolje, ko bi kmetje opustili vinograde in se lotili poljedelstva, da bi ne bilo več vina nego kruha, ki ga vsako leto manjka.⁶⁸ Ker ima torej v grofiji urbar zadostna določila o zemljiščih in vinogradih, bi bilo odveč, kaj novega ukreniti, zlasti ko ima vsaka občina (komuna) svoje običaje.

⁶⁴ Mirko Rupel, o., c. 137. — Opozoril bi na podobnost tega posvetila z onimi v delih drugega našega znamenitega sodobnega rojaka Martina Pegija, zlasti v delu: »Tyrocina Consiliorum« (1564). (J. Polec, SBL, II., 285.) — O vplivanju Truberja v Derendingenu na Dalmatina gl.: W. Smid, MHK, 1904, o. c., 76.

⁶⁵ Valvasor, IX, 70, 76.

⁶⁶ Stanovski spisi. — »Allenthalben guethe Polizey und Ordnung anzurichten und dagegen allerhand schedliche Zerrittungen und Weitläufigkeiten zu verhütten.«

⁶⁷ Prav tam. — Prim. tudi J. Vrhovec, IMK, (1897), o. c., 39.

⁶⁸ Do tu nenatančno tudi J. Vrhovec, IMK, (1897), o. c., 39, 40.

Zaradi tega bi tudi kletarski mojster v grofiji ne imel kaj opravka. Kjer pa urbar nima določil o vinogradih, naj se reformira. Sicer bi poslovanje kletarskega mojstra posegalo tudi v jurisdikcijske pravice imetnika gosposke, ki se raztezajo sedaj tudi na vinograde. Tudi bi bilo za podložnike težavno, da bi jih sodili izven grofije. Zato bi oba z bratom ne mogla pritrditi osnutku brez dovoljenja dež. kneza in bi mu to tudi odsvetovala. Končno pravi izjava, da tudi Franc grof Barbo nima kaj drugega omeniti.⁶⁹

25. Že od l. 1581, ko se je v stanovskem odboru pojavila misel, da se kletarski mojster porabi za pobiranje novega vinskega davka, se opaža, da so začeli stanovi ločeno zahtevati kletarskega mojstra in pa potrditev gorskih bukev, na katerih sodni, takrat še edini preostali delokrog kletarskega mojstra temelji. Zelo jasno se vidi to pri zgoraj navedenih zaporednih razpravah dne 14. in 15. marca 1582, ko se je prvi dan obravnavala zahteva po postavitvi kletarskega mojstra, drugi dan pa po potrditvi gorskih bukev. Isto vidimo tudi sedaj ob koncu leta 1582, potem ko so končno prispele izjave vipavske in pazinske gospose.

Dne 17. decembra 1582 so namreč kranjski stanovi v posebni prošnji spomnili nadvojvodo, da je že pristal na to, da se postavi kletarski mojster za Kranjsko in dovolil tudi prispevek za njegovo vzdrževanje, da ga pa še vedno ni izbral, čeprav so mu že označili sposobna moža, Pelzhofferja in Pleškoviča. Prošijo ga, da to zadevo, na kateri je stanovom in prebivalstvu mnogo ležeče, čimprej reši in izbere kletarskega mojstra iz teh dveh ali pa tudi kakšnega drugega za to sposobnega moža.⁷⁰ V prošnji pa ni nobene besede o potrditvi gorskih bukev.

Toda gotovo je, da so predložili stanovi po prejemu zahtevanih izjav vipavskih in pazinskih gospodov, ne da bi se bili prej — kakor se je sklenilo na seji 15. marca 1582 — še enkrat posvetovati, znova pregledane obravnane gorske bukve. Kakor kaže Laybasserjev prepis teh, so stanovi najbrž že takrat ustavili kot člen 50 določilo o premembi mark in šilingov, in sicer ne, kakor je bilo sklenjeno na zborovanju dne 15. marca 1582, v goldinarje in krajcarje, marveč v zlatnike (dukate). Predložitveno poročilo nam sicer v stanovskih spisih ni ohranjeno. Pač pa dokazuje tako zvani prvi odgovor deželnih stanov z dne 25. jan. 1583 na nadvojvodove propozicije deželnemu zboru za leto 1583 popolnoma, da so bile gorske bukve res zopet predložene. V tem odgovoru prosijo namreč stanovi, naj se nadvojvoda odloči glede imenovanja Pelzhofferja in Pleškoviča za kletarskega mojstra, pa tudi, »da potrdi nedavno poslano gorske bukve,« nakar bo mogoče tudi stanovom primerno ukreniti.⁷¹

Ohranjena nam je tudi replika dež. stanov z dne 29. jan. 1583 na sporočilo deželnoknežjih komisarjev, ki so bili za to leto: novi ljubljanski škof Janez Tavčar, deželni oskrbnik Krištof baron Auersperg ter vicedom Nikolaj Bonomo. Stanovi se jim zahvaljujejo, da se komisariji izrekajo pripravljene, da se hočejo pri nadvojvodi zavzeti za postavitev kletarskega mojstra, za potrditev gorskih bukev in glede prevažanja vina iz Trsta.⁷²

26. To pot prizadevanja deželnih stanov niso ostala brez uspeha. Ohranjen je namreč v stanovskih spisih generale nadvojvode Karla z dne 9. marca 1583, naslovljen na kranjske stanove: Ker velja pri graškem kletarskem sodišču, ki ima štiri prisednike in je osnovano na gorskih bukvah, tak postopek, da se obravnavajo kletarske pravde pred kletarskim sodiščem ter se proti njegovim odločbam priziva na deželnega glavarja

⁶⁹ Stanovski spisi.

⁷⁰ Stanovski spisi.

⁷¹ Fasc. I/153 stanovskih spisov v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani, Landtagsakten v. J. 1581 bis incl. 1587; 1583, št. 3 »... dann die vorlengst vberschickte Bergrechtsordnung gene-degist zu confirmieren und herein zuzuerordnen auf daß auch dits Orts die Notturfft ainisten würkhlich müge fürkehr werden.« — Po beležki v Perizhofferjevem »repertoriju« (gl. op. 18, značka »Perkrechtsordnung«) bi se bilo to zgodilo z datumom 15. marca 1582.

⁷² Prav tam: »... dass nun die Herren lf. Commissarien wegen des Khellermeisters Bestellung, der Bergkrechtsordnung Confirmierung und deren von Triest Weinherführung halben die Notturfft bei S[einer] f[ürstlichen] D[urchlaucht] gehorsamist anzubringen sich will-fähig er bieten.«

in vicedoma, daje to stanovom na znanje, da se tudi pri kranjskem uradu kletarskega mojstra tako uredi in vrši. Stanovi bodo torej vedeli to na ta način urediti in pripraviti.⁷³

27. Že iz te odredbe moremo zanesljivo sklepati, da je bil kranjski kletarski urad medtem že ustanovljen in to najbrž kar z imenovanjem Erharda Pelzhoferja za kletarskega mojstra. Kakor bomo kasneje videli, zgoditi se je moralo to precej neobičajno z objavo deželnim stanovom ali celo le komisarjem. Toda imenovanje Pelzhoferja se ni izvršilo že 25. jan. 1583, kakor to Vrhovec tako mimogrede (v oklepaju) sporoča brez označbe vira.⁷⁴ Kajti, prav ta dan se šele kranjski stanovi — kakor smo pravkar gori navedli — prosili nadvojvodo za njegovo imenovanje. Pač pa povzemamo iz poznejše prošnje Pelzhoferjeve za nakazilo dovoljene plače po 200 gld. letno, da se je to zgodilo prav marca 1583.^{74a}

Gotovo se je že ob tem imenovanju odločilo, opustiti namero, da se izdado za Kranjsko gorske bukke. Kajti sicer bi se oslanjala postavitev kletarskega sodišča na nove gorske bukke (čl. 5, 6, 26), ki so jih predlagali stanovi v potrditev, in bi ne bilo treba, da se sklicuje odredba z dne 9. marca 1583 na štajerske gorske bukke in na njej slonečo uredbo in pristojnost kletarskega sodišča. Zgodilo se je to nedvomno, kakor potrjujejo to domnevo poznejši dogodki, ker bi se gorske bukke z ozirom na različne istrske in morda tudi vipavske razmere ne mogle uporabljati v vsej deželi. Pozabiti ne smemo namreč, da je bil na čelu kranjskih deželnoknežjih komisarjev, ki so posredovali l. 1583 med nadvojvodo oz. njegovo vlado in kranjskimi stanovi, Krištof Turjaški, ki je 15. marca 1582 opozarjal, da se je treba ozirati tudi na vipavske in istrske razmere. Končno moramo uvaževati, da je ugovarjal zoper uvedbo gorskih bukkev prav posestnik pazinske gosposke, ki je bila deželnoknežja last in v finančnem oziru podrejena upravi komore v Gradcu.

28. Sele dne 17. jan. 1584, torej po preteku skoraj leta dni, pošilja deželni upravitelj Volk grof Thurn nadvojvodi poročilo, ki naj bi pospešilo končno ureditev kletarskega sodišča. Poroča mu, da sili Pelzhofer močno na to, naj se razglasi v deželi z javno naredbo (»offenes Generale«), da je prevzel mesto kletarskega mojstra. Dalje nočejo oni, s katerimi se stanovi pogajajo za posel prisednikov, prevzeti tega drugače, nego da se jim dovoli plača, ki jo imajo prisedniki kletarskega sodišča na Štajerskem. Ker se pa razglasi, kakršnega zahteva Pelzhofer, prej niso izdajali z generalnim mandatom, dež. upravitelju tudi ni jasno, kdaj naj se začne izplačevati plača kletarskemu mojstru, kakšna naj bo plača prisednikov in kje naj jo vzame, mora prositi nadvojvodo za odločbo; kar bo ta odločil in odredil, po tem se bo točno ravnal.⁷⁵

29. Preden je še prispel na ta dopis odgovor iz Gradca, je poročal Erhard Pelzhofer 17. febr. 1584 nadvojvodi, da so bili na njegovo povelje — misli najbrž na zgoraj navedeno odredbo z dne 9. marca 1583 — da se postavijo kakor na Štajerskem štiri prisedniki, izbrani po prejšnjem dogovoru z njimi, z letno plačo 25 gld. za te: višji pre-

⁷³ Stanovski spisi: »Carl von Gottes Gnaden Erzherzog zu Oesterreich« itd. ... »Edlen und lieben getrewen, — nachdem bey dem alhirigen Khellergericht so mit vier Beysizern versehen vnd auf das Perkhrecht Puechl gegründet ist, ain solcher modus procedendi gehalten, dass namblich, die Kheller-Rechten vnder des Khellermaisters Gerichtsstab gesessen vnd von den erkhandtnussen daselbs für vnsern Landtschubtman vnd Vizdomb alhie appelliert wirdet, So haben wir auch solches hiemit zum Wissen gnedigist anfüegen wollen, damit dise Ordnung bey dem dinigen crainerischen KhellermaisterAmbt, auch müge angericht vnd fürgenumen: wie Ir es dann also anzuordnen vnd zu bestellen wissen werdet, an dem beschicht vnser gnediger willen vnd maynung. Geben in vnser Stat Grätz den Neundten Marty Ao. drey vnd achtzig. Carolus m. p.«

⁷⁴ I. Vrhovec, o. c., IMK VII, (1897), 41: »Od predlaganih dveh kandidatov za kletarsko mesto je nadvojvoda Karol imenoval sicer (25. jan. 1583) Erharta Pelzhofera ...«

^{74a} Arhiv dež. vlade v Gradcu, spisi notr.-avstr. komore, 11. nov. 1583—XII—11.: »... auf daß E. Erz. Dhlt mich im vorhinigen Martio über einer ehr. Landschaft in Crain vorgethanes gehorsambstes andeutten zu derselben Kellermeister dasselbs dergestalt bestellen ließen ...« (V tej prošnji pravi Pelzhofer, da si je že ne brez težav uredil stanovanje v Ljubljani, pa ne more 100 gld. ki mu jih je zagotovil dež. knez, dobiti ne pri vicedomu, ne pri nakladnem uradu [Aufschlagamt]).

⁷⁵ Stanovski spisi.

jemnik deželnoknežje naklade v Ljubljani Jožef Stokzand, Hans Warl, vicedomski uradnik (Gegenschreiber) Krištof Seyerl in upravnik (Burggraf) na ljubljanskem gradu Gregor Zurlle. Ker pa, pravi Pelzhofer, reveži, ki so bili že od davnih časov sem zelo pritiskani, komaj čakajo poslovanja kletarskega mojstra⁷⁶ in je bilo zato vloženi že veliko tožbâ ter že tudi odrejenih nekaj narokov, prosi nadvojvodo, naj navedene štiri može potrdi za prisednike in ukrene potrebno glede njihove plače.⁷⁷

30. Dne 2. marca 1584 odgovarja nadvojvodova pisarna deželnemu upravitelju Volku grofu Thurnu in vicedomu Bonomu na upraviteljevo vlogo z dne 17. jan. 1584. Najprvo naznanja, da pošilja zaproseni generalni mandat z datumom 2. marca 1584 za Erharda Pelzhoferja v šestih izvodih, da jih deželni upravitelj razglasi. V tem razglaša nadvojvoda, da postavlja enako kakor na Štajerskem tudi za Kranjsko kletarsko sodišče in Erharda Pelzhoferja za kletarskega mojstra.⁷⁸ Hkrati se sporoča v istem odgovoru vicedomu, da ostane pri naredbi, ki mu je bila svojčas sporočena glede plače kletarskega mojstra.^{78a}

Kar se pa tiče plače prisednikov, pravi odgovor, očitno preden je še prispelo Pelzhoferjevo poročilo z dne 17. febr. 1584 nadvojvodovi pisarni, da upravitelj ne naznanja, kdo so oni in koliko jih je, s katerimi so se stanovi pogajali. Zato zapoveduje deželnemu upravitelju, naj sporoče stanovi imena predlaganih prisednikov, da jih more nadvojvoda imenovati. Da bi pa prevzemal še plačo za te, bi mu bilo že zato težavno, ker kletarskega mojstra ni dovolil zaradi sebe, marveč na pobudo in zahtevo stanov. Zategadelj je primerno, da prispevajo za plačo stanovi; to jim ne bo težko, ker ne nastanejo s tem veliki stroški; na Štajerskem plača zanje ne znaša več nego 25 gld. letno vsakemu. O tem pričakuje nadvojvoda pismenega odgovora. Temu dopisu je pridejan še pripis z dne 21. marca 1584: »S tem se pošilja dež. upravitelju in vicedomu še Pelzhoferjeva vloga z dne 17. februarja z nalogo, da pošljeta v roke vlade in komore svoje mnenje.«⁷⁹

31. Ko Vrhovec prav na kratko in malo točno sporoča vsebino poročil deželnega upravitelja z dne 17. jan., Pelzhoferjevega z dne 17. febr. in odgovora nadvojvodove pisarne z dne 2. marca 1584, pravi brez nadaljnega kar določno: »Seveda so se morali plemiči vdati tudi sedaj in tako je — post tot discrimina rerum — stopil vinogradski zakon v veljavo šele spomladi l. 1584.«⁸⁰

Vendar je bil potek dogodkov popolnoma drugačen in Vrhovčevi trditvi prav nasproten. Nekoliko stanovskih članov (dež. oskrbnik, dež. komtur, Martin Gall, vice-

⁷⁶ Stanovski spisi: »... weil aber die armen leute so von langnst hero höchlich bedrangt worden, dieser Anordnung des Khellermaister Ambt mit Verlangng Khaumb erwarth«.

⁷⁷ Stanovski spisi.

⁷⁸ Stanovski spisi: »Ich Carl von Gottes genaden itd. ... Entbieten allen vnnsern Landtleuthen, Vnnderthonen vnd getrewen sunderlich aber denen, So in Vnnserm Fürstenthumb Crain gesessen seyn Vnnsere genad vnd alles guetts vnd geben Euch beynebends genedigelichen zuuernemben, daß Wir Vnns auf ainer Ersamen Vnnsere Landtschafft jertzberierten Fürstenthumbs Crain, vor diesem Beschehens bittliches ersuechen, dahin genedigist entschlossen, aldort sowoll, alß in diesen Vnnserm Fürstenthumb Steyr ain Khellergericht nider zusezen, wie Wir dann darauf Vnnsern getrewen Lieben Erharden Pelzhofer zu vnnsern Khellermaister mit genaden an vnd aufgenomben, dessen wir Euch alle obgemelt zu ainen gehorsamben Wissen vnd khunfftiger Nachrichtung mit diesen genedigen Beuelch hiemit erinndern wollen, damit Ir ine für Vnnsern Khellermaister erkennet vnd haltet. An den volbringet Ir Vnnsern genedigen Willen vnd gefällige mainung. Geben in Vnnsere Stadt Grätz den andern Tag Martij Anno in viervndachtzigisten.« — »Dem Edlen vnd vnnsern lieben getrewen N., dem Verwalter der Landtschaubtmansschaft vnser Fürstenthumbs Crain vnnd dem Vitzedomb dasselbs vnnsern Räten.«

^{78a} Spis dvorne komore v graškem vladnem arhivu 13. jan. 1584—I—43. — Nadvojvoda je odredil 15. dec. 1583. vicedomu Bonomu, da plača Pelzhoferju polovico na 200 gld. določene plače, čim bo odvezan od svoje dolžnosti deželnega svetnika in bo res nastopil mesto kletarskega mojstra. Ko so stanovi odklonili plačilo druge polovice plače, ker še ni nastopil službe in se vrše šele pogajanja zaradi postavitve prisednikov, prosi vicedom za navodila. To se glasi (22. jan. 1584), da se naj izplača Pelzhoferju njegova plača, čim bo odvezan uradne dolžnosti dež. svetnika.

⁷⁹ Stanovski spisi.

⁸⁰ I. Vrhovec, IMK, (1897), o. c., 69.

dom, Jošt Mordax, Erazem Barsch, D. Križan (Crischann), se je sestalo v vicedomski hiši 26. aprila 1584 in razpravljalo po zgoraj navedenem povelju nadvojvode z dne 2. marca o tem, ali naj prevzamejo stanovi plačilo prisednikov kletarskega mojstra. V zapisniku je zabeležen le obširno predmet razprave in sklep.⁸¹ Ta se glasi v prevodu: Zaradi raznih pomislekov, posebno pa zato, ker se sedaj zahteva, na kar se prej ni mislilo, da naj nosijo stroške za prisednike le deželni stanovi, česar stanovski odborniki sami ne morejo dovoliti, se naj zadeva odloži, dokler se ne sestane in ne sklepa odbor več gospodov in deželanov. Če se smatra tukaj, da je postavitve kletarskega mojstra sedaj nepotrebna, ker so se spremenile razmere, zlasti ker se gospodje na Vipavskem, v Istri in na Krasu, kjer se pridela največ vina, s tem ne skladajo, da bi se postavil kletarski mojster in vinogradski red (»Kellermeister-Ersetzung und Ordnung«) ter se tak red ne splača samo za Dolenjsko, naj se to, prejšnjemu nasprotujoče mnenje deželnemu knezu primerno obrazloži. Za sedaj pa naj se pošlje le primerna, po deželnem upravitelju in vicedomu podpisana izjava; tudi naj se poslana naredbe zaenkrat ne razglase.

Natančno v smislu tega sklepa sta poslala deželni upravitelj Volk grof Turn, gospod na Križu pri Kamniku in vicedom Nikolaj Bonomo, graščak na bližnjem Volčjem potoku, še z istim dnevom (26. aprila) datirano poročilo notranje-avstrijski vladi. Razen tega, kar vemo že iz sklepa, izvemo iz poročila le še, da so bili zgoraj navedeni stanovski člani, ki so razpravljali o predmetu, stanovski odborniki in nekaj slučajno navzočih deželanov.⁸² Vrhovcu je bilo to poročilo, nahajajoče se pri drugih stanovskih spisih o tej zadevi, na razpolago. Zato je tembolj čudno, da je mogel kar tako brez prave podlage trditi prav nasprotno.

O posvetovanju velikega odbora z večjim številom deželanov, ki ga predvideva sklep z dne 26. aprila 1584, v zapisnikih deželnega zbora in stanovskega odbora, ni nobenega sledu, niti v tem letu 1584, niti v kasnejših, zlasti pa tudi ne l. 1595, čeprav nosi to letnico Laybasserjev prepis. Pri arhivalijah se še danes nahaja pet za razglasitev določenih izvodov Pelzhoferjevega dekreta.

Arhivalno gradivo izpreminja torej v zgodovinsko resnico domnevo, ki jo je, kakor je že v začetku razprave navedeno, izrekel M. Dolenc na podlagi posrednih virov, da obravnane gorske bukve niso nikdar postale zakon. Pojasnjuje pa tudi, zakaj se to ni zgodilo.

32. Na Kranjskem pa niso gorske bukve tudi sicer bile nikdar uzakonjene. To izhaja že iz Dolenčevih razprav. Navedem naj pa za to še dva druga zanimiva dokaza: V Raigersfeldovi zbirki v Narodnem muzeju v Ljubljani se nahaja nedovršena, nepodpisana in nedatirana spomenica: »Von der Landtshandvest in Krain«,⁸³ najbrž iz konca 17. ali zač. 18. stoletja, katera določila bi bila sprejeti v prihodnji deželni ročin. Sestavljačev navaja uvodoma določilo kranjskega ročina, po katerem se imajo gospodje, ministeriali in plemiči na Kranjskem ravnati v vsem, kar ni v ročinu predpisano, po pravu, ki ga imajo deželani na Štajerskem. Toda, pravi, v kranjskem ročinu je le kaj malo določil. Zato bi bilo treba kranjsko zakonodajo izpopolniti. Našteva potem nekaj zakonov, ki bi jih bilo sprejeti. V tej zvezi zahteva tudi (list 3., odst. 3.): »Das in Unterkrain obseruirende Pergrecht Puichel oder Ordnung währe in die teitsche Sprach zubringen und in Druckh aussgehen zu lassen.«

Dvoje je v tej zahtevi zanimivo. Iz nje sledi prvič, da je veljala slovenska priredba gorskih bukev kot avtentično besedilo.⁸⁴ Zato se mi zdi, da bi bilo pravilneje govoriti

⁸¹ Landtagsprotocol, št. 3, list 101 in 101/v.

⁸² Stanovski spisi.

⁸³ Fasc. XVII Raigersfeldovih spisov Dolskega arhiva v Nar. muzeju v Ljubljani, ovoj »Kraingerische Rechtspflege, Schranngericht etc.« (Spis je zvezčič velike 8°; 3 listi so popisani, na 4. listu le 3 vrste, ostala dva lista sta prazna.)

⁸⁴ Prim. tudi M. Dolenc: Ali se je slovensko ljudstvo zavedalo, kaj je bila pravna podlaga za njegovo avtonomno sodstvo? CZN, XXXI, 1936, 85, kjer poroča, da je razpustitveni komisar za stiški samostan naročil Blažu Kumerdeju, da prevede v stiškem okolišju veljavno slovensko priredbo štajerskih gorskih bukev v nemščino, in istega, Praznični dnevi slov. ljudskega sodstva,

o slovenskih priredbah, kakor pa vedno o slovenskih prevodih gorskih bukev, zlasti ker so ti tudi nekaj določil spustili in po svoje prikrojili. Drugič pa ta stavek dokazuje, da se je smatral kot pravni razlog za veljavo gorskih bukev običaj, observanca, in ne določilo kranjskega ročina, ki je bilo gori omenjeno. Na to določilo se tudi v vseh razpravah deželni stanov niso nikjer sklicevali. Ko bi se veljavnost gorskih bukev izvajala iz tega določila, bi tudi ne bilo treba prizadevanj, da se uzakonijo, in bi morale veljati ne le za Dolenjsko, marveč tudi za vipavsko in istrsko vinogradništvo.

Daljni dokaz je tudi uvod Franca Antona Breckerfelda k načrtu gorskih bukev za Kranjsko z dne 3. maja 1781, ki ga je naročila Kmetijska družba za Kranjsko. Tukaj pravi Breckerfeld, da so veljali doslej na Dolenjskem v vinogorskih zadevah za vodilo in pravilo gorski členi, četudi ne enakoobrazni, pa vendar večjidel povzeti po vsebini slovenskega prevoda nemškega izvirnika za Štajersko po cesarju Ferdinandu I. 1543 izdanih gorskih bukev.⁸⁵

33. Po neuspehu, ki ga je l. 1584 doživela tudi uvedba kletarskega mojstra, moramo na tem mestu razčistiti še vprašanje, je-li na Kranjskem kletarski mojster sploh kdaj posloval in s tem v zvezi vprašanje, kam so šle tukaj pritožbe proti odločbam vinogorskih sodišč.

M. Dolencu dela prizivna instanca proti sodbam vinogorskih sodišč v vseh njegovih razpravah očitno težave. Skoro v vseh razlikuje pot apelacije 1. po gorskih bukvah in 2. v praksi. V razpravi »Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v l. 1721—1772« (ZZR I., 94), pravi, da so pritožbe zoper razsodbe vinogorskih zborov šle po gorskih členih na deželni kletarski urad v Ljubljani. Pripominja pa, da je dobil ta od novomeških sodnikov le malo posla. Za dobo 50 let je našel v zapisnikih komaj 10 primerov pritožb, toda ne izrečno na kletarskega mojstra. Za prakso navaja le primer, da se je spremenila v gorskem zboru izrečena sodba po pritožbi na prihodnjem vinogorskem zboru. Podobno se v razpravi: »Pravosodstvo cistercijske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju« (ZZR, III., 113) sklicuje glede pritožbene instance na čl. 5 in 6 gorskih bukev; za prakso pa navaja le primere, v katerih je bila pritožbena instanca zemljiški gospod, kvaterna pravda in nepristransko sodišče. Prav malo sporoča o pritožbenih primerih v razpravi: »Pravosodstvo klevevske in boštanske graščine« (ZZR, V., 243). Ugotavljajoč, da je opaziti v splošnem v klevevskih zapisnikih veliko manj pritožb nego v drugih in jih v boštanski sploh ni več, pravi pisatelj, »da se zdi, da je avtonomni značaj ljudskega sodišča tem bolj prevladoval, čim bolj je ginevala moč deželni stanov, iz katerih je izhajal kletarski urad«. Iz prakse pa navaja le en primer priziva na nepristransko sodišče. V razpravi »Ljudsko pravo pod žužemperško in soteško gorsko gosposko« (CZN, XV., 1930, 86) ugotavlja, da v zapisnikih teh gosposk o kletarskem mojstru ni govora; v maloštevilnih primerih pritožb njihova pot in uspeh nista razvidna. Pač pa Dolenc tukaj pripominja, da bi iz neke instrukcije graščinskemu upravitelju iz l. 1785 sledilo, da v tem času ni bilo več kletarskega mojstra, ampak da je njegove funkcije izvrševal deželni glavar. V razpravah: »Die niedere Volksgerichtbarkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 19. Jhdts« (Jahrb. f. Kultur und Gesch. der Slaven, N F. Bd. V, Heft III, 1929, 353 in 356) ter »Slovenska ljudska sodišča«, (Rad Jugoslav. Akad., knjiga 239 [1930], 51, 52), loči M. Dolenc zopet, celo v posebnih poglavjih, določila gorskih bukev o višjih instancah in pa praktično izvedbo teh predpisov. V zadnjem pogledu pravi, da je postopanje v drugi instanci hodilo »čudna pota, daleč preko predpisov gorskih bukev. Pritožba je šla nele na kletarskega mojstra, ampak pogosto na nepristransko sodišče,

Vodnikova pratika 1937, 36, 37. — Gl. tudi H. G. Hoff, *Gemälde vom Herzogthume Krain* (1808), II, 16—31, kjer priobčuje Hoff nemško besedilo gorskih bukev, ki ga je prevedel iz slovenske priredbe (M. Dolenc, CZN, XXXI., 1936, 85 sl.).

⁸⁵ Stanovski spisi (fasc. Landwirtschaft, stari fasc. 9 c): An den Bergartikeln, die bis jetzt in Niederkrain, wo nicht überall einförmig, doch größtentheils nach dem Inhalt der hier anschließigen Abschrift einer krainerischen Übersetzung aus dem deutschen Original des unter Kaiser Ferdinand 1543 fürs Herzogthum Steyer erlassenen Bergbüchels zur Richtschnur und Regel gedient haben....«

da celó od vinogorskega zbora na kvaterni sod.« V prvoimenovani nemški razpravi še pristavlja, da so v 18. stol. šle pritožbe le na deželnega glavarja, ker je bil kletarski mojster takrat najbrž odpravljen. To se je zgodilo, ker menda kletarski mojster ni bil dovolj zaposlen ali pa je bilo njegovo sodišče predrago; zato so njegovo oblast kar prenesli na deželnega glavarja, ki je bil določen kot tretja stopnja.

V vseh razpravah navaja Dolenc samo e d i n i praktični in še ta posredni primer pritožbe na kletarskega mojstra; na tega se kasneje v drugi razpravi v dokaz, da je kletarski mojster vsaj l. 1606 še posloval, izrečno sklicuje.⁸⁶ Po tej Dolenčevi navedbi je na gorskem zboru dne 30. marca 1606 na Jablanicah tožil kostanjeviški opat vse prisednike in sogornike zaradi stroškov, ki so mu nastali zato, ker se je Matija Popovič pritožil zoper rešitev nekega spora na kletarskega mojstra v Ljubljani, kjer je tudi zmagal.⁸⁷ Toda še v tem primeru se je pripetila M. Dolencu, kakor kaže vpogled v izvorni zapisnik, očitna pomota. Kajti na citiranem mestu, ki se glede datuma, imen strank in predmeta ujema z gornjimi navedbami, ni niti z najmanjšo besedo govora o kletarskem mojstru; glasi se marveč tukaj izrečno, da je opat pravdo, zaradi katere išče odškodnine pri prisednikih in sogornikih, zgubil pri deželnem oblastvu (»bei der Landsobrigkheit«)⁸⁸, to je pri deželnem glavarstvu.

V »Pravni zgodovini« trdi Dolenc le na podlagi določil gorskih bukev brez omejitve, da je posloval na Kranjskem in Štajerskem kot druga instanca kletarski mojster deželnega vladarja.⁸⁹ Na drugem mestu PZ⁹⁰ še navaja, da so pritožbe zoper sodbe nepristranskega sodišča šle včasih na kletarskega mojstra, včasih pa na vinogorski zbor.

Dolenc tudi ugotavlja,⁹¹ da imajo le Recljev, Laybasserjev, soteški in prevod Študijske knjižnice določbe o drugi in tretji instanci izvornika g. b. Drugi prevodi se o pritožbenem potu na deželnega kletarja sploh ne izražajo, I v muzejskem prevodu je izpuščen kletarski mojster kot druga instanca in gre pritožba takoj na deželnega glavarja.

Že iz teh Dolenčevih navedb, ki se vse bistveno skladajo, smemo dvomiti, da bi bila v slovenskih priredbah gorskih bukev iz štajerskega izvornika prevzeta ustanova kletarskega mojstra in njegova instanca na Kranjskem v praksi sploh kdaj uvedena. Sedaj pa moramo na podlagi ostalega arhivalnega gradiva zanesljivo ugotoviti, da kletarski mojster na Kranjskem ni nikdar posloval; druga instanca zoper sodbe vinogorskih sodišč je bila tukaj od pamtiveka deželni glavar in pa one ustanove, ki so običajnim potom po dogovoru strank kot take poslovale.

Iz zgoraj razgrnjenega poteka razprav o napravi gorskih bukev za Kranjsko in o uvedbi kletarskega mojstra sledi namreč jasno, da ves čas pred letom 1584 na Kranjskem ni bilo še kletarskega mojstra. Tik, preden naj bi bil začel, že dovoljen in imenovan, poslovati, se je razglasitev njegovega imenovanja na nedoločen čas ustavila. Pozneje pa ne najdemo nikjer, ne v pisanih, ne v tiskanih virih prav nobenih podatkov, ki bi kakorkoli kazali na to, da bi se bilo vprašanje postavitve kletarskega mojstra obnovilo, kaj šele uredilo. Za 17. stoletje imamo zopet listinski dokaz, da kletarskega

⁸⁶ M. Dolenc, ČZN, XXV., (1930), 86, op. 99.

⁸⁷ M. Dolenc, ZZR, III, 28.

⁸⁸ Čelo navedeno mesto se glasi dobesedno: »Herr Abte Clager. — Khomen wider alle Peysizer und Pergkholden für wie ihr Gn. wegen des Mathia Popouitsch wider ihr falsch geschepes recht anstatt ihrer bei der Landtsobrigkeit verlustigt worden. Begern ihr Gn. für alle ihnen aufgeloffen vncosten von ihnen bezalt zu werden. — Vrtl. — Hierauf erkhendt worden, daß weder die beisizer noch Pergholden mit den wenigsten in ihr Gn. auf gelofen vncosten, somit dem Popouitsch das recht verloren, sich vill oder wenig einlassen wollen, noch denselben vncosten abzulegen gesinet sein«. (Sodni zapisniki kostanjeviške gosposke, zv. 1., v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani. [Pisava je zelo jasna in nedvoumna.]) — Tudi v zapisniku z dne 10. sept. 1606 (gl. M. Dolenc, l. c.) ni govora o dež. kletarskem mojstru, marveč le o »Landtsobrigkheit«.

⁸⁹ M. Dolenc, PZ, 272, 280 (tukaj pomotoma: »kletarski mojster dež. glavarja«, mesto »vladarja«).

⁹⁰ Prav tam, 296.

⁹¹ M. Dolenc, Slov. ljudska sodišča, o. c., 52.

mojstra ni bilo. L. 1670 se je namreč pritožil kranjski vicedom Leopold grof Ursini-Blagay na notranjeavstrijsko vlado, češ, da je poseglo deželno glavarstvo v njegovo (prizivno) sodno oblast, ki jo ima v mestih, s tem, da je uvedlo izvršbo na vinograd, gozd in gorsko pravico, nahajajočo se v območju novomeškega mestnega sodišča. Cesar Leopold je 19. aprila 1670 odločil, da se vicedomova pritožba zavrne; v vinogradskih zadevah ostani še nadalje po starem običaju pristojno deželno glavarstvo.⁹²

Dalje sem opozoril že na drugem mestu,⁹³ da Danijel Erberg, eden najboljših poznavalcev sodnega ustroja in postopka na Kranjskem na prelomu 17. in 18. stol. v svojih »Observationes practicae« okoli 1700 navaja, da so vlagali sogorniki pritožbe na deželno glavarstvo, ker na Kranjskem ni bilo kletarskega sodišča.

Tako imamo za dejstvo, da kletarski mojster na Kranjskem ni nikoli posloval, sklenjen dokaz za ves čas pred koncem 16., pa preko 17. do 18. stoletja. Za to stoletje pa Dolenc sam domneva, da je bil najbrž odpravljen, torej priznava, da ga takrat ni bilo. Jasno je sedaj tudi, zakaj nekateri prevodi gorskih bukev prizivne instance kletarskega mojstra ne omenjajo, zakaj imamo zabeleženih v zapisnikih vinogorskih zborov sploh razmeroma tako malo pritožb in zakaj o kletarskem mojstru na Kranjskem tako spisi kakor starejša literatura popolnoma molče. Sele Vrhovec je zapeljal naše zgodovinarje s svojimi netočnimi navedbami.

V pogledu kletarskega mojstra na Kranjskem in glede prizivne instance zoper sodbe vinogorskih sodišč bo treba po teh ugotovitvah dosedanji zmotni nauk popraviti.

Zusammenfassung

Die Geschichte der »Beratschlagten Bergrechtsordnung« und der Aufstellung des Kellermeisteramtes in Krain

Die Frage, ob für Krain eine besondere Bergrechtsordnung (BO) erlassen wurde, wird bereits seit 40 Jahren in der slovenischen rechtsgeschichtlichen Literatur behandelt. I. Vrhovec (Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, VII., 1897) hat diese bejaht und behauptet, die der steirischen BO vom J. 1543 konforme BO für Krain sei im J. 1584 von Erzherzog Karl II. bestätigt worden, Josef Gruden (»Zgodovina slovenskega naroda« u. »Slovenski župani v preteklosti«) glaubte im Anschluß an Vrhovec sogar deren Text in der Abschrift der sg. »Beratschlagten Bergrechtsordnung« (BerBO) im Kapitelarchive in Ljubljana gefunden zu haben. Method Dolenc bestreitet in seinen zahlreichen grundlegenden Abhandlungen über das Weinbergrecht in Unterkrain, gestützt auf die aus den Gerichtsprotokollen gewonnene Erkenntnis der der Weinberggerichtspraxis zugrunde gelegenen Rechtsquellen, daß die BerBO je vom Landesfürsten konfirmiert worden wäre; er gibt zwar die Möglichkeit der Beratung des Entwurfes einer BO für Krain durch die Stände zu, bezweifelt aber angesichts der Ergebnislosigkeit seiner archivalischen Forschungen, daß der ev. Entwurf überhaupt je zur Bestätigung vorgelegt worden wäre.

Vorliegende Abhandlung soll die Frage einer endlichen Lösung zuführen; sie stellt auf Grund eines ziemlich reichen archivalischen Materials: der bereits vom Historiker Vrhovec benützten, seither aber in Verstoß geratenen und nun wieder aufgefundenen ständischen Akten, der Landtagsprotokolle und der Landtagsakten fest:

Der Entwurf einer eigenen BO für Krain wurde zuerst im ständischen Ausschuß am 5. April 1568 beraten. Der unmitttelbare Anlaß hiezu ist aus den Akten nicht ersichtlich. Dem Entwurfe der krainischen BO wurde grundsätzlich die steirische

⁹² Vicedomski spisi v arhivu pri Nar. muzeju v Ljubljani, fasc. I/101, Nr. V., Jurisdictionalien des Vicedomsamtes: »... in Weingarten und Pergrechtssachen kraft der alten Observanz die Jurisdiktion unserer Landthauptmannschaftlichen Stöll daselbst zuständig sein soll.«

⁹³ J. Polec, Razpored sodnih instanc, ZZR, VI (1927—1928), op. 45.

vom J. 1543 zugrunde gelegt. Geändert wurde der Art. 1 der steierischen BO bezüglich des Zeitpunktes des Zusammentrittes des Bergtaidings; die Art. 16 und 18 wurden weggelassen und zum Art. 15 der Beisatz beschlossen »... vnd weil in disem landt an etlichen orthen gebreuchig, das der Perkholdt seinem Perkherrn des Perkhrechts anheimbs, so weit er in einen Tag bey Sonnenschein fahren mag zu führen schuldig ist an den mehreren orthen aber ist es nicht gebreuchig, demnach werde es nochmallen also, wie es von alter herkhomen vnd an iedem orth gebreuchig gewest, gelassen, vnd soll darüber niemand gedrunge, oder beschwört zu werden.«

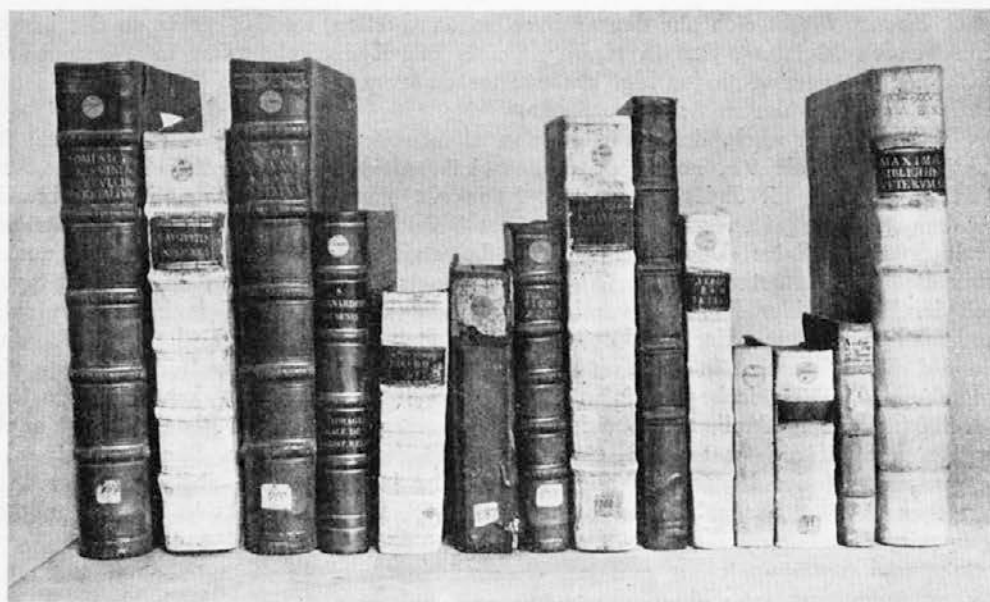
Vom Landesfürsten wurde (1569) die Bestätigung des Entwurfes in Aussicht gestellt, falls über den Unterhalt des im Entwurfe der BO vorgesehenen, in Krain bisher nicht bestellten Kellermeisters mit den Ständen eine Einigung erzielt werde. Nach ergebnislosen Betreibungen im krainischen Landtage im J. 1570 und im Brucker Ausschußlandtage wurde die Frage der Bestätigung des Entwurfes erst im J. 1577 wieder aufgeworfen. Auf Drängen der krainischen Kommissarien bewilligte der Erzherzog zum Unterhalt des Kellermeisters 50 Gulden, während einen gleichen jährlichen Betrag die Stände beisteuern sollten. Da sich diese daran stießen, lebte die Frage erst 1581 wieder auf, als die Stände die Bestellung eines Kellermeisters und dessen Besoldung durch den Landesfürsten nicht in Verbindung mit der BO, sondern zur Eintreibung der proponierten Weinststeuer verlangten. Dieses Ansinnen wiederholten die Stände im Jahre 1582. In der gleichen Tagung, nur tagsdarauf, wurde auch die Forderung nach Bestätigung des Entwurfes der BO wieder aufgenommen. Aus der Mitte der Stände selbst, von Christoph Freiherrn von Auersperg, erfolgte die Anregung, mehr auf die Verhältnisse der Weingartenbesitzer im Wippacher Boden und im krainerischen Istrien Bedacht zu nehmen und den Entwurf erst nach Einvernahme der dortigen Landleute dem Landesfürsten neuerlich vorzulegen. Dem gleichzeitig gestellten Antrage desselben Freiherrn von Auersperg »daß die Fürhaltung der BO den Unterthanen in windischer Sprach beschehe und deswegen auch etwas in specie angeregt werde«, verdanken wir wahrscheinlich die erste auf uns überkommene Übersetzung der steierischen BO durch Pfarrer A. Rezel in die slovenische Sprache (1582).

Während sich die Wippacher und überhaupt die innerkrainischen Herren und Landleute an der Frage desinteressiert erklärten, sprachen sich die istriatischen Herren, namentlich die Inhaber der Staatsherrschaft Pisino unter Hinweis auf die Verschiedenheit der istriatischen und unterkrainischen wirtschaftlichen und rechtlichen Verhältnisse gegen die Einführung einer für das ganze Land gültigen BO aus. Trotzdem legten die Stände Ende 1582 die BO zur landesfürstlichen Bestätigung vor. Bei der mit den krainischen Kommissarien, unter welchen sich auch Christoph Freiherr von Auersperg befand, gepflogenen Verhandlungen wurde offenbar mit Rücksicht auf den Widerstand der istriatischen Kreise die BO für Krain fallen gelassen. Wohl aber wurde im J. 1583 vom Erzherzog die Errichtung eines Kellergerichtes nach dem Muster der steierischen BO vom Landesfürsten bewilligt und die Ernennung des von den Ständen vorgeschlagenen Landmannes Erhard Pelzhofer zum Kellermeister vollzogen. Als jedoch im J. 1584 Erzherzog Karl die Besoldung der von den Ständen namhaft gemachten Beisitzer des Kellergerichtes ablehnte, erklärte ein engerer ständischer Ausschuß im Hinblick auf die geänderten Verhältnisse, d. i. wegen der früher nicht vorgesehenen, aus der Besoldung der Beisitzer (25 Gulden jährlich für jeden!) entstehenden Auslagen und des Widerstandes der istriatischen Landleute vorläufig bis zur Beratung in einer größeren Versammlung der Stände von der Kundmachung der Ernennung des Kellermeisters abzusehen. Zu einer solchen Beratung kam es jedoch nicht mehr.

Auch später wurde für Krain nie eine besondere BO erlassen. Vielmehr dienten in Unterkrain in Bergrechtssachen nach wie vor, bis zum Beginn des 19. Jhdts, gewohnheitsrechtlich, wenn auch nicht überall einförmig, doch in der Hauptsache slovenische Bearbeitungen der steierischen BO vom J. 1543 zur Richtschnur und

Regel. Ebenso ergibt sich aus den archivalischen Quellen, im Gegensatz zu der bisher herrschenden Meinung, daß in Krain niemals ein Kellermeisteramt in Wirksamkeit trat; die Beschwerden gingen hier kraft »alter Observanz« von den Weinberggerichten an die landeshauptmannschaftliche Stelle.

Bemerkt sei noch, daß sich bei den ständischen Akten im Narodni muzej in Ljubljana (Fasc. alt 9c, neu Fasc. »Landwirtschaft«) eine wahrscheinlich aus dem 4. Jahrzehnt des 16. Jhdts stammende Abschrift einer Variante der in Steiermark vor dem J. 1543 geltenden Bergrechtartikel befindet. Am Eingang des Art. 1 steht der interessante Satz: »Das Weingartrecht das man gewondlich das perkhrecht nennt zu besitzen von Hertzogen Ottogkher vnnnd Hertzogen Leupolden des Land Steyer auch der Pergkholden Beschlus vnnnd im [15]29 Jar verneut.« — Gemeint dürften sein der letzte Traungauer, Herzog Ottokar und der Babenberger Herzog Leopold V. oder Leopold VI. Sollte sich in der Folge diese Angabe als richtig erweisen, so ginge die Entstehung des steierischen Weinbergrechtes bereits auf das 12. Jahrhundert zurück. (Vergl. hingegen A. Mell, Das Steirische Weinbergrecht, S. 24 ff.) Beachtlich ist auch der Hinweis auf die gesetzgeberische Mitwirkung der Bergholden. Das als Zeitpunkt der Erneuerung des Bergrechts angegebene Jahr [15]29 scheint auf den mit subsidiärer Geltung ausgestatteten Entwurf vom 28. Februar 1529 (A. Mell, o. c., 73) hinzuweisen.

Skupina knjig iz stiške knjižnice, s tipičnimi vezavami in signaturami. Od leve proti desni stojijo številke sledečega seznama: 145, 42, 53, 61, 288, 128, 126, 76, stari stiški katalog, 227, 113, 25, 32, 81.

IZ STARE STIŠKE KNJIŽNICE

J. Glonar

*Habent sua fata libelli.
Terentianus Maurus.*

Stara knjižnica Stične je bila v njej tako pomembna sestavina, da mimo nje ni mogel nihče, ki se je na ta ali oni način pečal s stiško zgodovino. Po večini pa imamo v takih primerih samo slučajne notice, ki omenjajo knjižnico bolj mimogrede, ne da bi jo skušale bližje označiti ali oceniti. Res je, da je taka ocena nemogoča kar na oko, ampak, da zahteva podrobne in intenzivne študije ob materialu samem. A tudi oni, ki so imeli priliko, da si gradivo ogledajo, se vanj niso poglobili, kakor n. pr. ne Radics. Višek netočnosti in prave zmede pa je v najnovjšem času dosegel A. Turkovič v raznih svojih spisih, posvečenih jubileju stiške cisterce.

Prvi, ki se je res znanstveno poglobil v študij stare stiške knjižnice, je bil M. Kos,^{*)} ki je kot takratni praktikant Državne biblioteke v Ljubljani strokovno opisal njene rokopise. Ta opis je ostal med uradnimi akti; v omenjeni knjigi so publicirani samo opisi srednjeveških rokopisov imenovane biblioteke, med njimi tudi oni

^{*)} **Kratice.** — **BMC:** Catalogue of books printed in the XV. century, now in the British Museum. London, 1908—; — **GK:** Gesamtkatalog der preußischen Bibliotheken. Berlin, 1931—; — **GW:** Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Leipzig, 1925—; — **Hain:** Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur. Stuttgartiae, 1826—38; — **Kos:** Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta opisal Milko Kos. V Ljubljani. Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1931. 248 str. (Ponatisk iz »Zbornika za umetnostno zgodovino«, 1924—1929); — **Zaulianus:** označba za one knjige, ki jih je stiška knjižnica 1642 dobila iz zapuščine Jurija Zaula od njegove vnučke Suzane. (Prim.: Kos, str. 36—37). — Kakor že večkrat v takih primerih, mi je tudi pri sestavi tega kataloga ljubeznivo pomagala »Preußische Staatsbibliothek« v Berlinu, ki se je na ta način pridružila stiškim gratulantom. — Članek je prvotno bil namenjen za proslavo osemstoletnice ustanovitve stiške cisterce (avgusta 1936), a takrat ni mogel iziti.

iz Stične. Ti so opisani na prvem mestu, ki ga tako po svojem številu kakor po svoji pomembnosti tudi v resnici zaslužijo. Saj so »najstarejši spomenik svojevrstne srednjeveške umetniške stroke na danes še sklenjenem slovenskem ozemlju (Kos, str. 10)«.

V sledeči študiji se zato lahko omejimo na knjige, ki so organsko nadaljevanje srednjeveških rokopisov; marsikatera med njimi je celo natisnjena že v dobi, ko so v Stični in drugod še nadaljevali tradicije srednjeveških samostanskih rokopisnih šol. Taka študija je mogoča samo v Državni biblioteki v Ljubljani, ki hrani ne samo ostanke nekdanje stiške knjižnice, ampak tudi njen originalni katalog.

Ko je bila Stična razpuščena z ukazom cesarja Jožefa II., datiranim 6. okt. 1784, je v smislu navodil začela poslovati posebna cesarska komisija, ki je inventarizirala stiško premoženje. Pri svojem delu je v stiški knjižnici dobila tudi nje originalni katalog, pisan na posamezne pole. Te pole je dala zvezati in jih je opremila z naslovom: »Alphabetisches Verzeichniß der Kays. : Königl. : Bibliothek zu Sittich.« Ta katalog obsega dva dela. Prvi prinaša alfabetični — ne v današnjem strogem pomenu besede — pregled vseh avtorjev, opremljenih z navedbo sistematičnih signatur, po katerih je bila biblioteka postavljena. (Za črko »A« je uvezan na dveh listih še poseben »Verzeichniß der in dem Bücher Saale zu Sittich befindlichen Hand-Schriften« z njihovimi signaturami; ti rokopisi pa so tudi sicer našeti v skupnem alfabetu.) V celoti izkazuje ta inventar 1784 del v 2663 zvezkih. — Njemu je privezan sistematični katalog, ki kaže, katera dela je knjižnica imela, in kako je bila postavljena. Imela je sledeče skupine: Biblia eiusque interpretes (sign. A I 1 — C VII 172); Sancti patres et praecipui scriptores ecclesiastici (D I 1 — F VII 162); Canonistae et concilia (FF I 1 — H VII 290); Juristae (J I 1 — L VII 295); Concionatores (LL I 1 — N VII 290); Ascetae et historici (O I 1 — S VII 353); Philosophi, medici et classici (SS I 1 — T VI 308); Theologi (X I 1 — VII 71; W I 1 — VI 150; V I 151 — VII 242); Miscellanei (Z I 1 — Y VII 143). Vrsten red kataloga je bil pri vezavi zmešan, kar dokazuje, da človek, ki je pole pripravil za knjigoveza, ni vedel, kaj ima v rokah! Ker je alfabetični katalog samo mehanični ekscerpt sistematičnega, torej njegova kopija, bi moral biti uvezan za njim, ne pa pred njim!

Ta stiški inventar so v Ljubljani kopirali, ker so ga v smislu cesarskega reskripta z dne 23. sept. 1782 morali poslati na Dunaj, da si je dvorna knjižnica lahko izbrala po svoji volji poljubne knjige in rokopise, torej — rozine! Res je nekdo v prepisu podčrtaval naslove inkunabul in drugih dragocenosti, ki jih danes v Ljubljani ni. Kopist sam je svoje delo opravil precej nesmiselno: tako je n. pr. kopiral oba kataloga, alfabetičnega in sistematičnega, čeprav bi za namene Dunaja bil že sam alfabetični popolnoma dovolj. Njegovemu delu se pozna, da ni poznal latinščine, ali vsaj ne v dovoljni meri; mogoče se je celo čudil, da je v Stični bilo toliko del pisatelja, ki se piše »Ejusdem«.

Ta stiški inventar je dobrodošel pomoček onemu, ki skuša dognati, koliko nekdanjih stiških knjig se še danes nahaja v Ljubljani. V ta namen treba samo z njim v rokah kontrolirati, koliko stiških knjig in katere so inventarizirane v katalogu Državne biblioteke v Ljubljani. Toda že tukaj naletimo na prvo težkočo, ki izvira iz pomanjkljivosti stiškega inventarja, ki v mnogih primerih onemogoča že samo i d e n t i f i k a c i j o n a s l o v a. Kaj naj n. pr. opravimo s stiškim naslovom »Commentarius anonimus et mancus in Epistolas divi Pauli in Fol.« in mnogimi enakimi, ob katerih niti ne izvemo, ali gre za rokopis ali za knjigo! Nam pa ne gre samo za i d e n t i f i k a c i j o n a s l o v a — koliko knjig z enakimi naslovi je bilo v onih šestih samostanih, katerih biblioteke so prišle v licejsko p r e d stiško! — nam gre za i d e n t i f i k a c i j o e k s e m p l a r j a! Mi hočemo reči: »Prav ta eksemplar, ki ga vidiš tukaj pred seboj, je stal nekdanj na polici stare stiške knjižnice.« Zakaj in čemu hočemo to, lahko razume samo oni, ki mu knjiga ni samo makuliran papir, ampak živ plod živega duha, ki je svoje dni oživljal pisca, tiskarja, knjigoveza in nekdanjega lastnika, ki je vse te ljudi preživel, in ki še danes — večkrat po mnogih stoletjih! — oživi sprejemljivega človeka, kakor hitro mu pride v roke in pred oči.

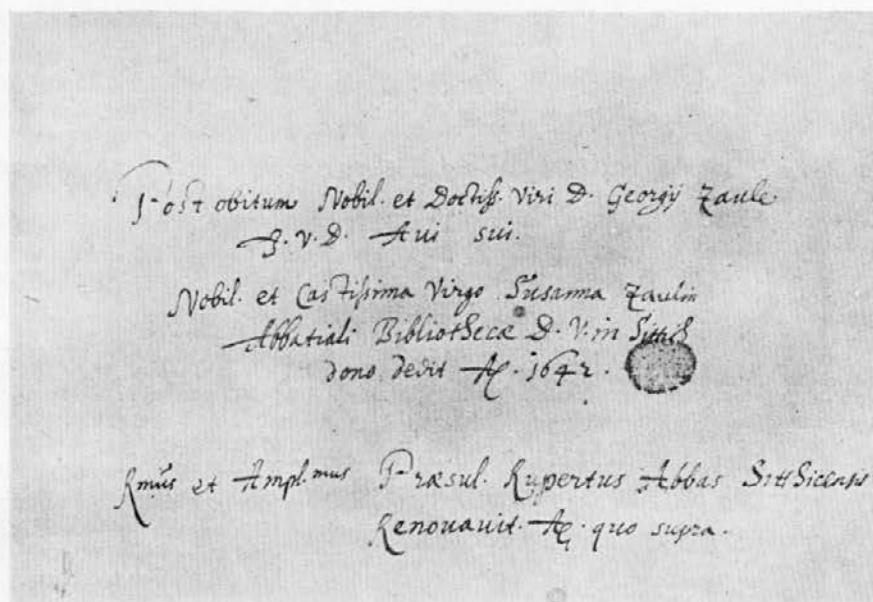
Sistematičen poskus, opravljen v tej smeri ob prvih dveh črkah alfabeta, je pokazal najprej sledeče: izmed 97 del, ki jih navaja stiški inventar pod črko A, jih v Ljubljani danes manjka 35, izmed 198 od črke B pa 86. Če je v ostalih črkah razmerje

enako, moramo reči, da hrani Ljubljana danes samo približno dve tretjini nekdanje stiške knjižnice. S sklepanjem iz tega dejstva pa moramo biti previdni. Pred vsem je treba pomisliti, da je stiška knjižnica prišla v Ljubljano šele 22. januarja 1790, da je torej celih šest let bila brez pravega lastnika in gospodarja. V tej dobi je tudi Dunaj uveljavil svoje želje. In ko je prišla v Ljubljano, se je, kakor vedno ob enakih prilikah, pokazalo, da je v njej mnogo tako razbitih knjig, da jih ni vredno postavljati na police, poleg tega pa tudi mnogo takih, ki jih je knjižnica dobila že pred stiško iz drugih samostanov. In ravno v vprašanju takih »dublet« so bili knjižničarji one dobe drugačnih misli: v prvi vrsti jim je šlo za tekst, manj so se ozirali na edicijo, še manj pa na individualne znake eksemplarja samega.

Nadaljnji študij je pokazal, da so v teh dveh prvih črkah alfabeta nedvomno stiški izvodi le oni, ki so priobčeni v sledečem seznamu; A jih ima 43, B pa 73. Pomanjkanje časa in razpoložljivega prostora pa je vso raziskavo porinilo na drugo pot. Treba je bilo zapustiti inventar in stopiti naravnost v ljubljansko skladišče pred knjige, ki že s svojo znano zunanostjo kažejo, da so iz Stične. To je značilna stiška vezava v belo usnje (včasih je prvotni, rjavi hrbet zaradi uniforme prebarvan z belo ali sivkasto oljno barvo), z zlatim naslovom na črni etiketi in s pogosto ohranjeno staro stiško signaturo, ki se lahko z ohranjenim stiškim inventarjem kontrolira. Tako tipično stiško, domačo, samostansko vez si lahko ogledamo tudi v današnji stiški knjižnici na enem onih redkih del, ki so se iz stare stiške knjižnice vrnila v novo. To je »Augustinus: Opera, Basel, Frobenius, 1556«, šest foliantov, ki jih je neki Matej B r e n k dobil kot dediščino po Matiji K u n s t l u, prvem župniku v Bohinjski Bistrici, ki je umrl 1. aprila 1798. Večkrat so take knjige, posebno starejše, tudi znotraj, na naslovu, na 15. listu, in pri kolo fonu še posebej označene kot stiška last.

Tako smo dobili sledeči katalog nedvomno stiških knjig, ki se danes nahajajo v Ljubljani. Od črke C naprej res da ni več sistematično izdelan na podlagi starega stiškega inventarja, vendar pa je dovolj obsežen, da kaže zanimivo sliko nekdanje stiške knjižnice. Naj nikogar ne moti, če v njem tega ali onega imena ni. »Acta sanctorum« so bila kajpada tudi v Stični (prvih 10 zv., od 1. jan. do 21. apr.), ta del ljubljanske serije pa ni iz Stične. (Gl. n. pr. tudi naši št. 16 in 174.) Poleg tega pa ima Ljubljana danes knjige, ki so brez dvoma iz Stične, v njenem inventarju pa niso vpisane. Da niso vpisani razni prepovedani in sumljivi avtorji, n. pr. protestantski, ki jih je tudi Stična imela, kakor takrat vsaka večja knjižnica na Kranjskem (prim. št. 135, 167), je umljivo. Manj umljivo pa je, da je izmed treh del S t. H o s i u s a, ki so brez dvoma iz Stične, vpisano v stiškem inventarju samo eno (naša št. 176). Toda, če si ogledamo n. pr. vpise v naši št. 176, bomo lahko sklepali, da gre v takih primerih za knjige, ki so jih dotični »beli menihi« smatrali za svojo osebno, ne pa za samostansko last. Podobnih primerov je tudi v drugih »stiških« izvodih dovolj (gl. n. pr. št. 95).

- 1) **Abbaffy, Alexander Emericus:** Sanctus Ladislaus, bello magnus, pace major, religione maximus. Viennae, 1722. (14.346)
- 2) **Advena Petrus:** Utriusque iuris regularum liber I. Venetiis, 1666. (17.645)
Vez v cel pergament; na naslovnem listu: Ex libris Simonis Kimouiz V. J. D. in še eden nečitljiv, na drugi strani veliki tiskani ex libris Fr. C. Schwiz, J. U. D.
- 3) **Aesopi et aliorum fabulae.** Noribergae, V. Neubergae, 1583. (658—60)
Zbornik, v Stični vezan v celo, marmorirano usnje; na naslovu: Joch. Hendel Vitenfflis (St. Vid pri Stični?) Charinthius 1597; tiskan ex libris J. St. Floriantschitsch de Grienfeldt J. U. D.; na drugi strani naslovnega lista nečitljivo ime; na koncu knjige: Joachim Hendl... in verzi, nato Joachimus Hendelius est verus possessor huius libelli.
- 4) **Alagona, Petrus:** Totius iuris canonici compendium. Lugduni, 1623. (16.124)
Sledovi stiške signature.
- 5) **Albericus de Rosate:** Dictionarium, cum additionibus Henrici Ferrandat. Lugduni, de Villiers, 1521. (17.557)
GK 2. 8553; Zaulianus; pod običajno formulo še: Reverendissimus et amplicissimus Praesul Rupertus Abbas Sitthicensis Renovavit anno quo supra. Na naslovni strani: Cathalogo Sitthicensi inscriptus; stiška reparatura: bel hrbet, črn naslov; stiška signatura 190.

Sl. 2. Tipičen »Zaulianus« (št. 5).

- 6) **Albertus Magnus:** Postilla super Evangeliare Matthei. Hagenaw, H. Gran, 1505. (15.495)
Stiška vez v celo rjavo usnje, sledovi signature. Na naslovnem listu: Ad usum FF Sitticensium Ord. Cisterciensis procuratus est liber iste a Fratre Maximiliano eiusdem Coenobii Professo Anno Domini 1645.
- 7) **Alciatus, Andreas:** De verborum significatione. Lugduni Batavorum, 1530. (16.15)
Zaulianus; fol. 15: Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška signatura 86.
- 8) **Alderisius A.:** De symbolicis contractibus. Genevae, 1678. (17.996)
Ex libris J. St. Floriantschitsch de Grienfeldt; stiška sign. 109.
- 9) **Alexander ab Alexandro:** Genialium dierum libri sex. Coloniae, 1539. (1530)
Na naslovu in na fol 15: Cathalogo Sitticensi inscriptus; sledovi signature.
- 10) **[Alexander Carpentarius]:** Summa quae destructorium vitiorum appellatur. Nurembergae, 1496. (14.325) ✕
Hain 652; GW 867; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 11) **Alexander Gallus:** Doctrinale. Mediolani, 1478. (Adlig. ad 6214) ✕
GW 951: pozna samo en ohranjen izvod, v Milanu (Biblioteca Nazionale Braidense). — Prim.: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, 425 (faksimile kolo-fona); Glonar: Zeitschrift für Bücherfreunde 1931, 100. — Gl. sl. 3.
- 12) **Alloza, Joannes de:** Flores summarum sive alphabetum morale omnium fere casuum conscientiae. Coloniae Agrippinae, 1669. (21.679)
Vez v cel pergament, sledovi značilne signature, nečitljiv ex libris Joannes Cyricus (?).
- 13) **Altenstaig, Joannes:** Vocabularius theologiae. Hagenau, 1517. (10.852)
Zaulianus.
- 14) **Alteserra, J. D.:** De fictionibus iuris. Parisiis, 1659. (17.050)
Ex libris J. St. Floriantschitsch de Grienfeldt J. V. D.
- 15) **Ambrosius:** Opera, pars III. Basileae, 1492. (10.827) ✕
Hain 896; GW 1599; I in II manjkata.
- 16) **Amicus Franciscus:** Cursus theologicus tomus septimus. Duaci, 1640. (14.267)
Stiška reparatura: bel usnjen hrbet, črn naslov, sledovi signature; Cathalogo Sitticensi adscriptus F. Joannes Gottscheer, ibidem professus ut supra (nad tem stoji nalimana letnica 16—45); samo 7. zvezek je iz stiške knjižnice.

d Octrinale dei uirtute iuuante peregi
 Grates redo tibi genitor deus & deus christe
 • Nare dei deus atq tibi deus halitus alme
 Quas tres personas in idem credo deitatis:
 F I N I S . :

Grammaticus si uis fieri bonus & cito totum
 Meloge perlectum pectore conde tuo.

Hoc opus Impressum est per magistrū Iacobum.
 De Marliano. Anno. Mccccxxviii die decimo.
 secundo kalendas Februarias .
 .Mli:

Sl. 3. Tipičen kolofon (št. 11).

- 17) **Amort, Eusebius:** Controversia de revelationibus Agredanis, Augustae Vindellicorum, 1749. (12.894)
 Celo rjavo usnje; sledovi signature.
- 18) **Amort, Eusebius:** Elementa iuris canonici. Augustae Vindellicorum, 1757. (16.567)
 Stiška signatura 57—59.
- 19) **Andler, Fr. Fr.:** Jurisprudentia qua publica, qua privata. Solisbaci, 1672 (17.039)
 Sledovi stiške signature; ex libris s hrbtne strani naslova odstranjen.
- 20) **Andreae Antonius:** Quaestiones super libros metaphysicae Aristotelis. [Lipsiae, 1495/96]. (5110)
 Hain 974; GW 1663.
- 21) **Andreae, Johannes:** Quaestiones mercuriales super regulis iuris. Pavia, Franciscus Girardengus & Johannes Antonius Birreta, 1491. (Adlig. ad 16.006)
 Hain 1061; GW 1740.
- 22) **Angelus de Aretio:** In IV Institutionum Justiniani libros commentaria. Venetiis, 1574. (17.330)
 Stiška signatura 85.
- 23) **Angelus de Clavasio:** Summa angelica. Argentinae, 1513. (14.652)
 Stiška signatura 128; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 24) **Anima fidelis:** Sermones supra omnes epistolas quadragesimae. In Parrhisiorum Lutetia, 1519. (15.423)
 Stiška vez v belo usnje, črn naslov; signatura 219; pred kolofonom: Sittich.
- 25) **Antoninus Florentinus:** Sermones quadragesimales et de sanctis . . . flos florum . . . [Mediolani, cca 1500]. (15.431)
 Stiška vez v belo usnje s črnim naslovom, signatura 11; Hain 1241; GW 2182 (pozn samo 14 ohranjenih izvodov).
- 26) **Antoninus Florentinus:** Summa theologica; pars I. (+ Repertorium). Strassburg, 1496. (12.707)
 Hain 1249; GW 2192; II—IV manjkajo; tipična stiška vez v rjavo usnje, s črnim naslovom.
- 27) **Antonius de Padua:** Sermones super evangelia totius quadragesimae. Venetiis, 1575. (15.404)
 Francisci Braghini; sledovi signature.

- 28) **Apianus Petrus:** La cosmographie. A Paris, par Vivant Gaultherot, 1551. (2445)
Stiška reparatura.
- 29) **Aquila, Alexander de:** Artis notariae speculum. Venetiis, 1574. (17.352)
Sum Ca. Sitnik; Ex libris Mich. Dienstmann, J. U. D. 1652; rokopisni znak (v običajni podobi križa) in tiskani ex libris Fr. C. de Schwizen J. V. D.; stiška signatura 214.
- 30) **Argelus de Paltronibus:** De acquirenda possessione. Coloniae Agrippinae, 1690. (17.429)
Tiskan ex libris J. St. Floriantschitsch de Grienfeldt; stiška signatura 26.
- 31) **Aristoteles:** De natura animalium. Venetiis, Aldus, 1513. (14.000)
Bel usnjen hrbet, črn naslov; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 32) **Aristoteles:** De republica libri VIII, a Joachimo Perionio latinitate donati. Basileae, J. Oporinus, 1549. (588)
GK 6. 7140; vez v cel pergament; predlist: Sitticensi Bibliothecae inscriptus. Inventum centum boum mactatione dignum; na naslovni strani: Bibliothecae Sitticensi inscriptus; pozneje, s svinčnikom, pod datumom: nequissimum; na notranji strani zadnjih platnic računi, pisani s Floriantschitschevo roko.
- 33) **Aristoteles:** Libri octo physicorum per J. Argyropylum in latinum traducti. Viennae, J. Winterburger, cca 1510. (16.575)
GK 6. 7027; na naslovu: Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška reparatura, hrbet belo usnje, sledovi signature.
- 34) **Aristoteles:** Opera. Tomus III. Basileae, 1542. (446)
Vez renesančna v celo usnje; v večjem valjcu preroki v arhitekturi, ob Danijelovi glavi signatura V F (P?), v manjšem valjcu ženska glava in leteč pes; 1548 Sum Joannis Loeffelholz; a Joanne Loeffelholz redijt ad M. Laurentium Zadesium permutatione gladii magni militaris quem nostri vocant ein schlacht schwerdt quem pro..... operibus accepit a Zadesio... opera Virgilij cum commentariis variorum.....; Cathalogo Sitticensi inscriptus; pred kolofonom: Sittich.
- 35) **Aristoteles:** Quaestiones perutiles librorum de anima cum adiectione textus novae translationis Joannis Argyropoli Bisantii circa quaestiones. Venetiis, 1508. (18.123)
Privezan k 16.575.
- 36) **Aristoteles:** Tres de anima libri per Joannem Argyropylum e graeco in latinum traducti. Venetiis, per Jacobum de Pentio de Leuco, X. Kal. Novembris (1500?). (18.123)
Privezan k 16.575; Hain 1708; GW 2346.
- 37) **Arnaldus de Villa nova:** Opera. Venetiis, 1505. (11.286)
Stiška reparatura: bel hrbet, črn naslov, sledovi signature; Magistri Gregorii Farenijch; privezan zadnji list inkunabule Hain 14145!
- 38) **Ars, Artis notariatus, hoc est, de officio exercitioque tabelionum tomi duo.** Francfurti, 1539. (17.110)
Sum monasterij Sitticensis 1683; rjav hrbet, črn naslov, sledovi signature.
Privezani razni rokopisi na papirju, XV. stol.: 1) 10 listov o tehniki volitve papeža, pravicah in dolžnostih kardinalov, kopije pisem z bazelskega koncila; na zadnji strani rokopisne beležke o kmečkem puntu na Slovenskem 1515; — 2) Articuli de modo procedendi in hoc sacro Concilio; zapisniki, dekreti z raznih sej, kopije bul; 47 listov; oba rokopisa je pisal neki Italijan; — 3) Tractatus super missam, quem vocant speculum ecclesiae, quem frater Hugo edidit; »Causa reservati«, sicut constituit dominus Phylippus legatus; Casus canonici; ... per manus Martini Mercatoris de Monaco Anno (14) XXX°; 45 listov; — 4) Excommunicatio, Suspendio, Interdictum ... per manus martini chaüffel. Aliqua puncta ex tractatu Johannis Caldri de ecclesiastico interdicto (fol 18); Speculum mortis sive peccatoris S. Augustini; — 5) Processus Canonici; — 6) Forma creandi Palatinos (vpisana, ko je bil zbornik že na novo vezan).
- 39) **Arsdekin R.:** Theologia tripartita universa. Coloniae Agrippinae, 1688. (14.594)
Vez v cel pergament, sledovi signature; Cathalogo Sitticensi inscriptus per P. Franciscum 1699.
- 40) **Athanasius:** Opera. Argentinae, 1522. (10.510)
Bel hrbet s črnim naslovom; sledovi signature.
- 41) **Augustinus:** Enarrationes, sive commentarii in psalmos mysticos. Parisiis, 1542. (10.730)
Na naslovu natisnjeno: Sum ex libris Lucae a Sittich, Canonici Labacensis; vez v belo usnje, tipično stiška; pred registrom po pomoti privezan osebni in strokovni register

za neko izdajo biblije (2 kol. 85 vrst) in mamotrectus, ki ga je sestavil Petrus Ubbelius Uormarius. — Gl. sl. 4.

- 42) **Augustinus:** Explanatio psalorum. Basileae, J. Amerbach, 1489. (10.770)
 Stiška reparatura hrbtna v belem usnju; Hain 1971; GW 2909.

Sl. 4. Exlibris ljubljanskega kanonika Luke iz Stične (št. 41).

- 43) **Ayrer Jakob:** Historischer Prozessus Juris über Jesum. Frankfurt a. M., 1617. (18.003)
 Inservio Carolo Fr. Schwizen; na drugi strani tiska njegov ex libris, toda različen od onega v signaturi 17.352.
- 44) **Baeza Didacus de:** Commentarii morales in evangelicam historiam. Venetiis, 1632. 4 tomi. (14.712)
 Beneška vezava, v Stični reparirana z rjavim usnjem; črn naslov, signatura 25—28; Ex libris Patris Edmundi, Professi Sitticensis; za njim je podpisan P. Bernardus; na vezavi spredaj IHS s križem, vzadi Marija (samo t. IV, sicer običajni orijentalški ščit); t. III (1630) Cath. Sitt. inscr. 1651, 4. Sept.
- 45) **Baldus de Perusio:** Commentaria (in I. et II. Digesti, I.—XI. Codicis, I. et II. Infortiati). Venetiis 1515—16. (16.689—91)
 Originalna vez z valjci (saksonski grb in meči); Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.; ostanki stiških signatur.

- 46) **Baldus de Perusio:** Consiliorum sive responsorum volumina V. Venetiis 1608—9. (18.010)
Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld; stiška reparatura: hrbet v belem usnju, črn naslov; stiška signatura 61.
- 47) **Barbosa August:** Collectanea doctorum (in Concilium Tridentinum). Lugduni, 1672. (21.991)
Sočasna vez z značilnim »saksonskim« valjcem; na naslovu: Ex lib. Simonis Kimoviz V. J. D.; verso: tiskani ex libris Fr. C. de Schwizen.
- 48) **Barbugli Demetrio:** Lezioni spirituali ad uso delle monache. Venezia, 1727. (14.992)
Vez v papir, stiška signatura 75; Ex libris Joannis Vincentii Radii (Redii?) de Radiis (Rediis?) S. S. Theologiae Doctoris.
- 49) **Barclaius Joannes:** Argenis. Lugduni Batavorum, 1630. (1746)
Vez v pergament; tiskan ex libris J. St. Florianschitsch J. U. D.; pred njim lastnik H. Roussillon, Can. Nicolsp. (?)
- 50) **Barradas, Sebastian:** Commentarii in concordiam et historiam IV evangeliorum. Augustae Vindelicorum, 1742. (13.897)
Črn stiški naslov na rjavem usnju.
- 51) **Bartolus de Saxoferrato:** Super I. et II. Digesti novi. Venetiis, 1510—11. (16.803)
Zaulianus; stiška reparatura; stiška signatura 197, 201.
- 52) **Bartolus de Saxoferrato:** In I. et II. Digesti. Venetiis 1575—80. (16.801)
Valjec s humanisti in cesarji; stiške signature 198, 199, 202; tiskani ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.
- 53) **Bartolus de Saxoferrato:** Consilia. Quaestiones. Tractatus. Mediolani, 1479. (16.804) ×
Hain 2635/37/51; GW 3538 (pozna samo pet ohranjenih izvodov te izdaje »Traktatov«); pri tem izvodu manjka od Consilia začetek a⁸—cc⁸; Zaulianus; stiška reparatura; stiška signatura 200.
- 54) **Baselli Fr.:** Psalterium Davidicum concordatum. Utini. 1662. (10.498)
Tipična stiška vez, celo rjavo usnje, črn naslov; poleg tega še dva izvoda: 10.523 (iz Gornjega grada), in 10.524 (školcijatski).
- 55) **Becanus Martin:** Manuale controversiarum. Petavii 1733. (14.733)
Stiška signatura, nečitljiva.
- 56) **Beghardi Philippus:** Index sanitatis... Zeyger der gesundtheyt... Wormbs (1539) (11.852)
Privezan k 11.850; Konec (od fol XXVI naprej) manjka.
- 57) **Behamb, J. Ferd.:** Roß-Tauscher-Recht. Francofurti ad M. 1692. (17.909)
Tiskan ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.
- 58) **Beier Adrian:** De collegiis opificum. Jenae, 1688. (16.924)
Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.; stiška signatura 53.
- 59) **Benzi Bernardino:** Discorsi morali per la Quaresima. Venezia, 1664. (15.278)
Stiška signatura 233.
- 60) **Bercorius Petrus:** Dictionarium morale. Venetiis 1574—75. (13.621)
Tipična stiška vez v rjavo usnje, črn naslov; signatura 32 (nečitljiva), 33; Cathalogo Sitticensi insertus per P. Maximilianum, p. t. Priorem (na t. II., na t. I. Professum); podpis prvotnega lastnika premazan.
- 61) **Bernardinus de Sienna:** Quadragesimale. [Basileae, J. Auerbach, ante 1490]. (15.202) ×
Hain 2834; GW 3882; Adami Boslaj Lud. magistri ad S. Vitum Anno Salutis 1612; stiška notica »Pro interim«; na zadnji strani rokopis v nemških verzih, hvala zakonskega stanu; ljubljanska vez okr. 1800; drugi izvod pod sign. 15.496.
- 62) **Bernardinus Senensis.** Opera omnia. Venetiis, 1745. (15.442)
Stiška vezava v celo usnje, črn naslov, ostanki signatura.
- 63) **Bernardus Claraevallensis:** Opuscula. Venetiis, 1495. (10.912)
Bel hrbet, črn naslov; Cathalogo Sitticensi inscriptus; Hain 2922; GW 3908.
- 64) **Bernardus Claraevallensis:** De consideratione ad Eugenium Papam libri V. Coloniae, 1605. (10.913)
Cel pergament, sledovi stiške signatura. H. Fels senja 3. signatura
- 65) **Beroius A.:** Consiliorum volumen tertium. Augustae Vind. 1601 (36.505)
Ex libris Joannis Antonii Kunstl, Emptus 20. Martij 1670; ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld J. U. D.; bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 173.

Bernardinus Claraevallensis. Opera omnia. Senae & Linguae ad Rhodanum. 1495. (Hain 2922)

- 66) **Bertachinus Joannes:** Repertorium utriusque iuris. Nüremberg, 1483. (16.802)
Zaulianus; Hain 2982; GW 4153.
- 67) **Besold Christophorus:** Delibata iuris. Tubingae, 1660. (17.038)
Stiška signatura 263.
- 68) **Besold Christophorus:** Thesaurus practicus. Norimbergae, 1697. (17.333)
Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.; stiška signatura 95; imeli so dva izvoda; drugi, s signaturo 94, ni v Ljubljani ohranjen.
- 69) **Besseus Petrus:** Conciones sive conceptus theologici in dominicas. Venetiis 1615. (15.419)
Kakor signatura 12.372. (Gl. štev. 72!)
- 70) **Besseus, Petrus:** Conciones super quatuor hominis novissima. Venetiis, 1614. (15.420)
Kakor signatura 12.372. (Gl. štev. 72!)
- 71) **Besseus Petrus:** Conciones in omnes quadragesimae et paschatis dominicas et ferias. Venetiis, 1614. (15.421)
Kakor signatura 12.372. (Gl. sledečo štev.)
- 72) **Besseus Petrus:** Regale sacerdotium. Venetiis 1615; — Eiusdem: Conceptus theologici, hoc est Heraclitus Christianus. Venetiis, 1619. (12.372—3)
Domača vez v belo usnje, s črnim naslovom in sledovi signature; Per F. Fridericum Cathalogo Sitticensi inscriptus; Ex lib. M. Francisci Primi Koshar, Parochi ad S. Martinum.
- 73) **Betsius Nicolaus:** De statutis, pactis et consuetudinibus familiarum illustrium. Francofurti, 1611. (16.733)
Tipičen stiški hrbet s signaturo 1; tiskan ex libris Fr. C. de Schwizen, J. U. D.
- 74) **Biblia germanica.** Augsburg, A. Sorg, 3. Jan. 1480. (10.301)
Hain 3136; GW 4302; stiška signatura 115; II. del manjka (I. se konča s psalmi).
- 75) **Biblia graeca.** Venetiis, Aldus, 1518. (9672)
Vez v celo, belo usnje; črn naslov; Josef Zavles; Post obitum... Joannes Zaulus; na naslovni strani H(?) 62 — stiška signatura; fol 15a: Cathalogo Sitticensi inscriptus; ob spodnjem robu latinska rokopisna argumenta, ob robovih pentatevha mnogo ilustracij, vse z roko XVI. stoletja.
- 76) **Biblia latina, cum expositione Nicolai de Lyra.** Venetiis. Paganinus de Paganinis. 1495. (10.731)
Samo VT; Hain 3174; GW 4283; stiška vez v 4 folijante, z ohranjenimi signaturami 106—109; na naslovu in fol 15a: Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 77) **Biblia latina.** Venetiis, L. A. Junta, 1511. (10.332)
Originalna renesančna vez; tipična stiška reparatura s črnim naslovom; stiška signatura 147; superexlibris MK 1588; Sum Michalis Khlapshe Vicarij ad S. Vittum; Cathalogo Sitticensi insertus.
- 78) **Biblia latina.** Lugduni, Gilbert de Villiers, 1524. (10.347)
Vez v celo črno usnje z gumbi, sprednje platnice zgubljene; stiška signatura 153; znotraj: Recompacta Biblia 1682 ad usum Fratris Danielis Prof. Sitticensis; Sum Sitticensis.
- 79) **Biblia latina.** Lugduni, J. Marechal. 1526. (10.312)
Renesančna vez, okovi z gumbi; znotraj; in usum Fratrum Monasterii Sitticensis; stiška signatura 155.
- 80) **Biblia latina;** breves in eadem annotationes ex doctissimis interpretationibus et Hebraeorum commentariis. Lugduni, 1536. (5521)
Bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 52; Sum ex libris M. Dienstmann, parochi in Treffen; Fratris Engelberti.
- 81) **Bibliotheca Maxima veterum patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum.** Lugduni, 1677. 27 folijantov. (10.816)
Originalna vez, ki je v Stični dobila značilno etiketo na hrbtu, z zlatim tiskom na črni podlagi; poleg tega se je v Stični na hrbtu vsakega folijanta v zgornjem polju pod označbo zvezka, na pr. TOM XXVII, še natisnilo A(nton Gallenfels). A(bt). Z(u) S(itlich).
- 82) **Bichius Coelius:** Decisiones rotae romanae. Genevae, 1673. (16.609)
Stiška vez, črn naslov, stiška signatura 140.

- 83) **Bion Nicolaus:** Mathematische Werkschule. Nürnberg, 1717—21. (7950)
Ex libris Maximiliani Leopoldi Rasp, Pbrl 1722.
- 84) **Birgitta, S.:** Revelationes (+ Tabula). Nürnberg, 1517. (14.663)
Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška reparatura v celo rjavo usnje, črn naslov, stiška signatura 101.
- 85) **Bissel Joannes:** Ad Medullae historicae septennium II appendix anni 1614. Ambergae 1675. (3729)
Sledovi stiške signature.
- 86) **Bissel Joannes:** Rei publicae Romanae veteris ortus et interitus. Dilingae, 1664. (3906)
Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt, J. U. D.
- 87) **Blaev, Guilielmus:** Institutio astronomica de usu globorum. Amsterodami, 1634. (4352)
Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt, J. U. D.
- 88) **Boccalini, Traiano:** Raggvagli di Parnasso, Venetia, 1680. (3043)
M'ha comprato Abondo Hallerstein dal suo maestro il signor Manigucci a Graz 1741.
- 89) **Böckh Placidus:** Commentarius in ius canonicum universum. Salisburgi, 1735. (16.281)
Originalna vez v celo usnje; ostanki stiške signature.
- 90) **Böhme Jakob:** Hohe und tieffe Gründe von dem Dreyfachen Leben des Menschen. Amsterdam, 1682. — Beschreibung der drey Principien Göttliches Wesens. Amsterdam, 1682. (4590—1)
Vez v pergamet, sledovi stiške signature.
- 91) **Boerius Nicolaus:** Decisiones aureae. Venetiis, 1585. (16.923)
Ex libris Joa. Antonii Kunstl I. V. D., Venetiis comparatus 4. Aug. 16...; Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt J. U. D.
- 92) **Boethius:** De consolatione philosophiae, cum commento beati Thomae [Waleys, ne Akvinca, kakor se sicer pravi]. Argentinae, [pred 6. marcem 1491]. (4567)
Hain 3367; GW 4550; stara (stiška?) vez v črno usnje; 2 zlati liliji, valjec s pari; fol 2a: Sitticensi Cathalogo inscriptus; 190b podpisan Thomas Reinprecht; na prvem listu: Anni dum decies octo numerantur et octo lustraque ter centum septimus imber agit...
- 93) **Bolognetus Ioannes:** In I. (II.) Digesti veteris (novi) Commentarii. Venetiis 1572. (16.431)
Stiška reparatura v rjavo usnje, stiška signatura 88; M. Wolfgangi Marckowitsch 1633.
- 94) **Bona Joannes:** Opera omnia. Antverpiae, 1723. (12.101)
P. Maximiliani, Professi Sitticensis.
- 95) **Bonacina Martin:** Opera omnia. Mediolani, 1628—35. (21.508)
Stiška reparatura: bel hrbet s črnim napisom, tom II. R. P. Wolfgangi Prekerfeld: to je nekdo prečrtal, napisal zraven »mentiris«, nad vsem pa Ex Cathalogo Sitticensi; tom III. ima stiško signaturo 77.
- 96) **Bonacina Martin:** Opera omnia. Venetiis, 1635. (13.383)
Inscriptus Cathalogo Sitticensi 1646.
- 97) **Bonaventura:** Opera. Venetiis 1751—3. (10.926)
Stiška vez v celo rjavo usnje, črn naslov, signatura 36.
- 98) **Bonaventura:** Sermones de tempore et de sanctis. Hagenau 1496. (10.937)
Hain 3520; GW 4815; stiška reparatura; rjavo usnje, črn naslov; sledovi signature; Cathalogo Sitticensi inscriptus (tudi na fol 15), pred kolofonom pa »Sittich«.
- 99) **Bonfinius Ant.:** Rerum ungaricarum decades tres. Basileae, 1543. (3411)
Cath. Sitticensi inscriptus; stiška signatura 169.
- 100) **Bonifatius VIII.** Liber sextus decretalium. Venetiis. Andreas Torresanus & Bartholomaeus de Blavis. 1482. (16.236)
Hain 3604; GW 4871; sodobna vezava; stiška signatura 288.
- 101) **Bonifatius VIII.** Liber sextus decretalium. Venetiis, 1489. (16.226)
Hain 3615; GW 4883; stiška signatura 287.

- 102) **Boranga A. M.:** Institutiones theologico-dogmatico-canonico-morales. Venetiis 1766. (14.881)
Stiška signatura 43.
- 103) **Bordoni Franciscus:** De professione regulari. Venetiis 1660. (16.184)
Stiška signatura 143.
- 104) **Borelli Camillo:** Tractatus de compromissis. Francofurti 1600. (16.742)
Vez v cel pergament; stiška signatura 212; nalepljen exlibris Fr. C. de Schwizen.
- 105) **Bossuet J. B.:** Offenbarung des hl. Johannes. Augsburg, 1718. (10.782)
Stiški naslov na rjavem usnju; stiška signatura 21.
- 106) **Boterio Giovanni:** Le relationi universali (I.—IV.) Venetia, 1605. (2387)
Hieronymi Agnellatij 1617.
- 107) **Bozius Th. E.:** De signis ecclesiae Dei. Romae, 1591. (21.211)
Cathalogo Sitticensi inscriptus; Post obitum suum Bibliothecae Abbatiali in Sittich dono dedit Vilhelmus Khoberger.
- 108) **Braun Philipp:** Principia iuris canonici. Norimbergae, 1698. (16.121)
Ex libris Maximiliani L. B. de Taufer; črno prebarvan hrbet.
- 109) **Brean Fr. X.:** Leich- und Lobrede Josephs I. Wienn, 1711. (14.333)
- 110) **Briger Candidus:** Tractatus de Deo uno et trino. Viennae, 1723. (14.911)
Sledovi stiške signature.
- 111) **Brigitta, S.:** Revelationes (+ Tabula). Norimbergae, 1521. (14.664)
Stiški naslov na rjavem usnju, sledovi običajne signature; Cathalogo Sitticensi inscriptus; nad kolofonom: »Sittich«; drugi izvod (s sign. 21.565) je iz Bistre, kar dokazuje njena znana štampiljka in vpis: Vallis iocosae.
- 112) **Brisonius Barnabas:** De formulis et solemnibus populi Romani verbis. Moguntiae, 1649. (12.595)
Tiskani exlibris J. St. Florianschitsch de Grienfeld, J. U. D.; vez v rjavo usnje; stiška signatura 49.
- 113) **Brugler von Herculesberg, J. R.:** Trotz Todt und Himmelflammende Liebe, Augsburg, 1695. (12.173)
Knjiga (tisk) posvečena stiškemu opatu A. Gallenfelsu (1688—1716).
- 114) **Brunfels Otto:** Herbarum vivae icones. Argentorati, 1530. (20.413)
Cathalogo Sitticensi inscriptus; sledovi stiške signature.
- 115) **Buhualiha Bengesla:** Schachtafeln der Gesundheit. Straßburg, 1533. (11.850)
Rjav hrbet, črn naslov; Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška signatura 143
- 116) **Bullarium Romanum novissimum.** Romae, 1638. (15.998)
Stiška reparatura; črn naslov, sledovi signatur.
- 117) **Busaeus Joannes:** Panarion, hoc est arca medica adversus animi morbos. Moguntiae, 1608. (15.615)
Vez v pergament; supralibros MKAC 1658.
- 118) **Bussieres, Joannes de:** Flosculi historiarum in areolas suas distributi. Coloniae Agrippinae, 1680. (3820)
Ex libris Laurentij Rechböck Phliae et Med. Doct. postea ab haeredibus emptus Sitticensi Cathalogo insertus per Fr. Franciscum 1694.
- 119) **Calinus Caesar:** Biblische Kirchengeschicht, Augsburg, 1748. (14.893)
Rokopisni ex libris J. D. Florianschitsch de Grienfeld 1752; stiška signatura 160.
- 120) **Calmet Aug.:** Commentarius in regulam S. Benedicti. Lincii 1750. (15.849)
Stiška signatura 146.
- 121) **Cato:** Praecepta moralia; Mimi Publani; Septem sapientum sententiae; Erasmus Roterodamus: Institutio hominis Christiani; Isocratis Paraenesis; Epicteti Enchiridion. Argentorati, 1517. (6919)
Privezan k 1208. (Gl. št. 232.)
- 122) **Chrisogonus Laur.:** Mundus Marianus I., II. (III. manjka). Viennae (Patavii) 1646—51. (13.571)
Belo usnje, stiški naslov; Sum ex libris Fratris Jacobi Khern, Professi Sitticensis 1668; Ad usum fratrum monasterii Sitticensis.

- 123) **Cicero:** Rhetorica ad Herennium. Venetiis 1550. (821)
Bel hrbet, črn naslov; Ex libris Sebastiani Pogazhar.
- 124) **Cicero:** Opera omnia. Basileae, 1534. (814)
Stiška reparatura: hrbet rjavo usnje, marmoriran papir; IOANNES ZAVLVVS; Zaulianus.
- 125) **Cicero:** Opera. (De legibus, de divinatione, de natura deorum, Academica, de finibus, de petitione consulatus, de fato, de universitate, de somnio Scipionis.) Venetiis, 1496. (1566)
Hain 5232; GW 6905 III.; na naslovni strani je vrstni red drugačen; Academica in de finibus v našem izvodu manjkata; v posameznostih je ta izvod različen od onega, ki ga opisujeta Hain in GW.
- 126) **Clag,** antvuort vnd ußgesprochne vrteyl. [Straßburg, cca 1493]. (17.777)
Hain 3726; BMC II, 360; rjav hrbet, črn naslov; stiška sign. 277; — Sum Philippi Lustaller Laybacensis a patre suo Pangratio Lustaller sibi datus cum Georgius Zaulus... Lubianam ex Italia redierat.
- 127) **Clemens V.:** Constitutiones. Venetiis. Andreas Torresanus & Bartholomaeus de Blavis. 1485. (16.388)
Sodobna vezava; stiška sign. 288; na platnicah rokopisna notica o Juriju Sladkonji iz l. 1498; Hain 5435; GW 7103; adligat k sign. 16.236.
- 128) **Clemens V.:** Constitutiones. Venetiis 1489. (adlig. ad 16.226)
Hain 5441; GW 7106 (pozna samo 18 popolnih izvodov, med njimi 3 pri nas; vse tri pri frančiškanih; na Košljunu, Hvaru, v Kotoru). Stiška sign. 287.
- 129) **Clemens:** Recognitionum libri X. Basileae, 1526. (10.481)
Stiška reparatura; sledovi signature.
- 130) **Clichtovaeus Iodocus:** Elucidatorium ecclesiasticum. Basileae, 1517. (10.853)
Zaulianus.
- 131) **Comestor, Petrus:** Scholastica historia. Argentinae, 1515. ^{napak!} (10.423)
Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška reparatura: rjav hrbet s črnim napisom, sign. 36; enak je izvod s signaturo 10.499. 1500!
- 132) **Constitutiones et decreta concinnata atque in provinciali synodo Salisburgensi edita anno 1569.** Dilingae, 1574. (16.218)
Stiška signatura 47; na naslovnem listu (verso) natisnjeno: Sum ex libris Reverendiss. in Christo patris ac Domini, Domini Laurentij Abbatis Sitticcensis, Anno 1581.
- 133) **Cuicius Jacobus:** Commentarii. Lugduni, 1559. (17.418)
Belo usnje, črn naslov, sign. 107.
- 134) **Cumiranus Seraphinus:** Conciliatio locorum communium totius scripturae sacrae, qui inter se pugnare videntur. Viennae Austriae 1665. (12.223)
Stiška vez v rjavo usnje; stiška sign. (na II. zv.) 4.
- 135) **Cuspinianus, Joannes:** Ein außerordentliche Chronika von C. Julius Caesar I. bis auf Carolum V. Straßburg, 1591. (3612)
Črn naslov, stiška signatura 133; Cathalogo Sitticensi inscriptus; 2dae classis. Hoc opus prohibetur, donec emendetur; praefatio vero Phillippi Melanchthonis omnino prohibetur; knjiga v stiškem katalogu ni vpisana.
- 136) **Cyprianus:** Opera. Basileae, Fröben 1530. (10.876)
Hrbet stiška reparatura: belo usnje, črn naslov; stiška signatura 48; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 137) **Cyrillus:** Catecheses. Coloniae, 1564. (10.902)
Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiška signatura 66.
- 138) **Cyrillus Alexandrinus:** Commentarii in Iesaiam prophetam. Basileae, 1563. (10.564)
Hrbet v Stični repariran; stiška signatura 120.
- 139) **Dante Alighieri:** Opere. In Venetia, 1520. (2047)
Belo usnje, črn naslov; Cathalogo Sittich inscriptus.
- 140) **Decembrius, Angelus:** De politia literaria. Augustae Vindelicorum, 1540. (1557—60)
- 141) **Delrio Martinus:** Disquisitionum magicarum libri sex. Moguntiae 1603. (4798)
Na platnicah: Martini Adami Khunstill (1646?) Drugi dokaz provenijence (nad uvodom) je nekdo izrezal, prezrl pa je odtisk na nasprotni strani, ki se da v ogledalu pre-

- brati: Ex Bibliotheca Oberburgensi Domini Principis Labacensis. Belo prebarvan hrbet, črn naslov.
- 142) **Dionysius ab Immaculata Conceptione:** Bonus politicus iuxta rubricas Albertinas. Augustae Vindelicorum, 1714. (15.125)
Cathalogo Sitticensi insertus per P. Maximilianum p. t. Priorem, 1737; stiška sign. 127.
- 143) **Dionysius Areopagita:** De mystica theologia. Aug. Vindelicorum, 1519. (10.851)
Zaulianus.
- 144) **Dioscorides:** De medicinali materia. Hermolai Barbari Corollarium. Venetiis, 1516. (11.289)
Bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 141.
- 145) **Dominicus de S. Geminiano:** Lectura super sexto libro decretalium. [Pavia. Franciscus Girardengus & Joannes Antonius Biretta, cca 1490]. (16.395)
Zaulianus; rjav hrbet, črn naslov, stiška signatura 189; Hain 7528.
- 146) **Ebrardus Bituriensis:** Graecismus. [Argentinae, Johannes Prüb, ante 1490]. (6088)
Hain 6526; BMC I, 121; bel usnjen hrbet, črn naslov, stiška sign. 256; list A 1 manjka.
- 147) **Eck Joannes:** Homiliarius contra sectas. Ingolstadt, 1536. (12.705)
Stiški naslov; sledovi stiške signature (169).
- 148) **Eisengrein, Martin:** Postill. Maynz, 1596. (15.011)
Bel hrbet, stiški naslov, sledovi signature (118); 1597 Ex libris Georgij Waldneri.
- 149) **Eisengrein, Martin:** Postilla catholica. Ingolstadii 1576. (13.569)
Stiški naslov na belem hrbtu; stiška signatura 188; Sum emptus per fratrem Laurentium, Abbatem Sitticensem, tertia die Iulij Ao. MDLXXXI.
- 150) **Emotte Petrus:** Catholica fidei professio. Parisiis 1578. (15.093)
Hrbet v Stični repariran; stiška signatura 169.
- 151) **Erasmus Roterodamus:** Familiaria colloquia. [S. l. t.; 1525] (659)
Joannes Baichardus Strasperger donavit; NB. Erasmus Roterodamus est inter prohibitos.
- 152) **Erasmus Roterodamus:** Apophthegmata. Basileae, 1532. (1383)
Bel hrbet, črn naslov; Simon Logerus. Anno 1555.
- 153) **Eusebius:** Ecclesiastica historia et ecclesiastica historia gentis Angliae venerabilis Bedae. Argentinae, 1514. (14.270)
Stiški hrbet.
- 154) **Eusebius:** De evangelica praeparatione a Georgio Trapezuntio e graeco in latinum traductus. Venetiis 1497. (1565)
Hain 6706; privezan k 1563.
- 155) **Faber Joannes:** In IV Institutionum libros commentaria. Venetiis 1582. (17.115)
Ex empto inservio Carolo Francisco a Schwiz J. V. D. — Stiška sign. 283.
- 156) **Felicianus, episcopus Scalensis:** Enchiridion de censuris, irregularitate, et privilegiatis. Ingolstadii, 1583. (16.216)
Stiška signatura; na hrbtu naslovnega lista natisnjeno: Sum emptus per Reverendissimum in Christo patrem ac Dominum Laurentium Abbatem Sithicensem Anno 1581. — Ker je ta tekst precej nejasno odtisnjen, stoji ob njem še rokopisno: Laurentium Langobardum Abbatem Sittic.: Anno 1581. — Letnica 1581 na knjigi, ki je sama natisnjena l. 1583, pomeni leto, ko je Lovrenc, ki se sicer imenuje »Lombardo«, postal stiški opat; — enak ex libris se nahaja tudi v rokopisu št. 32 (gl. Kos, str. 35). Gl. tudi tukaj št. 41, 132 in 213!
- 157) **Ferner de Ferenau. Fr. Chr. Ad.:** Divus Ivo, a defensis inopum causis illustris. Viennae 1722. (14.343)
- 158) **Feucht Jakob:** Postilla catholica Evangeliorum de Sanctis totius anni. Köln, 1580. (14.585)
Marcus Latomus; Ad usum Conventus Sitticensis procuravit F. Maximilianus eiusdem Coenobij Professor et Administrator Parochiae Samariensis Anno 1645; bel hrbet, črn naslov.
- 159) **Ficinus Marsilius:** Epistolae. Florentiae, 1495. (1563)
Hain 7059; hrbet belo usnje; črn naslov.
- 160) **Fizing Raymund:** Justus dolor et justa querella. Wien, 1705. (14.331)
- 161) **Focky, Jak. Ign.:** Divi Leopoldi virtus austriaca. Viennae, 1721. (14.342)

- 162) **Focky, Fr. J. C.:** Leopoldus fortunatus Austriae marchio quia pius. Viennae Austriae, 1710. (14.338)
- 163) **Franchetta Girolamo:** Il seminario de Governi di Stato e di Guerra. In Venezia, 1624. (5226)
Stiški naslov; Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld. J. V. D.
- 164) **Franciscus, abbas Augiensis:** Scholasticum personae ecclesiasticae pro foro poli et soli breviarium. Augustae Vindelicorum, 1733. (13.412)
Vez v celo rjavo usnje, stiška signatura 207.
- 165) **Freundt, J. Jakob:** Novum orbis miraculum. Viennae, 1710. (14.337)
- 166) **Gaill Andreas:** Camerae imperialis observationes; De pace publica; De pignorationibus; De manuum iniectionibus. Hamburg, 1601. (21.933)
- 167) **Gottfried J. L.:** Archontologia cosmica. Francofurti a. M., 1649. (2500)
Hrbet prevlečen z belo barvo; črn naslov; 2dae classis; Prohibetur donec corrigatur.
- 168) **Gregorius Magnus:** Opera. Basileae, 1564. (10.864)
Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 169) **Guilhermus Parisiensis:** Tractatus, cur deus homo et de poenitentia. Norimbergae, 1496. — De universo. Norimbergae, 1496. (14.657)
Hain 8316, 8319; bel hrbet s stiškimi naslovom.
- 170) **Hansiz Paul:** Panegyricus ad solennes exequias Leopoldi I. Viennae, 1705. (14.332)
- 171) **Helding, Michael:** Predigten. Augsburg, 1548. (7156)
Stiški naslov, sledovi signature; natisnjeno: Ex libris Josephi Putz, sacerdotis.
- 172) **Hermann Amandus:** Desertum Pharan mystice explicatum. Calisii 1685. (12.512)
Rjav hrbet, črn naslov, signatura 281.
- 173) **Herold Johannes:** Quadragesimale discipuli. Reutlingae, 1489. (15.184) X
Stiški naslov na rjavem usnju, signatura 63; Hain *8515.
- 174) **Hieronymus:** Lucubrationes una cum pseudepigraphis. Basileae, 1536/7. (10.745)
Hrbet v Stični repariran; Cathalogo Sitticensi inscriptus; stiški so samo tomi VI.—IX.
- 175) **Hollkot, Robertus:** Super libros sapientiae. Hagenoae, 1494. (10.508) X
Rjav hrbet; črn naslov; Hain *8761.
- 176) **Hosius Stanislaus:** Confession, das ist: Ein Christliche Bekantnuß des Catholischen Glaubens. Ingolstadt, 1560. (12.692)
Stiška reparatura z značilnim naslovom na rjavem usnju; Anno MDLXXXIX schenkt mir der ... Ehrenvest Johan Tautscher dißes buch zu einer Ewigen gedechtnus. F. Jacobus Vineator, temporis subprior; Anno 1595 den 1. Feber ist mir diß Puch durch ermelten Herrn scandente officio prioris anghendigt worden, zum Gedächtnus unausleschlicher Fraternitet.
- 177) **Hosius St.:** Confessio catholicae fidei christianae. Viennae, 1560. (14.662)
Stiški naslov na rjavem usnju; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 178) **Hosius Stanislaus:** Verae christianae catholicaeque doctrinae solida propugnatio una cum illustri propugnatione prolegomenorum, quae . . Petrus Paulus Vergorius apud Polonos temere defendenda suscepit. Coloniae, 1558. (12.710)
Stiški naslov na rjavem hrbtu.
- 179) **Hylaretus Mauricius:** In totius anni evangelia homiliae. Parisiis, 1604. (15.413)
Sum fratris Caroli, professi Sitticensis; stiški hrbet, repariran.
- 180) **Jacobus Philippus Bergomensis:** Opus chronicorum. Venetiis, 1490. (2992) X
Rjav hrbet, črn naslov; stiška signatura 146; Hain 2808.
- 181) **Jacobus Philippus Bergomensis:** Supplemento de le Croniche. In Venetia, 1520. (2821)
Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 182) **Ioannes Chrysostomus:** Opera, Basileae, 1525. (21.511)
Tom. I. Catalogo Sitticensi inscriptus; originalna renesančna vez; hrbet z značilnim naslovom v Stični repariran; tom. II. Ad usum F. F. Sitticensium Ord. Cisterciensis procuratus est liber iste a Fratre Maximiliano eiusdem Coenobii professo. Anno Domini 1645; stiška značilna vez z domačimi valjci.

- 183) **Joannes de Janua:** Summa quae vocatur Catholicon. Venetiis, 1490. (12.457)
Hain 2261; GW 3195; hr̄bet belo usnje; črn naslov; Cathalogo Sitticensi inscriptus; nad kolofonom: Sittich.
- 184) **Johannes de Monte Regio:** Almanach ad annos XVIII. Augustae Vindelicorum, 1488. (4299)
Tipična stiška vez: rjav usnjen hr̄bet s črnim naslovom, marmoriran papir; Hain 13.795.
- 185) **Justinianus:** Digestum vetus glossarum. Norimbergae, 1482. (17.424)
Hain * 9550; belo usnje, črn naslov, inicijalke obložene z zlatom.
- 186) **Karchne Simon:** Dissertationes de actibus humanis. Augustae Vindelicorum, 1716. (15.106)
Rokopisno: Ex libris Joannis Dismae Florianschitsch de Grienfeld 1722, in tudi tiskani exlibris Joannis Dismae Fl. de Gr. Presbyteri; stiška signatura 213.
- 187) **Katzi von Ludwigstorff, Aemilian:** Das erfreuliche Requiem oder die fröhliche Ruhe in dem göttlichen Frieden... Wien, 1709. (14.336)
- 188) **Keller Jakob:** Catholisch Pabstumb, München, 1614. (12.684)
Stiški naslov na hr̄btu.
- 189) **Koch, David H. J.:** Panegyricus in solennitate D. Partheno-Martyris Catharinae. Viennae, 1707. (14.334)
- 190) **Labia Carlo:** Simboli predicabili. Ferrara (Venezia) 1692—96. (13.747)
Stiški naslov na rjavem usnju.
- 191) **Lancellot, J. P.:** Institutiones iuris canonici. Venetiis, 1702. (16.254)
Comparatus per A. R. P. Balthasarem Silly (?), Ordinis Paulinorum Croatiae Provincialem Anno 1720; Cathalogo Sitticensi inscriptus 1728; — stiška signatura 217.
- 192) **Leonardus de Utino:** Sermones quadragesimales. Vincentiae, Stephan Koblinger de Vienna, 1479. (13.753)
Hain 16.121; Rjav hr̄bet; stiški naslov; sledovi signature.
- 193) **Liebl, J. L. Ph.:** Laudatio in divum Joannem Apostolum et Evangelistam. Viennae, 1722. (14.345)
- 194) **Lippert, Jos.:** Laureata in caede victoria ex virgineo ad Rheni flumen praelio. Viennae, 1710. (14.341)
- 195) **Loigk Anton:** Divus Leopoldus, Augustus pater patriae, eucharistica dictione celebratus. Viennae, 1717. (14.339)
- 196) **Londanus Nicolaus:** De reversione animi in coelum. Venetiis, 1619. (14.699)
Wilhelmus Khoberger post obitum suum Bibliothecae abbatali in Sitticho dono dedit; originalna vez, supralibros WK 1693; stiška signatura 131.
- 197) **Ludolphus Carthusianus:** Vita Christi. Norimbergae, 1483. (14.667)
Hain 10.294; stiški naslov na rjavem usnju.
- 198) **Ludovicus Granatensis:** Sylva locorum communium. Antverpiae, 1596. (11.508)
Ex bibliotheca M. Jan Friderici Clementis Parochi Crainburgensis, Episcopatus Labacensis Archidiaconi et Secretarii, anno 1604 (z gr̄ško devizo); Nunc Gabrielis Agnelli Presbyteri et parochi; bel hr̄bet, črn naslov, stiška sign. 9.
- 199) **Maldonatus Ioannes:** Commentarii in IV. Evangelistas. Moguntiae, 1602. (10.729)
Stiška vez v belo usnje s črnim naslovom.
- 200) **Mammotrectus, Argentinae,** 1494. (10.781)
Hain 10.573; stiški naslov na rjavem usnju.
- 201) **Mancinus Leopoldus:** Passio Jesu Christi. Monachii 1663. (14.926)
Stiški naslov na belem hr̄btu; Cathalogo Sitticensi inscriptus 1673.
- 202) **Manlius de Bosco, Joannes Jacobus:** Luminare majus; — Quiricus de Augustis: Lumen apothecariorum. — Suardi, Paulus: Thesaurus aromatariorum. Lugduni, 1525. (11.887)
Rjav hr̄bet, črn naslov, stiška signatura 147.
- 203) **Manni, G. B.:** Quadragesimale. Venezia, 1681. (13.574)
- 204) **Meffret:** Sermones (Hortulus reginae). [Nürnberg, A. Koberger, 1487.] (14.922)
Hain 11.004; BMC II, 431; cf. Glonar, Zeitschrift f. Bücherfreunde 1917, 232; beloobarvan hr̄bet, črn naslov; Catalogo Sitticensi inscriptus; z zlatom obložene inicijalke.

- 205) **Megiser Hieronymus:** Ein Tractat von dem dreyfachen Ritterstand. Frankfurt a. M., 1593. (3682)
Crn hrbet; tiskana exlibrisa obeh Florianschtschev; stiška signatura 120.
- 206) **Melonius Joannes:** Thesaurus iuris feudalis. Nürnberg, 1652. (21.949)
Rokopisni in tiskani exlibris Francisci Caroli de Schwizen J. V. D.; bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 111.
- 207) **Mesue, Joannes:** Cum expositione Mondini super canones universales. Venetiis, 1508. (11.288)
D. Michaelis Hessii Medicinae Doctoris. Ex Dono Domini Mathiae Puechfink, Canonici in Rudolfsbert; bel hrbet, črn naslov.
- 208) **Metzger Paul:** Theologia scholastica. Augustae Vindelicorum, 1695. (13.736)
Stiški naslov na rjavem usnju; na platnicah velik exlibris šentpavelskega opata Alberta; na naslovni strani: in usum Monasterii S. Pauli Ord. S. B. 1707.
- 209) **MIKPOIIΠEΣBYTIKON.** Basileae, 1550. (10.843)
Hrbet v Stični repariran; 1580 Bartholomaeus Montanus mihi dominat. Sed iam Laurentij Abbatis Sitticensis [ostalo nečitljivo]; Cathalogo Sitticensi inscriptus; [s svinčnikom] Condemnatus tractatus de corpore et sanguine Christi Domini authore Bertramo.
- 210) **Modus legendi abbreviaturas.** Argentinae, 1499. (17.776) ✕
Hain 11.488; rjav hrbet, črn naslov; stiška signatura 65.
- 211) **Modus legendi abbreviaturas in utroque iure, sive Processus iuris.** Hagenoae, 1508. (17.111)
Stiška signatura 280.
- 212) **Murmellius Joannes:** Loci communes sententiosorum versuum, ex elegiis Tibulli, Propertii, et Ovidii collecti. Noribergae, C. Gerlach, 1586. (660)
- 213) **Nanni Dominicus:** Polyanthea. Coloniae, 1552. (6604)
Na naslovni strani natisnjeno (!) Ex Bibliotheca R. D. Thomae Reyttlingani praepositi Labacensis. — Ad usum Coenobij Sitticensis procuravit hunc librum Fr. Maximilianus eiusdem Coenobij Professor et Administrator Parochiae Samariensis Anno 1645. — Vpisa dveh drugih lastnikov premazana; brati se da samo še: Ex libris Bartholomaei ... parochi ad divam virginem ... 1634; na usnjenem ovitku vrezano: MFDL.
- 214) **Nausea, Fridericus:** Homiliarum centuriae tres. Coloniae, 1532. (12.782)
Hrbet belo usnje s črnim naslovom, sicer vez v pergament.
- 215) **Nestor Novariensis:** Vocabula suis locis et secundum alphabeti ordinem collocata. Venetiis, 1506. (5894)
Hrbet belo usnje, črn naslov.
- 216) **Neumayr Fr.:** Mundus in maligno positus. Augustae Vind. 1761. (15.127)
- 217) **Neumayr Franciscus:** Theatrum asceticum. Ingolstadii, 1758. (15.126)
Na predlistu B [ibliothecae] Sit [ticensis]; stiška signatura 176.
- 218) **Nicolaus de Lira:** Libri Bibliae cum postillis. Nürnberg, 1497. (10.728)
Hain * 3171; GW 4294; v Stični na novo vezan v belo usnje z značilnim hrptom in okraski; na koncu 2. dela: Gehörrig gehn Sittich, einem ersamen Convent. ✕
- 219) **Nicolaus de Lira:** Super psalterium. [Mantua. Paulus de Butzbach. cca 1477.] ✕
(10.841)
Na prvi strani: Cathalogo Monrij Sitticensis inscriptus Ao. 1531; na fo 15: Cathalogo Sitticensi inscriptus; v Stični na novo vezan v belo usnje s črnim naslovom; Hain 10.376.
- 220) **Oceanus iuris.** Lugduni 1535. (17.417)
Belo usnje, črn naslov, stiška signatura 178—182; Zaulianus.
- 221) **Ockam, Guilielmus de:** Quaestiones et decisiones in IV libros sententiarum cum centilogio theologico. Lugduni, J. Trechsel, 1495. (12.158)
Hain * 11.942; rjavo usnje, stiški naslov.
- 222) **Ovidius:** De Ponto. Argentorati, 1545. (6918)
Privezan k 1208. Gl. št. 232.
- 223) **Ovidius:** Metamorphoses. Venetiis, 1521. (1244)
Hrbet belo usnje, črn naslov; stiška signatura 237.

220a)
Nicolaus de Lira
Oceanus iuris
Lugduni 1535
Hain 10.376
GW 4294
v Stični na novo vezan v belo usnje z značilnim hrptom in okraski; na koncu 2. dela: Gehörrig gehn Sittich, einem ersamen Convent.

- 224) **Pejachevich, Fr. X.:** Theologicorum dogmatum de fontibus theologicis et deo uno ac trino libri septem. Graecii 1756. (14.781)
Stiška signatura 53.
- 225) **Pelbartus de Themesvar:** Pomerium sermonum. (Hagenoae) 1509. (14.272)
Stiški hrbet, signatura 270.
- 226) **Pelbartus de Themesvar:** Sermones pomerii de sanctis. Hagenaw, 1511. (14.349)
Stiški bel hrbet s črnim naslovom, stiška signatura 271.
- 227) **Perottus Nicolaus:** Rudimenta grammatices. Mediolani, 1478. (6214)
Hain 12.658; bel hrbet, črn naslov.
- 228) **Petrus Lombardus:** Perlustratio Bonaventurae in IV l. Sententiarum. Friburgi, 1493. (15.488)
Hain 3541; prvotna, originalna vez v 4 zvezke, z ostanki stiške signature 74—76; — I. Pred njim uvezana Tabula super libros Sententiarum cum Bonaventura. (S. l. t. a., Hain 3540, tom V.); Cathalogo Sitticensi inscriptus; — II. Balthasar Bolff tunc temporis novicius Sitticensis ultima die Decembris anno Domini 1617 hora secunda post meridiem die Dominica in cella sua Ubicumque eris memento mori. Natus disce mori. Quid quid agis prudenter agas et respice finem; (Hain 3540); — III. — IV. Cathalogo Sitticensi inscriptus; na koncu teksta: Ad usum Monasterii Sitticensis; v vseh zvezkih začetne inicijalke obložene z zlatom.
- 229) **Petrus Lombardus:** Textus sententiarum cum commentario S. Thomae Aquinatis. Venetiis, 1489. (4436)
Hain 10.200; stiški črn naslov na rjavem usnju.
- 230) **Pfann, Fr. Adam:** Compendium iuris in Divi Ivonis iustitia adumbrata. Viennae, 1710. (14.344)
- 231) **Plato:** Opera. Marsilio Ficino interprete. Venetiis, 1517. (682)
Zaulianus; bel hrbet, črn naslov, sledovi signature.
- 232) **Plautus:** Comoediae quinque. Argentorati, 1514. (1208)
Stiška reparatura; bel hrbet, črn naslov.
- 233) **Plinius:** Epistolae. Panegyricus. Parisiis 1533. (1242)
Hrbet belo usnje; črn naslov.
- 234) **Plutarchus:** Vitae. Basileae, 1531. (676)
Belo prebarvan hrbet; črn naslov; Zaulianus.
- 235) **Plutarchus:** Opuscula. Parisiis, 1521. (Adlig. ad 676)
- 236) **Plutarchus:** Vitae. Basileae, 1564. (690)
Belo prebarvan hrbet, črn naslov, stiška signatura 126; Catalogo Sitticensi inscriptus.
- 237) **Pock Joh. Jos.:** Nucleus iuris publici romani. München, 1727. (17.464)
Stiška signatura 37; P. Maximilianus Sitticensis 1730.
- 238) **Porphyrius:** Textus veteris artis seu Isagogarum. Nurembergae, 1502. (4828)
Bel hrbet, črn naslov, signatura 95; Cathalogo Sitticensi inscriptus; pod kolofonom »Sittich«.
- 239) **Psalterium.** Hagenoae, 1522. (10.373)
Stiška signatura 163.
Quiricus de Augustis, gl. štev. 202.
- 240) **Rackenfels, Leopold Christophor:** Invicta philosophia in diva Partheno-Martyre Catharina celebrata. Viennae, 1710. (14.340)
- 241) **Rance, Armandus Joannes de:** Auslegung der Regul des H. Benedicti. Augsburg, 1753. (15.759)
Celo rjavo usnje, črn naslov, sledovi značilne signature.
- 242) **Raynerius de Pisis:** Pantheologia. Augustae Vindelicorum, 1474. (14.584)
Bel hrbet; črn naslov; Cathalogo Sitticensi inscriptus; Hain *13.019.
- 243) **Reginald, Valerius:** Praxis fori poenitentialis. Venetiis, 1619. (14.391)
Stiški naslov na rjavem usnju; Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 244) **Reiffenstuell, Ignaz:** Wundervoller Adlers-Flug zur göttlichen Sonne in Himmel. Wienn, 1705. (14.329)

To sta dve
razloni gde
(upostoj, tisk ogn.
20991/1)

1486x

- 245) **Reisch Gregorius:** Aepitoma omnis Philosophiae alias Margarita Philosophica. Argentinae, 1504. (1827)
Bel hrbet, črn naslov.
- 246) **Reissner Adam:** Jerusalem, die alte Hauptstat der Juden. Frankfurt a. M., 1565. (3595)
Belo prebarvan hrbet; črn naslov; stiška signatura 135; Diß Buech gehört mier Phillipus von Sigerstorff zue, 1589. — Maxenzia von Sigersdorff. — Andre Gall. — Max Gall. — Aniezo mir Mateum von Raumbschiessel... Inn 30. November A. 1672 hat Herr Hannß Riedlegger mich Undterschriebnen an meinem Geburtstag gepundten. Andreas Khouatschitsch; tiskan exlibris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt, J. U. D.
- 247) **Remígius Antissidorensis:** Enarrationes in psalmos. Coloniae 1536. (12.711)
Rjavo usnje, stiški naslov, sledovi signature.
- 248) **Reuchlin Joannes:** De verbo mirifico. (Basileae) 1494. (1564) X
Hain 13.880.
- 249) **Rosenthal, Henricus a:** Tractatus et synopsis totius iuris feudalis. Coloniae, 1610. (17.426)
Bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 162; Ex libris Michaelis Dienstmann, J. V. D. 1653; Joannes... Zweigelius (?)... 1635; tiskan ex libris Franciscus Carolus de Schwizen J. V. D., na njem podpisan F. A. C (omes) ab Auersperg.
- 250) **Rossi Pio:** Convito morale per gli Etici, Economici, Politici. Venezia, 1657. (13.737)
Crno prebarvan hrbet; Ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt, J. U. D.
- 251) **Royardus Joannes:** Homiliae in Evangelia Feriarum Quadragesimae. Parisiis 1554. (15.416)
- 252) **Royardus Joannes:** Enarratio passionis D. N. Jesu Christi. Parisiis 1554. (15.415)
- 253) **Royardus Joannes:** Homiliae in omnes epistolas feriales quadragesimae. Parisiis, 1554. (15.414—6)
Sum Gabrielis Agnelli, Parochi Obergurgkj; bel hrbet, črn naslov. Inscriptus Catalogo Sitticensi.
- 254) **Royardus Joannes:** Homiliae per festivitates Sanctorum. Parisiis 1553. (15.417)
Oprema kakor pri št. 251—3.
- 255) **Rupertus Tutiensis:** De victoria verbi Dei. Noremburgae 1524. (15.077)
Hrbet v Stični repariran; stiška signatura 34; Sum ex libris Fratris Edmundi Scherbod (?).
- 256) **Saliceto Guilielmus Placentinus de:** Summa conservationis et curationis. Venetiis, 1490. (11.285) 1502
Hain * 14.145 (=Madij); bel hrbet, črn naslov. *Sum. d. 2761*
- 257) **Salon, Michael:** Commentariorum in disputationem de Iustitia, quam habet D. Thomas tomus I. Venetiis, 1592. (15.471)
W. Khoberger... post obitum suum Bibliothecae Abbatiali in Sittich dono dedit.
- 258) **Sanches Thomas:** Consilia seu opuscula moralia. Lugduni 1643. (12.574)
Rjavo usnje, stiški naslov; Ad Usum V. Monasterii Sitticensis procuravit F. P. Joannes Gottscheer ibidem Professorus Anno 1648.
- 259) **Sboğar, Joannes Maria, Salcanensis:** Theologia radicalis. Neo-Pragae, 1698. (12.124)
Tipičen stiški hrbet.
- 260) **Scaramelli, Giov. Batt.:** Il direttorio mistico a direttori di anime. Venezia, 1760. (14.559)
Stiška signatura 149.
- 261) **Scheifler J. Eb.:** Vita Christi concionnatoria. Augustae Vindelicorum, 1697. (13.388)
Stiški naslov na belem usnju.
- 262) **Scherer Georg:** Postill. München, 1607. (12.712)
Sitticensi inscriptus catalogo. Famulatur Gab. Agnello Presbytero, nunc vero monasterio Sitticensi; celo rjavo usnje, stiški naslov in signatura.
- 263) **Schönauer Daniel:** Leich-Seeliges Te deum laudamus... Römischen Kaisers Leopoldi I. Wien, 1705. (14.330)
- 264) **Schwabenspiegel.** [Augsburg, Ambrosius Keller, cca 1480.] (17.778) *Schwabenspiegel 1476-76*
Zaulianus; Hain 9869; rjav hrbet, črn naslov; BMC II, 324.

- 265) **Seeloss Konrad:** Postilla de sanctis. Freiburg i. Br. 1619. (13.573)
Stiški naslov, belo usnje; [Sitti]censis sum a P. Francisco ab anno 16... [ostalo odrezano]; avtorjevo ime »Konrad« izrezano, drugod zamazano.
- 266) **Sellenitsch, Jos.:** Oratio funeralis ad sepulchralem urnam Leopoldi Cardinalis de Kolonitsch. Viennae, 1707. (14.335)
- 267) **Seneca:** De quattuor virtutibus cardinalibus. Nuremberge, 1513. (6920)
- 268) **Seyfrid, Joannes Baptista:** Honores posthumi divae virginis et martyri Catharinae. Viennae Austriae, 1703. (14.326)
Prvi spis v zborniku pridig (sign. 14.326—46), vezanem v Stični; stiški naslov na belem hrbtu.
- 269) **Spiegel Jacobus:** Lexicon iuris civilis, Basileae, 1549. (17.427)
Bel hrbet, črn naslov, sign. 168; dva ex libris; Joannes Casparus a Dornspereg, in J. St. Florianschitsch de Grienfeldt, J. U. D.
- 270) **Stapleton Thomas:** Promptuarium morale. Ingolstadt, 1597. (15.009)
Cathalogo Sitticensi inscriptus 1601; bel hrbet, stiški naslov.
Suardi, Paulus, gl. štev. 202.
- 271) **Sunczel Fr.:** Collecta et exercitata in octo libros Phisicorum Aristotelis. Venetiis, 1508. (18.123)
Z mnogimi rokopisnimi opazkami.
- 272) **Surius, Laur:** Homiliae. Coloniae Agrippinae, 1576. (15.010)
Bel hrbet, črn naslov; Sum ex libris Antonii Parenteri (?) Carni Labacensis, Serenissimi Principis Alumni, pastoris Seissenburgensis, inscriptus Catalogo Dominica Sanctae Trinitatis Anno 1589; Ex libris Matthiae Thomasowitsch pastoris Seysenbergensis 1613; Cathalogo Sitticensi inscriptus 1673.
- 273) **Tartagnus, Alexander:** Aureum opus. Lugduni, 1520. (16.805)
Zaulianus; stiška reparatura; stiški signaturi 205, 206.
- 274) **Tataretus Petrus:** Expositio in summulas Petri Hispani, una cum passibus Scoti. — Commentarii in libros philosophiae naturalis et metaphysicae Aristotelis. — In sex libros Ethicorum quaestiones adiecto textu Aristotelis. Basileae, 1514. — Tractatus indissolubiliū et obligatoriorum M. Martini Molenfeldt de Livonia. Basileae, 1514. (5070—71)
Stiški naslov na belem hrbtu, stiška sign. 120.
- 275) **Theophylactus:** In Pauli epistolas enarrationes. Coloniae, 1528. (15.409)
Rjavo usnje, stiški naslov in signatura 11.
- 276) **Thomas Aquinas:** In IV libros sententiarum M. Petri Lombardi. Romae, 1570. (10.880)
Anno 1642 Abbatiali Bibliothecae D. V. in Sittich dono dedit et inscripsit R. F. Georgius Mandell ibidem professus. Po tem letu repariran hrbet z belim usnjem in črnim naslovom.
- 277) **Toletus, Fr.:** Commentaria in VIII libros Aristotelis de physica auscultatione Coloniae Agrippinae, 1579. (4826)
Cathalogo Sitticensi inscriptus.
- 278) **Toletus Fr.:** Commentaria una cum quaestionibus in universam Aristotelis Logicam. Coloniae Agrippinae, 1573. (4825)
- X 279) **Tortelius Joannes:** Commentarii grammatici de orthographia. Venetiis, 1484. (5897)
Hain 15.569; W. Khoberger; bel hrbet, črn naslov, sledovi signature.
- X 280) **Trano, Ganifredus de:** Summa super titt. Decretalium. Venetiis, Bernardinus de Tridino, 1491. (16.006)
Hain 15.601; Zaulianus; stiška vez z rjavim hrptom in stiško signaturo 186.
- 281) **Tympius Matthaeus:** Aureum speculum principum, consiliariorum... Coloniae Agrippinae 1629. (4581)
Bel hrbet, črn naslov, stiška signatura 94; tiskani ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeld J. U. D.

- 282) **Valerius Maximus** noviter recognitus cum commentario historico videlicet ac litterato Oliverij Arzignanensis. Venetiis, 1518. (1382)
Hrbet rjavo usnje, črn naslov, stiška signatura 150; Anno Chri. 1566. Bartholomeus Montanus cooperator Laakhzensis (Lagkhzensis?) me sibi suo aere comparavit. — Georgius Ashbe poseffor huius libelli suo consanguineo Christiano (?) salutem exoptat.
- 283) **Valerius Maximus**: Factorum dictorumque memorabilium exempla. — Argentinæ, 1521. (935)
Stiška sign. 207; Andreas Matinus meus legitimus possessor 1570; 1571 Johannes Schwarz; Sum Philippi Lustaller a Michaelae Schwarz habens in vigilia divi Matthei Anno 1574; Cathalogo Sitticensi inscriptus; nad kolofonom: Sittich; na koncu sta še podpisana Peter Wentschitsch in Georgius Morak (Marak?)
- 284) **Valerius Venetianus**: Prato fiorito di varii essempli. In Venetia 1663. (15.022)
Catalogo Sitticensi inscriptus 1742; stiška signatura 175.
- 285) **Van Axel de Seny, J. H.**: Compendium iuris canonici. Coloniae Agrippinae, 1630. (16.620)
Henrici Roussillonæi S. C. Secretarij latini; stiška signatura 79.
- 286) **Velleius Paterculus**: Historia romana. — Joannes Alb. Burerius: Historiarum amatoribus. Basileae, 1520. (1393)
- 287) **Vergilius**: Opera. Venetiis, 1522. (1228)
Bel hrbet, črn naslov.
- 288) **Vergilius M. P.**: Buccolica cum commento. [Lyon, Nicolaus Wolf, circa 1498]. (7196)
Znan samo še en izvod, v Fuldi (Landesbibliothek). *de 1498!*
to me to not hand!
- 289) **Vergilius Maro Publius**: Aeneidos libri duodecim. (Leipzig, Jacobus Abiegnus, cca 1508). (1212)
Stiška reparatura; hrbet črn, belo usnje.
- 290) **Vergilius Polydorus**: Anglicae historiae libri XXVI. Basileae, 1546. (2993)
Rjav hrbet, črn naslov, ex libris J. St. Florianschitsch de Grienfeldt; J. U. D.
- 291) **Versor Joannes**: Quaestiones super physicam Aristotelis. [Köln. H. Quentell. cca 1493]. (5069) X
Hain * 16.051; stiški hrbet, stiška signatura 291; Cathalogo Sitticensi inscriptus; tudi sicer v knjigi večkrat »SITICH«.
- 292) **Viva Dom.**: Damnatae theses. Patavii, 1727. (14.561)
Stiška signatura 47.
- 293) **Von den thieren ...** (Straßburg, B. Beck, 1529). (11.851)
Naslovni list manjka. Panzer te izdaje ne pozna. Privezan k 11.850.
- 294) **Wagner Barth.**: Homiliarum centuria de tempore et sanctis. Freiburg i. Br., 1607. (14321)
Catalogo Sitticensi inscriptus; stiški hrbet.
- 295) **Werklein Joannes**: Compendium super universam Physicam ad mentem Aristotelis. Salisburgi, 1696. (4823)
Privezan k sign. 4822.
- 296) **Wicelius, Georg**: Postilla. Maynz, 1571. (13.570)
Hrbet z belo oljnato barvo prevlečen, na njem stiški naslov; Laurentius Abbas Sitticensis 1598.
- 297) **Winckler de Streitforth, Fr. A.**: Aurei saeculi instaurator Divus Leopoldus. Viennae, 1704. (14.328)
- 298) **Winckler de Streitforth, Fr. A.**: Ad serenissimum ... Carolum III ... acclamatio ab universitate viennensi. Viennae, 1703. (14.327)
- 299) **Wirsung, Christoph**: Ein new Artzney-Buch. (1572). (11.287)
Christophorus Verbez 1597; Friderici Zwingman; bel hrbet, črn naslov.
- 300) **Worel Eugen, O. C.**: Contractus ratus ... de magno sacramento matrimonii. Praegae, 1724. (14.642)
Vez v celo rjavo usnje; stiška signatura 136.

Incomplet list 43
ni imel revizije obravnava 45
medanjan 28

Ante pte p. maj 11 6

Ze površen pogled na te tri stotine knjig iz nekdanje stiške knjižnice pove pozornemu očesu marsikaj. Pred vsem pač jasno dejstvo, da se je tudi Stična verno držala stare devize samostanov, ki jo je tako lepo formuliral Gaufridus de S. Barbara (gl. Migne, PL, CCV, 843): »claustrum sine armario quasi castrum sine armamentario«. Da je bila glavna sestavina te »orožarnice« bogoslovna knjiga, je umljivo samo po sebi. Njej ob stran pa stopi bogata in raznovrstna literatura iz vseh mogočih področij človeškega duha, ki zgovorno priča, da se tudi »cultus humanus« v nekdanji Stični ni zanemarjal.

Že v tem kratkem seznamu nas presenetli obilica starih knjig, ki segajo deloma še v prva desetletja, ko se je tisk sploh začel, kar je jasen dokaz, da se je Stična že takoj tudi te pridobitve človeškega duha oklenila. Toda pomemben ni samo pogled na letnico izida kakšne knjige, ampak tudi na kraj tiska. Kako daleč so segali interesi Stične v oni dobi; nam pričajo ti tiski, posebno oni, o katerih se da dokazati ali vsaj z veliko verjetnostjo domnevati, da so že od nekdanj bili naročeni za Stično, ne pa prišli v njo s kako knjižno zbirko.

Posebno pozornost zaslužijo one knjige, ki so v Stično prišle kot deli celotnih zbirk (na pr. Floriantschitscheve, Schwitzove in Zaulejeve). Te zbirke so dragoceni zgodovinski dokumenti, ker so žive priče duševnega življenja naše domovine v oni dobi, onega duševnega življenja, ki posredno, po svoji tradiciji in njenih sadovih, živi in snuje tudi v nas samih. Za Stično samo pa so sijajen dokaz ugleda, ki ga je v takratni dobi uživala kot kulturno središče, ki mu takrat na slovenskem ozemlju ni bilo para. Tako se nam bodo ob študiju stiške knjižnice v jasni podobi pokazali doslej še neznani duševni delavci, ki so oblikovali duševni obraz našega ozemlja in tako ustvarjali dediščino, od katere so živeli njihovi potomci. Kažejo se nam ne samo kot ljudje z izrazitimi znanstvenimi interesi, ampak tudi kot izraziti knjigoljubci. Tako sta se tukaj pokazala dva nova, doslej neznana knjigoljubca: Luka iz Stične, ljubljanski kanonik, in stiški opat Laurentius Langobardus, ki sta ustvarila svojevrsten, ne samo za naše kraje popolnoma nov tip exlibrisa (gl. sl. št. 4), natisnjen menda s črkami Janža Mandelca!

Studij provenience starih stiških knjig nam bo za našo lokalno zgodovino prinesel množico novih imen (župnikov, posvetnih veljakov, učiteljev), ki jih doslej ali sploh nismo poznali, ali pa so nam njihova imena bila samo prazen zvok. Že te tri stotine knjig so nam v tem pogledu prinesle toliko zanimivega in novega, da bo čim prej treba poiskati in preštudirati še vse one druge zaklade, ki so pred sto in petdesetimi leti prišli v Ljubljano iz Stične in drugih enakih zbirk. Saj je knjiga dokument duha, knjižnica pa njegov arhiv, njegova zakladnica, ki bi nikoli ne smela ostati neizrabljena.

Konkordanca s Hainom:		10573 : 200	13880 : 248
0 : 11, 288	3520 : 98	11004 : 204	14145 : 37, 256
652 : 10	3540 : 228	11488 : 210	15569 : 279
896 : 15	3541 : 228	11942 : 221	15601 : 280
974 : 20	3604 : 100	12658 : 227	16051 : 291
1061 : 21	3615 : 101	13019 : 242	16121 : 192
1241 : 25	3726 : 126	13795 : 184	
1249 : 26	5232 : 125		
1708 : 36	5434 : 127		
1971 : 42	5441 : 128		
2261 : 183	6526 : 146		
2635 : 53	6706 : 154		
2637 : 53	7528 : 145		
2651 : 53	8316 : 169		
2808 : 180	8319 : 169		
2834 : 61	8515 : 173		
2922 : 63	8761 : 175		
2982 : 66	9550 : 185		
3136 : 74	9869 : 264		
3171 : 218	10200 : 229		
3174 : 76	10294 : 197		
3367 : 92	10376 : 219		
		Konkordanca z GW:	
		867 : 10	3908 : 63
		951 : 11	4153 : 66
		1599 : 15	4283 : 76
		1663 : 20	4294 : 218
		1740 : 21	4302 : 74
		2182 : 25	4550 : 92
		2192 : 26	4815 : 98
		2346 : 36	4871 : 100
		2909 : 42	4883 : 101
		3195 : 183	6905 : 125
		3538 : 53	7103 : 127
		3882 : 41	7106 : 128

Index nominum:

- Agnellati Hieronymus 106
 Agnelli Gabriel 198, 253, 262
 Albertus, O. S. B., Abbas Monasterii S. Pauli 208
 Ashbe Christianus 282
 Ashbe Georgius 282
 Auersperg F. A. 249
 Bartholomaeus..., parochus ad D. Virginem 213
 Bernardus, P. Sitticensis 44
 Bolff Balthasar 228
 Boslavius Adam 61
 Braghinus Franciscus 26
 Calderinus Joannes 38
 Carolus, Prof. Sitticensis 179
 Chauffel Martinus 38
 Clemens, Joannes Fridericus 198
 Cyricus Joannes 12
 Daniel, Prof. Sitticensis 78
 Dienstmann, Michael 29, 80, 249
 Dornsparg, Joannes Casp. 269
 Edmundus, Prof. Sitticensis 44
 Engelbertus, Fr. Sitticensis 80, 172
 Farenijch Gregorius 37
 Florianschitsch de Grienfeld, J. D. 32, 119, 186, 205
 Florianschitsch de Grienfeld, J. St. 3, 8, 14, 30, 45, 46, 49, 52, 57, 58, 65, 68, 86, 87, 91, 112, 163, 205, 246, 250, 269, 281, 290
 Franciscus P. Sitticensis 39, 118, 265
 Fridericus, Fr. Sitticensis 72
 Gall Andre 246
 Gall Max 246
 Gallenfels Anton, Abbas Sitticensis 81, 113
 Gallus, gl. Hendel
 Gottscheer Joannes, Prof. Sitticensis 16, 258
 Hallerstein Abondo 88
 Hendel Joachim 3
 Hendel Joch. 3
 Hessius Michael 207
 Hugo, Frater... 38
 Khern Jacobus 122
 Khlapshe Michael 77
 Khoberger Wilhelm 107, 196, 257, 279
 Khouatschitsch Andreas 246
 Khunstl M. Adam 141
 Kimouiz Simon 2, 47
 Koshar Franciscus Primus 72
 Kunstl J. Antonius 65, 91
 Latomus Marcus 158
 Laurentius (Langobardus), Abbas Sitticensis 132, 149, 156, 209, 296
 Loeffelholz Joannes 34
 Logerus Simon 152
 Lombardo, v. Laurentius (Langobardus)
 Lucas a Sittich 41
 Lustaller Pangratus 126
 Lustaller Philipp 126, 283
 Mandell Georgius 276
 Manigucci 88
 Marckowitsch Wolfgang 93
 Martinus Andreas 283
 Maximilianus, Prof. Sitticensis 6, 60, 94, 142, 158, 182, 213, 237
 Mercator Martinus de Monaco 38
 MFDL 213
 MKAC 117
 Montanus Barth. 209, 282
 Morak Georgius 283
 Parenter Antonius 272
 Philippus, legatus 38
 Pogazhar Sebastian 123
 Preckerfeld Wolfgang, P. 95
 Puechfink Matthias 207
 Putz Josephus 171
 Radius de Radiis, Joa. Vinc. 48
 Rasp, Max. Leop. 83
 Raumbschissel, Matth. von 246
 Rechböck Laur. 118
 Redius, gl. Radius
 Reinprecht Thomas 92
 Reytlinganus Thomas 213
 Riedlegger Hanns 246
 Roussillon Henr. 49, 285
 Rupertus Abbas Sitticensis 5
 Sherbod, Fr. Edmundus 255
 Schwarz, Joannes 283
 Schwarz, Michael 283
 Schwizen Fr. C. 2, 29, 43, 47, 73, 104, 155, 206, 249
 Sigersdorff, Maxentia von 246
 Sigerstorff, Phil. von 246
 Silly Balthasar 191
 Sittnik Caspar 29
 Sladkonja Jurij 127
 Strasperger, Joa. Baichardus 151
 Tauffer Max. de 108
 Tautscher Joh. 176
 Thomasowitsch Matthias 272
 Verbez Christophorus 299
 VF (P?) 34
 Vineator Jacobus 176
 Waldner Georg 148
 Wentschitsch Peter 283
 WK, v. Khoberger
 Zadesius Laur. 34
 Zauler Georgius 126
 Zauler Josephus 75
 Zaulianus: 5, 7, 13, 51, 53, 66, 75, 124, 130, 143, 145, 220, 231, 234, 264, 273, 280
 Zweigelius Joannes 249
 Zwingmann Fridericus 299.

Zusammenfassung: Anlässlich der Achthundertjahrfeier der Gründung der slovenischen Zisterze Stična (Sittich, Sitticium) werden 300 Werke aus ihrer einstigen Bibliothek näher bestimmt und beschrieben, und es wird auf die Bedeutung dieser Büchersammlung — und ähnlicher — für die lokale Geistesgeschichte hingewiesen.

Zapiski

NOVI NAPISI

1. Rimski napis iz okolice Hrastnika.

Ob priliki iskanja materiala za popravo občinske ceste iz Hrastnika v Krnice so delavci sredi maja t. l. zadeli na štirioglast kamen, ki je pokazal na eni strani ostanke črk. O najdbi so poročali ljubljanski dnevniki, tako da se je mogel kamen rešiti za Narodni muzej v Ljubljani. Najdišče leži

nekaj iznad omenjene občinske ceste, par sto metrov pred vasjo Krnice, obč. Dol pri Hrastniku, izpod ledine »pod kočo« (lastnik Miha Kreže, Krnice, št. 39). Kamen, navadni apnenec, je bil za porabo le na prednji strani nekaj obdelan, drugače je ostal neobklesan. Štirioglasto napisno polje ima preprost okvir, pisava sama je isto tako zelo preprosta. Dimenzije so te-le: višina 0.47, širina 0.44, debelina 0.17, napisno polje samo meri $0,32 \times 0,31$, višina črk 0.06—0.04 m.

Napis, ki je že precej pokvarjen in je tudi zaradi preproste kmečke pisave zelo težko čitljiv, se glasi:

Atecurus
Docanim—
ari EVI
Sextiana II

5 *Tonice*

Vrsta 3: EVI treba morda čitati *f(ilius) vi(ous)*, vrsta 4 (na koncu): II mogoče *et*.

Gre torej za navaden nagrobni napis, tkzv. titulus, kakor je označil A. Schober, Die röm. Grabsteine von Noricum und Pannonien, 4 in 16, preprosto nagrobno tablo. Takšne table so bile vzdane v ograji odnosno obzidju nagrobne gomile. Vsebina našega napisa nam ne nudi kaj posebnega. Zaradi nejasnosti črk na koncu 3. in 4. vrste sicer ni popolnoma sigurna, vendar se ne bomo motili, če ga tako tolmačimo, da si je Atecurus, sin Docanimara, postavil kamen za časa življenja. Sextiana in Tonice, katerih imena so morda šele naknadno vklesana, pa so gotovo v nekem sorodstvu z Atecurom. Napis je zelo interesanten zaradi keltskih imen. Ime *Atecurus* do sedaj sploh ni znano, vendar sta oba debela, iz katerih je sestavljeno, po drugih imenih dokazana. *Ate-* nam je znano n. pr. iz imen *Ate-gnatus* (CIL III 4764), *Ate-gnata* (CIL III 4732. 5698), *Ate-duna* (CIL III 4906), *Ate-vortus* (5272) itd. Drugo deblo *-curus* poznamo do sedaj edinole po imenu *Soli-curus* na nekem nagrobnem napisu, ki so ga našli na severni periferiji v Teurniji na Koroškem¹.

¹ R. Egger, Teurnia, Die römischen u. frühchristl. Altertümer Oberkärntens, 2. izd., str. 39, št. 11: *Upia Solicuri f(ilia)*.

Docanimarus: ime nam je do sedaj znano edinole iz napisa CIL III 11733 (iz okolice Spilja), vendar so ga tam čitali *Docnimarus*. Na našem napisu pa se jasno vidi izpod N majhna črtica, kar kaže, da gre tu za ligaturo med A in N, torej *Docanimarus*. Najbrž bo tudi na napisu CIL III 11733 tako in ga je treba revidirati. *Sextiana*, ženska oblika imena *Sextianus*, ki ga često srečamo, je edino latinsko ime na našem napisu. *Tonice*: do sedaj ni znano žensko ime, poznamo pa ime *Tonicus* (CIL III 5111, *curante Tonico fratre*).

Novi napis nam zopet kaže, da je bil ta del Savske doline v starem veku precej naseljen. Iz Hrastnika nam je znana cela vrsta napisov². V Savi, nasproti Hrastniku, je stalo majhno svetišče rečnih božanstev³. Ti napisi so pa v zvezi z brodarstvom na Savi. Brodarji seveda niso bili vedno domačini, kakor nam lepo kaže do sedaj v znanstveni literaturi neznan napis iz Sv. Jurija na Polju, župnija Loka pri Zidanem mostu (CIL III Suppl. Jugosl. 26)⁴: *Adsallutae / sacr(um) / L(ucius) Servilius / Eutyches cum suis /⁵ gubernatoribus / v. s. l. m.* Spomeniki domačega prebivalstva pa so napisi iz Savne peči (CIL III 15205)⁵, iz Retjeja pri Trbovljah (CIL III 5144 a), iz samih Trbovelj (CIL III 5142—44 = Suppl. Jugosl. 21—23), iz Turij (CIL III 5150) itd. Domačemu ljudstvu⁶ pripadajo tudi gomile, ki se nahajajo nedaleč od najdišča našega napisa v gozdu posestnika Urbajsa Franca, p. d. Grčarja, Sv. Jurij 46. Ena od teh gomil je bila l. 1913 razkopana. Najdbe so se zgubile, le majhen košček neke brončene zapestnice se je ohranil. Kolikor sem mogel izvedeti, sta se našli dve zapestnici, okrogla plošča iz bronca z luknjami, sulice, 6 loncev, več tkzv. balzamarijev. Sodeč po teh najdbah bi bile gomile že z rimske dobe. Po poročilu gostilničarja Fr. Krežeta v Krnicah, ki je l. 1913 prisostvoval izkopavanjem, je bilo v gomili v krog postavljeno kamenje, ki je obdajalo žare. Ljudsko izročilo pravi, da je stala tu nekdanj cerkev. Ker so gomile v gozdu nad najdiščem našega napisa, ni izključeno, da izvira ta prav odtod.

2. Vojaški nagrobni napis iz Emone.

V začetku septembra 1936 so v Ljubljani pred hišo v Groharjevi ul. 3 pri polaganju plinskih cevi naleteli na majhno poznoantično grobišče, katerega slike je objavila Kronika slovenskih mest, III, 195. V grobišču sta ležala dva sarkofaga. Kot material so porabili pri teh sarkofagih starejši material, tako pri enem za pokrov starejšo nagrobno ploščo z reliefom in napisom. Napis sam sem z obsežnim komentarjem objavil v Kroniki, IV, 46 sll. Zaradi evidence in ker gre tu za vsebinsko zelo važen spomenik, napis je razen v Glasniku, XVI, 1935, 124 sl. objavljenega napisa morda do sedaj najstarejši iz Emone znani, ga tu kratko ponavljamo.

Nagrobna stela je iz belega apnenca, spodnji del je odlomljen, isto tako je bil pri drugi porabi odklesan ves vzvišeni reliefni okras. Plošča se končuje zgoraj z zelo nizkim zatrepom, kar je značilno za zgodnjerimske nagrobne stele. Izpod zatrepa je gladko napisno polje brez okvira. Spodaj se nahaja med gladkimi pilastri z listnatimi kapiteli, ki posegajo tudi na ozke strani plošče, reliefni okras, ki je v vsebinski vezi s položajem umrlega: zgoraj hrastov venec z draguljem in trakom (*corona gemmata*), pod tem kopje in samo deloma ohranjeni ščit, torej njegova vojaška odlikovanja. Višina ohranjenega dela je 1.65, širina 0.76, debelina 0.22, višina črk 0.10—0.075 m. Napis je sedaj še v novem mestnem parku ob rimskem zidu, kjer ga nameravajo primerno postaviti.

² CIL III 5121, 5137, 5140, 11685.

³ Müllner, Emona 307 sl., W. Schmid, XV. Ber. Röm. Germ. Komm. 183 sl. CIL III 5134 (= 11680), 5135 — 39 (= 11681), 11684.

⁴ Pri isti cerkvi je vzdian dosedaj neznan napis: *S(avo) et / Adsallut(ae) / C(aius) Memmius / v. s. l. l. m.* (CIL III Suppl. Jugosl. 27).

⁵ Iz istega mesta je tudi neznan fragment napisa v laškem muzeju CIL III Suppl. Jugosl. 24.

⁶ O rimskih najdbah poroča še A. Müllner, Argo I 60. Ali so keltski in rimski novci, ki se omenjajo Mitth. hist. Ver. Steierm. XXV, 1878, XVII, iz samega Hrastnika odn. iz okolice, ni gotovo.

Besedilo napisa se glasi: *T(itus). Iunius. D(ecimi). f(ilius)*
Ani(ensis). Montanus
tr(ibunus). mil(itum). VI. praef(ectus)
equit(um). VI. praef(ectus)
5 fabr(um). II. pro. leg(ato). II

Gre torej za nagrobni spomenik visokega oficirja viteškega stanu, ki je končno služil dvakrat kot vršilec dolžnosti legata, legijskega komandanta. Žal je vojaška kariera le sumarično navedena brez izrečne navedbe posameznih vojaških enot, v katerih je T. Junius Montanus služil. Sodeč po obliki spomenika in obliki črk je nagrobna stela še iz zgodnjega cesarstva, iz časa Avgusta. Da je naš spomenik nov dokaz, da je v tem času v Emoni še stala vojaška posadka in sicer legio XV. Apollinaris, sem obširno obrazložil v omenjenem članku v Kroniki, na katerega naj bo opozorjeno glede vseh podrobnosti. Ker sta pa legijski tabor in mesto s kolonialnim pravom do časa Hadriana nezdružljiva, sledi iz tega tudi, da Emona ni dobila kolonialnega prava že okoli leta 34 pr. Kr., kakor se to po navadi misli, nego šele po odhodu legijske posadke v prvem času cesarja Tiberija. Če je dopolnitev zadnje vrste na obeh fragmentih stavbnega napisa iz Emone (CIL III 10768 in Suppl. Jugosl. 170) točna, potem se sedaj dozida obzidje, ki je bilo prvotno še namenjeno vojaškemu taboru, sedaj pa služilo novo stvorjeni koloniji. Značilno je vsekakor, da se, sodeč po novcih in keramiki, šele sedaj razvija nekropola ob Tyrševi cesti.

Neue Inschriften

1. Neue Inschrift aus der Gegend von Hrastnik. Einfache Grabplatte mit interessanten, zum Teil bisher unbekanntem keltischen Namen, wie Atecurus, Docanimarus und Tonice.

2. Ein Militärgabstein aus Emona. Die unten abgebrochene Platte wurde in zweiter Verwendung als Deckel eines spätantiken Sarkophages gefunden. Es handelt sich um einen hohen Offizier ritterlicher Karriere, der wahrscheinlich in Emona als Prolegat der leg. XV. Apoll. starb. Die Stele ist neuer Beweis dafür, dass wir in Emona in augusteischer Zeit noch eine militärische Besatzung haben, u. zw. die erwähnte leg. XV. Apoll., dass daher die Kolonialrechtverleihung nicht, wie bisher meist angenommen wird, schon um das J. 34 v. Chr. erfolgt ist, sondern erst zu Beginn der Regierung des Tiberius.

Balduin Saria.

DVE NAJDBI IZ STAROSLOVENSKE DOBE

Najdbe starin iz dobe naselitve naših prednikov na slovenskem ozemlju so že doigo med najredkejšimi pojavi naše arheologije. Z veseljem beležimo zato iz zadnjega časa dve, ki sta prišli na dan v zadnjih letih, prva na Bledu, druga v Ljubljani. Ko so pred kakimi 3—4 leti na blejski Pristavi kopali pesek, so takoj pod rušo naleteli na okostnjake, pri katerih so se nahajali ostanki loncev, obročki iz bronastega in podobno. Pet tu najdenih kosov je izročil po posredovanju g. Antona Vovka, predsednika Zdraviliške komisije na Bledu, Narodnemu muzeju Gašpar Poklukar iz Rečice, ki je tedaj kopal pesek na Pristavi. Kakor kaže podoba 1, gre za staroslovenski inventar. Bronasta igla, ki jo je našel Poklukar, je iz hallstatskega časa in jo bomo omenili ob drugi priliki. Najdeni staroslovenski predmeti z Bleda so:

1. Uhan ovalne oblike. Spodaj polmesečno razširjen, iz bronastega, 4,5 cm dolg. Zanka uhana na enem koncu ni sklenjena. Na polmesečno razširjenem kraju so slabše vidne proge svetlomodrega, posebno dobro pa dve simetrični progji polnorjavega emajla. Emajlni vložki ne kažejo izrazitega ornamentalnega vzorca, temveč le bolj progasti simetrični ornament. (Pod. 1/a.)

2. Večji obroček iz debelejšje bronaste žice. Nesklenjen, 4 cm v premeru. (Pod. 1/b.)

3. Manjši obroček iz debelejšje bronaste žice. Nesklenjen, preščipnjen na obeh koncih, 2,5—3 cm v premeru. (Pod. 1/c.)

4. Večji obroček iz čisto tenke bronaste žice. (Pod. 1/d.)

5. Polovica enakega obročka. Iz čisto tenke bronaste, na koncu zožene žice z glavičastim zaključkom, 4,5 cm v premeru. (Pod. 1/e.)

Druga najdba izvira iz Ljubljane. Pri prezidavi fasade cerkve sv. Petra so se nanovo polagali električni kabli in je bilo treba v ta namen izkopati nekaj jarkov. Pri kopanju takega jarka na ljubljanični strani cerkvene zakristije so delavci našli celo vrsto okostnjakov, žalibog pa muzej o tem ni bil obveščen. Pri okostnjakih so se nahajali tudi bronasti in lončeni predmeti. Dočim o poslednjih nimamo nikakega sledu, je bronaste prejel Narodni muzej verjetno polnoštevilno v svoje roke. To so naslednji predmeti:

1. Obsenčnik iz bronaste žice z obeskom na spodnjem delu. Obesek ima podobo nekakega dvoramnega nosilca z po dvema glavičastima debelinama na vsaki rami (pod. 1/f.) in je mehanično nataktnjen na žico.

2. Uhan iz bronaste žice in pločevine s polmesečno razširjenim spodnjim delom ter z nesklenjeno zanko. Dolg 3,5 cm, na polmesečno razširjenem delu je vgravirana cik-cak črta in obdana zgoraj in spodaj od polkrožne vgravirane črte. (Pod. 1/g.)

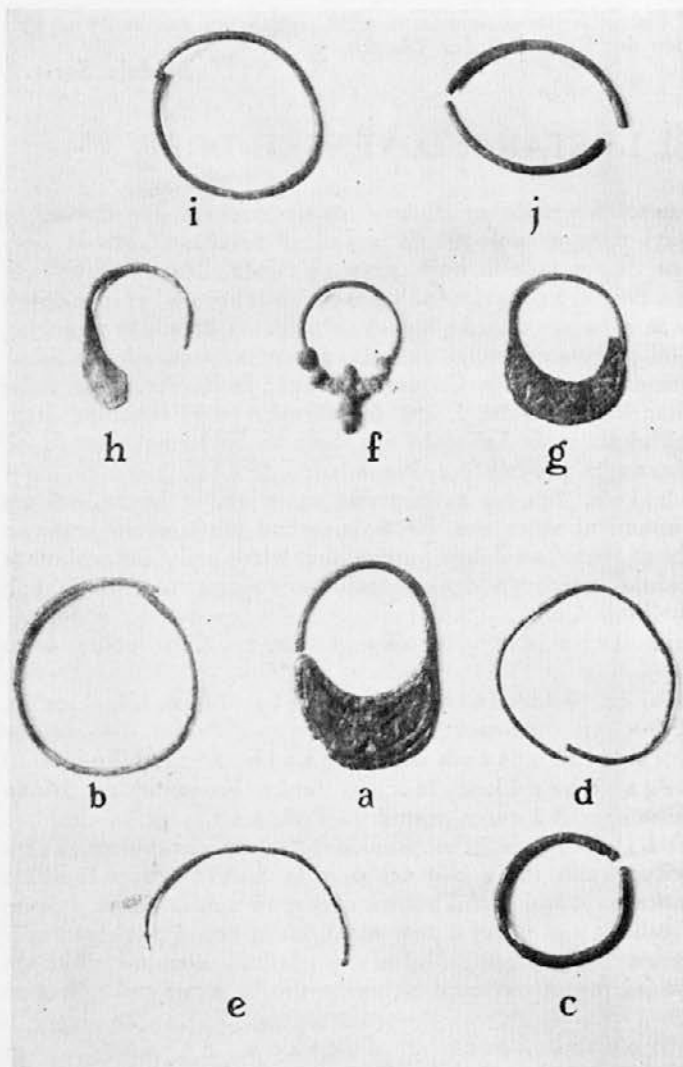
3. Odlomek podobnega uhana iz bronastega. Dolg ca 3,3 cm. (Pod. 1/h.)

4. Obroček iz bronaste žice s preščipnjenima in nato glavičasto nabreklih koncem; obroček ni sklenjen. Premer: 4 cm. (Pod. 1/e.)

5. Dva fragmenta najbrž dveh obročkov iz bronaste žice. (Pod. 1/j.)

Uhan pod. 1/g je visel na obročku pod. 1/i; verjetno je, da tudi uhan pod. 1/h prvotno ni bil samostojen.

Tip uhana, najdenega na Bledu, je doslej pri nas zastopan v Mengšu, v Bohinjski Srednji vasi in v Komendi pri Kamniku.¹ Vendar pa nimamo nobene natančne duplete, čeprav se okras na novonajdenem kosu zaradi krhke in patinirane mase ne vidi več dobro. Po velikosti nadkriljuje blejski uhan oba v Ljubljani najdena in če

Pod. 1. Staroslovenski bronasti uhani in obročki z Bleda (a—e) in Ljubljane (f—j).

je pravilno Schranilovo opazovanje na češkem materialu, da velikost uhanov in obsenčnikov pojema, čim globlje gremo v davnino nazaj, potem bi bil blejski kos nekoliko mlajši od obeh šentpeterskih iz Ljubljane.

Izmed teh dveh nosi eden (pod. 1/g) vgraviran cik-cak ornament, ki je dokaj čist. Med doslej znanimi staroslovenskimi uhanimi iz Narodnega muzeja nosi pseudo-cikcak ornament samo en uhan iz Mengša;² uhan sam je za dober centimeter večji od šentpeterskega. Drugi uhan iz Ljubljane je poškodovan. Zelo dobro pa je ohranjen uhan z dvoramnim obeskom, ki je mehanično nataknen na žico uhana. Ta tip v našem dosedanem praslouenskem inventarju ni zastopan. V dokaj podobnem eksemplarju ga imajo na Hrvaškem (Kloštar)⁴, zlasti pa je pogost v starohrvatskih grobovih Dalmacije⁵, kjer nastopa v veliki množici variant in prvenstveno tudi v srebru, okrašen navadno s filigranom ali srebrnopločevinastimi motivi v predrtem delu in podobno.

Raziskovalci so mnenja, da je ta uhanski tip

¹ W. Schmid, *Altslovenische Gräber Krains, Carniola*, I, 1908, 17 sl. Taf. II.

² J. Schranil, *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*. Berlin und Leipzig, 1928, 297.

³ Pri W. Schmidu nereproduciran; inv. št. 3431.

⁴ Lubor Niederle, *Život starých Slovanů*, I, 2. V Praze 1913, Tab. XXXII, 8. Isti kos je najbrž upodobljen v delu E. H. Zimmermann, *Das Kunstgewerbe des frühen Mittelalters*. Wien, 1923, 77. Fig. 64.

⁵ Starohrvatska prosvjeta. Knin, VI, 1901, sl. 6.

nastal v našem Primorju, to je ob obalah Jadrana⁶, in da je od tod šel s selečimi se Slovani na Češko. Na Češkem in Moravskem se pojavi namreč šele v grobovih iz 2. polovice 10. stol. po Kr., dočim je na Hrvatskem pogost že v 8. in 9. stol. in često v spremstvu bizantinskih novcev, s katerimi ga je mogoče datirati⁷. Šentpeterski uhan iz Ljubljane moramo zato časovno skoro gotovo orientirati po primerih iz dalmatinskega Primorja in Hrvatske, ne pa po čeških. Da gre pri tej najdbi za neko zgodnejšo periodo, sledi nemara tudi iz velikosti posameznih kosov, o čemer glej naša izvajanja zgoraj. Blejski kos je za dober poldrug centimeter večji od šentpeterskih iz Ljubljane.

Kar se provenience tiče, nam dopušča blejski uhan s svojim emajlno vložnim ornamentom, ki ga veže s tipom uhana iz Kettlacha (najdišče pod Semmeringom)⁸, govoriti ne le o nekakšni časovni skupnosti (vsa ta skupina se prisoja karolinški dobi), temveč tudi o teritorialni skupnosti, ki jo W. Schmid smatra za v glavnih linijah istovetno s slovenskim ozemljem karolinške dobe⁹. Držalo bo tudi Schmidovo naziranje, da ni nujno, da bi bili vsi zastopniki tipa nastali na enem in istem kraju, temveč da je možen nastanek v kraju, kjer se je predmet našel, ali pa vsaj v njegovi bližini.

Poleg tega, da imamo v opisanih najdbah kar dvoje novih tipov, ki izpopolnjujeta inventar naših zbirk, je posebno važna šentpeterska najdba. Ta je prvi arheološki dokaz iz dobe staroslovenske naselitve ozemlja današnje Ljubljane.

R. Ložar.

VUIZILINESTETI

Ob tem krajevnem imenu in drugih, ki jih najdemo v daritvenih listinah za frizinško škofijo (Fr. Kos, Gradivo, II, 444—5, 490) so nanizali naši zgodovinarji lepo število domnevanj. Fr. Kos smatra n. pr. (o. c. str. 340, op. 2.), da tiči v prvem delu besede starovisokonem. wiselin, neutrum, travniček; v drugem delu pa stete, kraj, prostor pa tudi breg (nabrežje). Vse skupaj torej »travniški breg«; in tako istoveti Vuizilinsteti s krajem Breg pod Kranjem. Obe razlagi sta zgrešeni. Prvi zlog imena slove w i z - ne pa wis-; v drugem delu besede ne tiči stvn. maskulin ali neutrum stat, stades, Gestade, Landeplatz, temveč femin. s t a t, gen. steti, plur. steti, dat. pl. stetin, kraj, mesto, selo. Slednjo napako je opazil že Luka Pintar, ki je posvetil našemu imenu članek (ČZN, 9, 116 s.). Glede s t e t i spominja docela pravilno na Michelstetten: Velésalo (Levstikova razlaga); Kleinstetten; Mavhinje, v virih Malchina sella (na Goriškem). Prim. še različna »sela« pri Sv. Ilesiču, Kmečka naselja na vzhodnem Goriškem, 85. Pri razlagi prvega dela besede pa tudi Pintar ni imel sreče. Brez sence kake filološke opravičenosti pretvori Vuiziline v Luiziline, kar naj bi bil deminutiv pridevnika lützel, pisano luizil, majhen. Po tej poti mu »uspe«, da odkrije naš kraj v Mavčicah na Sorškem polju; ta vas je pripadala, mislim, Goričanam.

Davno pred Fr. Kosom in L. Pintarjem je pa že našel za naše krajevno ime pravilno razlago Förstemann v svojem imenoslovnem slovarju. V Ortsnamen (II, 852) našteva Vuizilinsteti v neskončni vrsti krajevnih imen, tvorjenih v drugem delu z besedo stat, stete, etc. V tretjem zvezku (Personennamen, 1627) pripomni, da je W i z i l i, genitiv. Wizilines deminutivna tvorba k osebniemu imenu Wizo. Brez pomena ni tudi pripomba (1545, 1550, 1628), da je Wizelin miljenka imena Werinher (in drugih imen tega tipa); v listini l. 989 (Grad., II, 490) se namreč imenuje grof Wernhard, ki je imel posestva na Sorškem polju. Ali predstavlja naš krajevni naziv genitivno tvorbo (torej *Wizilines steti) ni docela jasno, ker imamo v obeh zapisih samo en —s—. Prim. Raffelstätten, Gor. Avstrijsko: l. 906 Raffoltestetun, l. 1111 pa Raffoldisstetten. Slovenci so imenovali kraj, če niso morda imeli svojega imena, pač *Viclje

⁶ Schranil, 296, in Niederle.

⁷ P. Reinecke: Verhandlungen der Berliner Ges. für Antrop., Ethnologie und Urgesch. Berlin, 1896, (469).

⁸ Zimmermann, 68 sl.

⁹ Carniola, 43.

selo; kakor Gunclje pri Sentvidu, n. Gunzle; iz imena Gunzilo, —li, *Günzel, Steinhäuser, Gen. Ortsnamen, str. 149. Pravi nemški naziv tega kraja je mogoče bil *Günzlinesdorf, kar je pa izumrlo. Slično pozna za Rafolče iz nem. osebnega imena Raffolt že urbar smleške graščine l. 1558—9 (Muz. arh. Zoisov fasc.) samo še slovensko obliko Rafaltschach. — Sicer bi pa bila poleg »Vielje« možna tudi kaka druga oblika. Po Gorenjskem in Primorskem so poznane tudi izvedenke iz osebnega imena in sufiksa — o v - i š č e ; prim. Kmetušče, Stiverjan. Na loških tleh imamo nem. Ermern: slov. Virmaše. Prvo je pisano v »Saalbuechu« tega gospodstva (l. 1501, muz. arh.): Ermerhern, Ermerhern, Zu Ermerhern. V podstavi je pač osebno ime Ermhari, Ermheri, Ermer, Irmhar etc. Nemška oblika se je prvotno pač glasila: ze den Ermherarun, »pri Ermerjevih ljudeh«. Prim. slične tvorbe v okolici Dorfarji, Vinharji in druge. Specialno iz slov. osebnega imena je izvedeno Loising pri Scheibbsu, l. 1410 Leubsarn, starovis. nem. *Luibisârun, pri ljudeh Ljubiše, Steinhäuser, Jahrb. f. Landeskunde von N. Oe., XXV, 22. Pisava Ermerher(e)n se je razvila iz krive razlage tega imena, kot da je govora o herren, gospodje. Slovenski naziv Virmaše je, kazno, tvorjen s sufiksom - i š č e k podstavi Ermar.

Končno še nekaj pripomb o legi v navedenih listinah omenjenih krajev. Najprvo se mi zdi potrebno, da priobčim po Saalbuechu mejo med loško in goričansko graščino, kakor je potekala v l. 1450. Prvi oskrbnik izpove, da je meja potekala: od Goričan do Stanežič (Stenesitz), od tam v hribe do polhograjskega sodišča, naprej do Oselnika, potem navzdol v ravnino k neki cerkvi imenovani Sv. Andraž, tamkaj loči neki potok (Gosteški), ki teče mimo tiste cerkve navzdol, loško in goričansko sodišče do Soro; in tamkaj čez Soro — ribarske pravice navzdol do Goričan pripadajo goričanskemu gospodstvu — meja sodišču pa se nadaljuje »nach den forstn auff für Oberdorff (Gorenja vas) vnd Aber (!) Schweinitz (Gor. Sinica), biß auff den creüzweg, so von der Saw, gen Lagkhwertz get, biß auff die recht landtstras (Chreinariorum via!), vnd nach der landtstras auff biß zu dem creütz bei Crainburg am Gachstaig (Gaštaj). Was vber die strassen, gegen der Saw, ist das landtgericht gehalten, außgenommen, was der von Freysing vnd Flednigkher (Podreča) gründt sind, haben sy selbst auff zu richten.« — Odstavek, ki se tiče ribiških pravic na Sori, je nekoliko jasneje stiliziran v soglasni izjavi drugega oskrbnika Lasserja: »... vnd daselbst vber die Zaier, gegen Görttschach herabwertz, ist die vischwaid gen Görttschach gehalten, vnd aber nach den forsten hinauff...« — Zatem je še ta del meja opisan od neke poznejše roke spet v »Saalbuechu«: »das confin zwischen der herrschaft Lagkh vnd Görttschach das schaidt der pach, so von s. Andre ab, in das wasser di Zeyr genant [rinnt?], derselb pach gegen Rottendorf vber, wo die prunne herausfließen, der andern seyten vber, taillen das fischwasser daselbst.« Nadaljna notica nam pove, da je ta razmejitev, ki je pa zadevala gotovo le manjše stvari, rezultat pogodbe med obema graščinama.

V »Saalbuechu« naznačene meje se dajo v glavnih obrisih spoznati v daritveni listini z dne 23. novembra 973; v listini 1. okt. 989, ki obnavlja prejšnjo daritev, najdemo nekoliko več krajevnih imen, n. pr. Gosteški potok; vrh tega se pa nahaja v tej listini, ki nam je znana samo v prepisu 12. stoletja, nov odstavek (ac sic tractim... donare curavimus), iz katerega bi naj sledilo, da je kralj Oton prejšnjo daritev nekoliko razširil, da se je darovana zemlja raztezala tja do Save; tukaj se tudi imenuje sicer nepoznani grof Wernhard in plemenitaš Pribislav. A poznejši viri ne vedo ničesar o kaki friziški posesti v kotu med Soro in Savo. Odstavek naredi vtis poznejše interpolacije.

Mejo moremo torej določiti takole: Gosteški potok, ki se izliva severno Gosteč v Soro; zatem ob južnem bregu Soro, tako da je vmes prostor za oral zemlje, do neke plitvine v tej vodi »Stresou brod«; listina govori jasno o plitvini, vadum; ta brod torej ni bil nikakšen trajekt za prevažanje, in zato ne kraj Ladja [Kos, 445, op. 7], temveč mesto, kjer so ljudje in živina prebredli Soro; iz zapiskov v »Saalbuechu« zveemo povrh, da je meja med obema gospodstvoma prekoračila vodo pod Retečami (ki so od nekaj loška posest). Nadaljni potez se da kaj jasno zasledovati po zemljevidu.

V oddelku med državno cesto (Chreinariorum via) in Savo poseduje loško gošpodstvo glasom »Saalbuecha« dve vasi: Praše in Jamo (L u e g), ki sta priključeni tedaj župi v Godeščah (Neusaß). »Territorium Primet« se je torej pač kril z zemljiščem občine Jama. Tudi besedi Primet je posvetil Pintar članek (CZN, 9, 123 s.). Po pravici zavrne Fr. Kosovo mišljenje, da je Primet pomotoma pisano za Prashach; a tudi on krene na krivo pot s tem, da samovoljno preinači Primet v Premet; maloruski peremit, drugič preorana zemlja, prelog. Beseda bi torej pomenila to, kar izposojenka praha, Brache, iz tega izvaja Pintar naziv Praše. Toda Akad. Rječnik pozna Primet, Primetna gomila kot krajevna naziva in primet še kot apelativ; pomen besede mu ni znan. V kajkavščini imamo m e t, fem. mask. »odio u luğu, dubravi, gaju, Revier, Trieb«; beseda se krije po pomenu s čakavskim žrib, bav. Luss; durch Los zugeteilte Erde; o slov. ometati, vb. »den Turnus der Arbeit durch Los bestimmen« je bilo govora v GMDS, XIV, 73; v sestavljenkah ima »pri« deminut. pomen torej podložniški delci. Mogoče je to »Fraj del«, ki ga najdemo na specialki. Wizilinesteti je moralo biti nekoliko višje ob cesti, že izven frizinške oblasti toda na goričanskih tleh.

J. Kelemina.

TRG KRONOVO

Na Dolenjskem imamo dva kraja tega imena: Gorenje, ki spada pod občino Sv. Peter pri Novem mestu, in Dolenje, del občine Bela Cerkev. Ime je nemškega izvora; najbrže ga moramo tolmačiti kot c h r a n - o u w e; stvn. substantiv chranawitu, borovica se v sestavljenkah skrajša v chran, kran; chranpoum, borovica; Kronvogel, osebno ime. Semkaj spada tudi gorenjski kraj Kronau, Kranjska gora; prebivalcem pravijo Borovci, okolišu Borovski kot. Iz starejših oblik Chraynaw, Chrainau posnamemo, da se je naziv pomešal z imeni Chreine mons, Krainberg; prim. M. Kos, Creine mons, Geogr. Vestn., 1928. — Dolenjsko Kronovo nastopa izza l. 1211 v listinah (Kronowe, Chronowe); imenujeta se dva brata, ministeriala istrskega mejnega grofa Henrika, Kos, Grad., V, str. XLIII.

O trgu Kronovo pa imamo naslednje vesti: 1. L. 1308, 15. marca, Maribor, Marchpurg. Zakupni reverz bratov Štefana, Anža in Radislava, grofov Baboničev za vojvodo Friderika, ki jim zastavi »turrin in Gertzschin (Gračinje), mediam urboram in Lanczrost, urboram integram in Sicherperg, villam in Oberlentenberg, forum in Chro-m a u et nobiles et clientes in Orchwitz« za 300 mark dunajskega kova. Lichnowski, Regesten, II, str. CCLIX, št. 594. V ponatisu te listine v Mitt. des hist. Ver. f. Steierm., V, str. 223, št. 24 najdemo oblike: Oberlentenberg, Orchiniz; zatem ponatis pri Thallóczy-Barabás, Cod. dipl. com. de Blagay (= Mon. hung. hist. Dipl., 28), št. III: Gretzschin, Oberleutenberg, et nobiles seu clientes in Orechwicz. Prim. M. Kos, Odnosaji medu goričkim grofovima i hrv. plemstvom (str. 5). — 2. L. 1352, 9. marca, Ribnica. Grof Dyanis von der Crupp izstavi v soglasju s svojim bratom Pavlom von der Crupp za svojo ženo Ano, sestro grofov Otona in Friderika Ortenburškega, zaženilno pismo na njeno doto v znesku 1000 mark oglejskih penezev. Zaženilo obsega — med drugim: »den sacz, den wir von dem edlen fürsten herczog Albrecht von Österreich und von seinn erben haben und von seim selign bruoder chuonich Fridrich gehobt haben, des wir jezuo in nuz und gewer sitzen, das ist auf ein zehent, der hebt sich an pey dem wazzer haizt Raedel und wert uncz gegen der Weizzen chirchen, dar nah hebt er sich an von der Topplitz und wert für Altenburch und für den Muenichhof uncz gen Hophenbach nah dem pirg ueberal; und auf das dorff Oberlauterberg und auf das dorf Orchawicz und auf das maerchtel C h r o n a w.« — Cod. dipl. Blag. št. V. Listina, ki je važna za zgodovino in topografijo Dolenjske, zasluži, da jo kedo ponatisne v celoti. — O posestvih grofov Blagayev (Steničnjakov) na Kranjskem glej Thallóczy, Gesch. der Grafen von Blagay, str. 86. Oberlauterberg je Gorenji Cisti breg; nemško ime se nahaja tudi v štatemberških urbarjih; Orehovica — s podložniki in kosezi — je vas šentjernejske fare; trg Chr. je pa verjetno Dolenje Kronovo.

Naj omenim še, da se imenuje Raka l. 1682 soseska, Nachbarschaft (Kostanjevica, Razni spori in procesi XIII, Muz. arhiv v Ljubljani), toda trg v l. 1703, 1773 (Styfftregerregister der herrsch. Landstraß, Muz. arh. v Lj.). Prebivalci so oštetarji, toda Dolga Raka je pa bila vselej vas. J. Kelemina.

DR. IVAN PRIJATELJ

Ko smo pred dvema letoma ob šestdesetletnici univerzitetnega profesorja dr. Ivana Prijatelja ugotovili, da njegovo delo še ni zaključeno, in mu želeli, da bi v miru mogel dovršiti svojo življenjsko zgradbo (Glasnik XVI, 136), ni mogel nihče slutiti, da mu bo usoda tako kmalu vzela pero iz rok. Nenadoma, po kratki boleznii, je izdihnil 23. maja 1937.

Ivan Prijatelj se je rodil 23. decembra 1875 na Vinicah pri Sodražici kot sin skromnega posestnika in krošnjarja. Razmeroma pozno ga je slučaj privedel v ljubljansko gimnazijo, ki jo je obiskoval od 1890—1898. V Alojzijevišču se je začel baviti z ruskim slovstvom in s pisateljevanjem. Po maturi se je hotel posvetiti medicini, a kmalu ga je zaneslo v slavistiko, kjer se je poglobil v študij slovanskih literatur. Po doktoratu se je na Jagičevo pobudo začel pripravljavljati za docenta slovanskega slovstva. Studije je izpopolnjeval na Ruskem, Poljskem, Nemškem in Francoskem in postal nato uradnik dunajske dvorne knjižnice. Odslej se je najbolj posvetil raziskovanju slovenske kulturne in literarne zgodovine in se tako pripravil za profesorja slovenske univerze, kjer je začel predavati leta 1919.

Ivan Prijatelj je opravil veliko delo z neutrudnim iskanjem in objavo gradiva za našo literarno in kulturno preteklost, s tehtnimi razpravami, ki so nekakšna priprava za celotno podobo novejšega slovstvene zgodovine, in urejevanjem naših klasikov, da ne omenimo celo vrsto študij iz slovanskega, zlasti ruskega in poljskega slovstva.

Poglavitna dela so omenjena v zgornjem Glasniku, a izčrpna bibliografija je priključena njegovim Duševnim profilom slovenskih prepoditeljev, ki so izšli ob šestdesetletnici; dodati je treba še dela po letu 1935., a to so: Dostojevski in Tolstoj. Dva literarnozgodovinska eseja. Ljubljana, 1936. — N. V. Gogolj, Revizor (Prevod). Celje, 1937. — Borba za individualnost slovanskega književnega jezika v letih 1848 do 1857. Ljubljana, 1937. — Pisma Ivana Prijatelja s študijskega potovanja 1903—1904. (Objavlja R. Nahtigal.) Ljubljanski Zvon, 1937.

V rokopisu pa je dr. Ivan Prijatelj zapustil dve deli: prevod obširnega in pomembnega Gončarovljevega romana Globel (Obryv) in Kulturno in politično zgodovino Slovencev od 1848—1895. Obe deli bosta v dolednem času izšli in ju že težko pričakujemo, zlasti obsežno Kulturno in politično zgodovino, saj bo pokazala vso stavbo, ki je pokojnik na njej dolga leta gradil in klesal, a mu ni bilo sojeno, da bi jo dokončal. Tvorila pa bo z drugimi deli trajen spomenik, ki bo slovanskemu narodu vselej kazal pokojnikovo veličino.

Mirko Rupel.

STANOJE STANOJEVIĆ

Na Dunaju je 29. julija 1937 umrl (l. 1920 izvoljeni) akademik in profesor beograjske univerze dr. Stanoje Stanojević; njegove zemske ostanke so prepeljali v Beograd, kjer se je izvršil pokop dne 5. avgusta 1937. Rojen je bil v Novem Sadu dne 12. avgusta 1874. Še doma v hiši očeta-zdravnika se je kot gimnazijec seznanil s častitljivim Jovanom Ilarionom Ruvarcem (1832—1905). Pod vplivom tega vestnega in bistroumnega raziskovalca srbske zgodovine in njenih virov, ki se je demonstrativno imenoval rušilca neosnovanih, pa čeprav v plašč patriotizma zavutih tradicij, se je Stanojević še kot srednješolec začel seznanjati z viri srbske prošlosti. Treba je občudovati veliki pogum zgodovinarskega samouka Ruvarca, ki je šel v težek javen boj zoper ukoreninjeno naziranje, da so narodne tradicije in pesmi zgodovinski vir, dober in zanesljiv v taki meri, da je vsako kritično preiskavanje in vsak dvom popolnoma odveč. Tradicije o narodovi preteklosti in slavi so se na ta način v dobi političnega in lite-

rarnega prebujenja pretvorile naravnost v nekeke narodne svetinje, ob katere se ni smel noben pravi patriot zadevati. Delovne metode človeka, ki je kazal na prvotne, sodobne in nepotvorjene vire, se je torej Stanojević oprijel že v najzgodnejših letih. Razen tega pa je z vnemo mladega človeka prebiral tudi tiskana dela, zlasti študije Konstantina Jirečka, ki je že koj s svojimi prvimi deli o bolgarskih in srbskih političnih, trgovskih in gospodarskih razmerah zaslovel po celi Evropi.

Stanojević je maturiral l. 1892 ter se je odločil, da nadaljuje svoje študije na dunajskem vseučilišču, kamor je baš takrat prišel iz Prage za profesorja tudi Jireček. Njegova predavanja iz jugoslovanske zgodovine, zlasti razpravljanja o Dušanovem zakoniku ter o virih s kritičnimi pripombami in navedbo strokovne literature, so Stanojevića silno privlačila. Saj pa je bil Jireček pravi živi kompendij znanosti; poleg slovanskih starožitnosti je poznal dodobra tudi celotno zgodovino slovanskih narodov, pa tudi filologijo, etnografijo in historično geografijo. Baval se je tudi z zgodovinskimi pomožnimi vedami, zlasti s paleografijo. Svoje učence je vedno opozarjal, da jim morajo biti za osnovo vsega zgodovinskega raziskovanja v prvi vrsti viri, ki jih je treba enako vestno zbirati kakor tudi njihovo vrednost in zanesljivost vsestransko presojati in nikoli v njih iskati več, kakor morejo nuditi. Jireček je bil zato neizprosno nasprotnik vsakih cenenih kombinacij in posploševanj dognanj, ki so zaradi posebnih razmer in okoliščin mogla biti veljavna le za časovno in teritorialno omejeno območje. Ruvarčeva in Jirečkova šola je vplivala na znanstveno trezno presojajočega Stanojevića, da je vse svoje življenje računal le z dejstvi, utemeljenimi v virih, odklanjajoč vse hipoteze, ki nimajo prave ali sploh nobene podlage v zgodovinskem izročilu in so bile postavljene bolj iz lokalnopatriotičnih teženj in subjektivnih nagnjenj (prim. n. pr. še iz najzadnjega časa njegov skeptični odnos do Hauptmannove hrvatske in gotske teorije ter do Baradovega naziranja o selitvi Hrvatov in Srbov v Jugosl. istor. časopisu, I, str. 543 sl., 547—550).

Razen pri Jirečku je bil Stanojević za časa svojih dunajskih študij vpisan tudi pri Jagiću ter postal poleg Slovenca Vatroslava Oblaka njegov najljubši in najboljši učenec. Od nemških zgodovinarjev so se mu priljubila predavanja mladega docenta L. M. Hartmanna, ki je pod Lamprechtovim vplivom opozarjal zlasti tudi na gospodarski moment v zgodovinskem razvoju. V tej smeri se je Stanojevićevo zanimanje za ekonomska in socialna vprašanja še poglobilo za njegovega bivanja v Carigradu, kjer se je seznanil z Rusom Miljukovim. L. 1896 je promoviral na Dunaju na osnovi (v Jagićevem Archiv für slaw. Phil., XVIII, 1896 objavljene) disertacije »Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle«.

Ko je zadostil obvezni prostovoljski vojaški službi, je leto 1897/98 preživel v Petrogradu in Moskvi, kjer je takoj našel zveze z vodilnimi učenjaki ter se spoznal z najvažnejšimi deli iz bizantologije in stare ruske zgodovine. V šol. letu 1898/99 je bil nameščen na srbski gimnaziji v Carigradu. Tu je svoj prosti čas uporabil za delo v ruskem arheološkem institutu, kjer se je učil grške paleografije ter proučeval bizantinske pisce in kroniste. Da bi se v bizantologiji še izpopolnil, se je naslednjega leta (1900) podal v Monakovo k slovitemu Karlu Krumbacherju. Istega leta je bil izbran za docenta srbske zgodovine na Veliki školi v Beogradu.

V Carigradu in pri Krumbacherju je prišel Stanojević do spoznanja, da tvorijo za najstarejšo dobo in do vdora Turkov na Balkan politični in kulturni odnosi do Bizanca jedro zgodovine srbskega naroda. Že tedaj si je zamislil široko zasnovano delo »Vizantija i Srbi«. V celoti naj bi obsegalo 10 knjig, od katerih naj bi bila poslednja posvečena orisu kulturnega vplivanja Bizanca na Srbe. Žal, da je moralo ostati delo nedovršeno: v založbi novosadske Matice srbske sta izšli (1903, 1906) le prvi dve knjigi, ki sta dospeli z opisom do naselitve južnih Slovanov in do razložitve predpogojev ustanovitve samostojnih državnih tvorb. V Glasu Srp. kr. akad., 80, je l. 1909 ta del zgodovine še izpopolnil z razpravo o južnih Slovanih v 6., 7. in 8. stoletju ter njihovem razmerju do Obrov, Grkov in Gotov.

Za to zgodno dobo naše zgodovine je v zvezi z V. Čorovićem izdal l. 1921 »Odabrane izvore za srpsku istoriju«. Izšel je le en snopič (72 strani), pa more ta tudi

nam Slovencem služiti kot dobrodošlo izpopolnilo h Kosovemu gradivu za dobo od 6. do 10. stoletja.

Se več nego z »Vizantijo i Srbi« je želel Stanojević podati zgodovinski vеди svojo veliko »Istorijo srpskog naroda«, ki se je nanjo zadnji čas z vso vnemo in resnostjo pripravljaj. Tudi to delo je proračunal na 10 obsežnih knjig in je hotel posebno upoštevati poleg politične tudi kulturno stran dogodkov in razvoja. Dokončati mu je bilo usojeno samo le prvo knjigo z navedbo nahajališč virov za srbsko zgodovino. To poslednje izpričuje vestnost njegovega dela, ki ga je vedno oslanjal na listinsko, aktno in drugo izvirno in zanesljivo gradivo. Iz Stanojevićeve izvedenosti v zgodovinskih pomožnih vedah, porojene iz proučavanja zlasti srednjeveških listin, so nastale njegove »Studije o Srpskoj diplomaciji« (Glas akad., 1912) kot prva in temeljna razprava iz tega področja v srbski historiografiji. Istega leta je izšla tudi »Borba za samostalnost katoličke cerkve u Nemanjićskoj državi«, ki spada med najboljša Stanojevićeva dela.

Ako mu ni bilo dano, da bi izšla velika zgodovina, pa je doživela njegova »Istorija srpskog naroda« več izdaj (prva l. 1908; druga, češka l. 1910; 1920 tretja izdaja z ilustracijami, toda brez bibliografije in registra). Izšla je v času napetih zunanjepolitičnih dogodkov in se ji pozna, da so mnogi dogodki preteklosti prikazani in ocenjeni s stališča tedanjih potreb, pa je knjiga vprav zaradi tega močno vplivala na omladinsko gibanje v Bosni in Hercegovini, čije kratko zgodovino je tudi napisal ob priliki aneksijske krize (1909). Poleg šolskih knjig (narodna zgodovina 1908 sl., hist. atlant, 1925) je potem med vojno in za časa mirovne konference v Parizu, kjer je deloval kot član historično-etnografske sekcije srbske delegacije, napisal celo vrsto propagandnih spisov in žurnalističnih člankov. Na pobudo znanega H. Wendla je l. 1923 objavil knjigo o sarajevskem umoru (Ubistvo avstrijskog prijestolonasljednika Ferdinanda), ki je izšla še istega leta v nemškem in češkem prevodu, v l. 1929 izišlem delu »Srpsko-turski rat 1912« pa je dobro opisal tedanji vojni in politični položaj.

Stanojević je bil prav tako velik tudi kot organizator znanstvenega dela, kar izpričuje njegova velika »Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka« (zadnja, IV. knjiga izšla l. 1929), ki bo kljub temu, da je to šele prvi poskus te vrste med nami, ostala kot stalna trdna osnova vsem podobnim podjetjem v bodočnosti. Na njegovo pobudo in iz ljubezni do vojvodinske ožje domovine je zaživelo Istorisko društvo v Novem Sadu, ki je baš v tem letu nameravalo proslaviti desetletnico svojega Glasnika, ki mu je bil pokojnik tudi direktor in sourednik, društvu pa predsednik.

Po neumornem Stanojevićevem prizadevanju je bilo jeseni 1927 osnovano Jugoslovansko historično društvo, ki naj bi doma in v tujini predstavljalo našo zgodovinsko vedo in naše zgodovinarje ter vzdrževalo tudi potrebne znanstvene vezi med njimi. Se so prešla leta, preden je moglo društvo stopiti v javnost s svojim časopisom. Tudi tu gre zasluga rajniku, da je znal kljub težki gospodarski krizi najti in poiskati gmotnih sredstev: tako je moglo društvo prvo številko svojega Jugoslov. istor. časopisa (z letnico 1935) posvetiti St. Stanojeviću ob njegovi šestdesetletnici.

Oba letnika Časopisa, ki sta doslej (eden na 800, drugi na skoro 500 straneh) izšla, sta dovolj zgovoren dokaz, da se je Stanojeviću v polni meri posrečila njegova zamisel, da zbere v tej reviji vse znanstvene moči, ki se bavijo z našo narodno preteklostjo. Po člankih, kritikah in referatih naj bi bili na rezultate raziskavanj opozorjeni tudi v tujini, istemu namenu služijo poročila o stanju in delu naših znanstvenih ustanov in organizacij (muzejev, arhivov, galerij, zgodovinskih in muzejskih društev itd.). Časopis naj bi dalje prinašal biografije vseh vidnejših predstavnikov naše zgodovinske vede, predvsem pa tudi bibliografijo vseh razprav in spisov, ki se kakorkoli bavijo z našo preteklostjo in ki izhajajo raztreseni v raznih revijah in dnevnikih listih; zaradi prevelikega obsega pa naj bi izšla bibliografija kot publikacija zase. O pomenu in razpravah Jugosl. istor. časopisa specialno za naše slovenske zadeve je poročal zadnji snopič našega Glasnika (XVIII, str. 71 sl.).

S svojim znanstvenim in organizatoričnim delom si je St. Stanojević zaslužil hvaležnost tudi Slovencev, ki mu bodo ohranili vsekdar trajen in časten spomin.

Jos. Mal.

LOUIS EISENMANN

Profesor za slovansko zgodovino in kulturo na Sorboni

(1869—1937)

Louis Eisenmann je bil iz Alzacije, rojen 31. julija 1869 v Haguenauu, odkoder se je 1871, po vojni, njegova rodbina zaradi svojega nacionalnega prepričanja izselila v Pariz. Po absolvirani Ecole normale supérieure je študiral na Sorboni zgodovino, posebno pod vodstvom Gabriela Monoda, in pravo. Od svojega učitelja si je prisvojil strogo znanstvene metode, in je postal zastopnik novega tipa francoske zgodovinske vede, v nasprotju s starim bleščečim pa tudi površnim tipom 19. stoletja. Po končanih univerzitetnih študijah je šel najprej v Berlin, kjer se je zbudilo njegovo zanimanje za Srednjo Evropo, v prvi vrsti za Avstro-Ogrsko. Čital je Palackeга, učil se je češčine in madžarščine, in obiskal večkrat Dunaj, Prago in Budimpešto, kjer je povsod stopil v stike z znanstveniki in politiki.

Njegovo prvo večje delo o tem predmetu je izšlo v Lavisse-Rambaudovi Histoire générale: Révolution et Réaction en Autriche (1848—1859), t. XI (1899) 109—143, in L'Autriche-Hongrie depuis 1871, t. XII (1901) 165—203. Svoj študij prava pa je končal s tezo: Le compromis austro-hongrois de 1867 (p. 695, 1904), najboljšo delo o tem predmetu, ki je ustalilo njegov znanstveni sloves. Pri študiju problemov avstro-ogrške monarhije se je poglobljeval seznanil z boji narodnosti, posebno Čehov, Slovakov in Hrvatov, in razvoj njegovega zanimanja je šel isto pot kakor pri R. W. Seton-Watsonu.

L. 1905 je postal profesor zgodovine na univerzi v Dijonu, kjer se je učil ruščine (in bil tudi 1908—1912 član občinskega sveta), 1913 je bil poklican kot eden redkih poznavalcev tega predmeta na novo ustanovljeno stolico za madžarski jezik, slovstvo in kulturo na Sorboni. Pa že 1914 je svetovna vojna to stolico ukinila in L. Eisenmann je bil vpoklican v vojaško službo.

Kot izreden poznavalec problemov Srednje Evrope je bil v februarju 1915 dodeljen francoskemu generalnemu štabu kot referent za gospodarski položaj avstro-ogrške monarhije. V tem svojstvu je postal sodelavec in prijatelj Ernesta Denisa, znanega borca za češkoslovaške težnje, in po njem je prišel v stik z delavci za samostojnost Češkoslovaške, posebno s T. G. Masarykom in E. Benešem, pa tudi z Jugoslavani. Sodeloval je pri revijah La Nation Tchèque in Le Monde Slave, ki jo je E. Denis 1917 pokrenil; v prvi je izšlo 1916 njegovo predavanje La solidarité slave, kjer je, kakor tudi drugod, francosko javnost seznanil z dotlej ji precej neznanimi zahtevami slovanskih narodov.

Po končani vojni je bil na pobudo Ernesta Denisa dodeljen kot politični svetovalec generalu Pelléu, voditelju francoske vojaške misije, ki je v Pragi pomagala pri organizaciji češkoslovaškega generalnega štaba. L. 1920 se je vrnil v Pariz, po smrti prijatelja Denisa je postal l. 1922 njegov naslednik na stolici Ernest Denis za slovansko zgodovino in kulturo, ki jo je 1920 ustanovila češkoslovaška vlada, in tu je ostal do svoje smrti.

Kot profesor je znal zbuditi zanimanje mlade dijaške generacije za slovanske dežele, do vojne v Franciji prav malo znane. Čeprav je bil sijajen govornik, je polagal glavno pažnjo na to, da dijaki razumejo in premišlujejo zgodovinska dejstva, in iz bolj nadarjenih je pripravil znanstveno falango. Ne da bi se posebno bavil s pedagogiko, je bil tudi izvrsten vzgojitelj; marsikateri njegovih učencev se že zdaj udeležujejo kot znanstveniki, politiki in žurnalisti.

Redna profesura na Sorboni ni izčrpala Eisenmannove delavnosti. Bil je od začetka glavni tajnik Instituta d'Etudes Slaves v Parizu, ki ga je 1919 ustanovil E. Denis, in ki je od 1922 del pariške univerze. Cilj instituta je sodelovanje med Francijo in slovanskimi narodi na čisto znanstvenem polju; težka zadeva, ki zahteva mnogo energije in potrpežljivosti, ker slovanski narodi niso vedno med seboj edini, in nekateri niso bogati. Bil je ravno tako ravnatelj Instituta

Ernest Denis v Pragi, ustanovljenega 1920, od 1923 isto tako del pariške univerze. Izbiranje francoskega učnega osebja, vzdrževanje zveze s češkoslovaško upravo, je zahtevalo mnogo takta in vztrajnosti. Eisenmannovo delo je tudi francoski licej v Pragi. L. 1922 je postal L. Eisenmann redni član Král. česke společnosti nauk, 1930 zunanji član I. razreda České akademie nauk, 2. februarja 1937 pa je bil proglašen z izredno slovesnostjo za doktorja honoris causa filozofske fakultete Karlove univerze zaradi zaslug za zgodovinsko vedo, za znanstvene in kulturne zveze med Češkoslovaško in Francijo in za dragoceno pomoč pri osvobodilnem boju v inozemstvu.*

Institut d'Etudes Slaves izdaja od 1921 znanstveno revijo *Revue des Etudes Slaves* za filologične in lingvistične študije pod uredništvom pred kratkim preminulega Antoina Meilleta in Andréa Mazona. 1924 pa je L. Eisenmann s souredniki (Etienne Fournol, tudi že pokojni Auguste Gauvain, Jules Legras in Henri Moysset) zopet izdal *Le Monde Slave*. To revijo je L. Eisenmann postavil načeloma v službo razširjenja idej: posvečena je ne samo preteklosti, temveč tudi sedanjosti slovanskih narodov; hoče, da postanejo znanstveni izsledki dostopni ne le slavistom, specialistom, temveč širšemu krogu občinstva; hoče, da se francoska in slovanska javnost bolje poznata in zato bolje razumeta. Tej liniji je ostala revija zvesta in nudi že danes ogromno gradivo. Odlikuje jo tudi dosledna nepristranost, ker Eisenmannovo načelo je bilo, da je treba resnico, čeprav je neprijetna, tudi prijateljem v njih lastnem interesu povedati.

Vendar je Eisenmannovo delo daleč prekoračilo delokrog slavista in obsegalo tudi neslovansko inozemstvo. Bil je namestnik ravnatelja pri Office National des Universités et Ecoles françaises, ustanovljenem 1911 za pospešitev zveze med francoskimi in inozemskimi univerzami, in podpredsednik komisije za podeljevanje štipendij v zunanjem ministrstvu. 1926 je postal kot naslednik Christiana Pfisterja, Alžačana kakor on, sourednik Charlesa Bémonta pri *Revue Historique*, kot najboljši poznavalec zgodovine Srednje Evrope. Bil je podpredsednik študijskega komiteja za Srednjo Evropo, član študijskega komiteja za zunanjo politiko, in dopisni član londonske School of Slavonic Studies, kamor je zahajal od 1926 dalje večkrat. Posebno v zadnjih letih je posvetil mnogo misli mednarodnim zvezam in delal na ustanovitvi tozadevne organizacije. 1927 je bila ustanovljena *Commission des Hautes Etudes Internationales de France*, čigar predsednik je bil rektor pariške univerze, glavni tajnik pa od začetka L. Eisenmann. Podobne komisije so ustanovili v Angliji, Ameriki itd., tako da se je že 1928 mogla prvič vršiti Mednarodna študijska konferenca, ki je imela letos svoje 10. zborovanje. Značilno je, da je L. Eisenmann v svojem predavanju pri imenovanju za častnega doktorja v Pragi obravnaval vprašanje, ali kaže študijsko panogo mednarodne politike ločiti od univerze in poveriti posebnemu institutu; izrazil se je proti posebnemu institutu, kjer je nevarnost enostranosti, univerza pa ima dolžnost poudariti pomembnost splošne izobrazbe.

V povojnih letih je izdal L. Eisenmann nekaj manjših monografij: *La Tchécoslovaquie* (1912, p. 126), *La Hongrie contemporaine* (1928), *Un grand Européen, Edouard Beneš* (1934, p. 152), in skupaj s P. Miljukovom *Histoire de la Russie* (3 vol., 1932—1933). Njegove številne kritične razprave bi dale obširen zbornik, vendar je obžalovati, da mu ogromno delo ni pustilo časa za večje publikacije. V zbirki *Peuples et Civilisations* je prevzel veliko delo o zgodovini evropskih držav v 19. stoletju, pa njegova smrt 14. maja, ki je prišla hitro in nepričakovano, ko se je tri tedne prej komaj vrnil z zadnjega potovanja v Prago, je preprečila dovršitev.

Delo L. Eisenmanna za Češkoslovaško je obče znano (pisali so o njem vsi nekrologi, ki so dozdej izšli), manj znano je njegovo delo za nas, za Jugoslavijo. Omenili smo že njegov začetek med vojno, hočemo ga zasledovati v povojnih letih. Tu moramo najprej podčrtati njegovo pomoč, katere so bili deleženi naši dijaki, ki so študirali v Franciji, in posebno, da je dosegel po svojem močnem vplivu pravično razdelitev ští-

* V kratkem razdobju nekaj mesecev je Institut d'Etudes Slaves izgubil svojega predsednika Antoina Meilleta, in svojega tajnika Louisa Eisenmanna; pred nekaj dnevi sta bila imenovana André Mazon za predsednika in Rooul Labry za tajnika.

pendij. V juniju 1929 je bil kratko v Beogradu, razvil v izjavi svoje ideje o intelektualnem sodelovanju med Francijo in Jugoslavijo, in prav letos je hotel izvršiti dolgoletni načrt daljšega obiska pri nas. Njegovo zanimanje za Jugoslovane, tako za Srbe kakor za Hrvate in Slovence, pa je razvidno predvsem iz člankov, tičočih se naše preteklosti in sedanosti, ki so izšli v njegovem *Monde Slave*, ali na njegovo izrečno pobudo ali z njegovim odločujočim odobravanjem.

Med avtorji, ki pišejo o Jugoslaviji, srečamo najbolj pogosto imena Charles Loiseau, Auguste Gauvain, Albert Mousset in Yves Chatigneau, tudi razprave R. W. Seton-Watsona o Avstro-Ogrski tangirajo nas. Raymond Warnier, bivši dolgoletni lektor v Zagrebu, oskrbuje stalno rubriko *Publications yougoslaves*. L. Eisenmann sam je napisal v zadnjih letih dve zanimivi oceni: *Deux livres sur la Yougoslavie* (1934, III, 146—152) in *Trois plaidoyers français pour le revisionnisme* (1936, IV, 67—95). Posebno je treba omenjati: *La crise de l'Etat serbo-croato-slovène* (1929, I, 1—19); *La dictature yougoslave* (1931, II, 321—343); R. Warnier, *Napoléon et les Yougoslaves* (1930, I, 337—370); Fr. Zwitter, *Illyrisme et sentiment yougoslave* (1933, I, 306—312, II, 29—71, 161—185, III, 358—375); *Le centenaire de l'illyrisme* (1935, II/3, cela številka in III/1, deloma).

Slovenske razmere posebej pa obravnavajo članki: René Martel (bivši lektor v Ljubljani), *La Slovénie et les problèmes contemporains* (1926, II, 266—278); isti, *L'éducation artistique populaire en Slovénie* (1928, II, 135—140); isti, *Les Slovènes et la Yougoslavie* (1934, IV, 3—19); in oceni Silva Kranjca (M. Haumant, historien de l'unité yougoslave, 1931, III, 345—358) ter Blaža Svetelja (M. Pivec-Stele, *La vie économique des Provinces Illyriennes* 1931, IV, 306—312).

Med publikacijami Instituta d'Etudes Slaves *Collection historique* 4 knjige, ki se tičejo nas: 1. C. Jireček, *La civilisation serbe au Moyen-Age* (1920). 2. Ernest Denis, *Du Vardar à la Sotcha* (1923). 3. Emile Haumant, *La formation historique de la Yougoslavie* (1930). 6. Melitta Pivec-Stele, *La vie économique des Provinces Illyriennes* (1930). Filologične publikacije, ki so še bolj številne, ne spadajo v okvir tega pregleda, vendar moramo omeniti imena avtorjev, ki so se bavili z nami: André Mazon, Lucien Tesnière (ki oskrbuje tudi slovensko kroniko v *Revue des Etudes Slaves*), André Vaillant (ki tam oskrbuje srbohrvatsko kroniko), Matija Murko, Milisav Lutovac, Boris Unbegaun.

Ze iz našega sicer zelo kratkega pregleda delovanja L. Eisenmanna je razvidno, da je značaj njegovega dela prav edinstven.

Bil je v prvi vrsti znanstvenik in zgodovinar, toda znanstvenik, ki se ni zaprl v svojo sobo, in zgodovinar, obrnjen proti bodočnosti; sedanost mu je razsvetlila preteklost in dala spoznati verjetne posledice v bodočnosti (odtod je izviralo njegovo zanimanje za biografske in psihološke poteze važnih osebnosti), in ta vidik ga je potisnil v politično delo. Tako je kot znanstvenik in človek dejanja stal na meji dveh svetov, ki sta bila v njem združena v harmonični celoti. Nikoli ni škodovala politika njegovi znanstveni poštenosti, nasprotno, dvignil je politično delo na višino akademskega študija.

Bil je pa tudi političen duh v klasičnem pomenu besede. Na Češkoslovaškem je spoznal najbolj občutljivo točko poveljne Evrope in tam zastavil svoje delo. Smatral je za glavno delo po vojni poučevanje Zapada o Srednji Evropi in poučevanje Srednje Evrope o Zapadu. Spoznal je, da zahteva čas delo ne z debelimi knjigami, temveč s poukom in z osebnimi stiki; zato je tiskano delo njegove zrele dobe ostalo v fragmentih. Imel je to zadoščenje, da je zapustil mnogo cvetočih ustanov tam, kjer je prej zijala vrzel.

Odmev, ki ga je povzročila smrt L. Eisenmanna, je tem bolj močan, ker se je pomembnosti njegovega dela še pridružila pomembnost njegove osebnosti. Bil je tako rekoč posebljena inteligenca; njegovemu duhu, ki je bil vedno koncentriran in skoro ni poznal oddiha, sta služila neizprosna logika in sijajna dialektika. Sintetičen duh, ki je objel podrobnosti in celoto. Ni imel strahu pred novimi idejami in vsako misel je poskušal uresničiti, navadno s prav lepim uspehom. Duševno izredno bogat, je

bil idejni voditelj v najlepšem smislu te besede, obenem pa sijajen upravitelj in finančnik. Sam nacionalist v najboljšem pomenu, je razumel nacionalne težnje drugih narodov. Vendar ni bil suh intelektualist. Bil je človek velike srčne dobrote, ki pa je ostala skrbno skrita. Simpatijo je pokazal ne z besedami, temveč z dejanji. Če je po zrelem preudarku zavzel stališče, so mu njegovi prijatelji lahko zaupali, ker je sovražil spremenljivost in nelojalnost. Skromen in nesebičen ni iskal časti, njegove zasluge so bile edina stvar, ki o njej nisi smel govoriti z njim; v svoji sožalni brzojavki vdovi jih je naštel E. Beneš.

Z vsemi temi lastnostmi duha in srca izrazit Francoz, istočasno s široko izobrazbo, katere važnost poleg potrebne specializacije je vedno poudarjal, in s tako redkim darom razumevanja miselnosti drugih izrazit Evropejec, kakor jih je malo v povojni duševno obubožani Evropi, je bil izreden zastopnik francoske kulture v inozemstvu, pa tudi človek, ki je zbudil iskreno ljubezen svojih prijateljev. Zato je razumljivo, da njegovi prijatelji v inozemstvu tožijo, da za njegovo mesto ni naslednika, njegovi prijatelji doma v Franciji pa zopet pravijo, da ne morejo več v zapletenih primerih iskati rešitve z magično formulo: *Il faut demander à Eisenmann*. Za tiste pa, ki smo imeli srečo, da smo delali pod njegovim vodstvom, ostane kot najmočnejši vtis njegove osebnosti pojem: očetovski prijatelj.

Dr. Melitta Pivec-Stelè.

Slostvo

Archaeologische Karte von Jugoslawien: Blatt Ptuj. Bearbeitet von J. Klemenc und B. Saria. (Mit vier Abbildungen und einem Detailplan von Poetovio als Beilage.) Im Selbstverlage der Akademien der Wissenschaften Beograd—Zagreb 1936.

Profesor za arheologijo na univerzi v Ljubljani B. Saria in kustos arheološkega muzeja v Zagrebu J. Klemenc sta priredila arheološko karto v obsegu topografskega zemljevida jugoslovanskega vojnogeografskega instituta list Ptuj ter jo opremila s komentarjem tako, da predstavlja celota izčrpno in kritično topografijo ter bibliografijo predzgodovinske, rimske in zgodnjerednjeveške arheologije v ozemljih Ptuja, Varaždina in Krapine.

O Klemenčevem in Sarijevem delu arheološke karte Ptuj so izpregovorili doma in v inozemstvu za to najbolj poklicani strokovnjaki (prim. obširno M. Abramičevo poročilo v CZN 1936) ter ga s strokovnega arheološkega vidika odlično ocenili. Zato bi pomenilo voditi sove v Atene, ako bi ponavljali že podane strokovne ugotovitve. Pač pa želimo baš v GMDS opozoriti na nekatere znanstvene arheološke probleme, ki izhajajo iz arheološke karte Ptuj ter topografijo za slovensko ozemlje izpopolniti z izvenptujskimi najdbami, ki jih je pridobil muzej v Mariboru po izidu dela.

Pomen arheološke karte za arheologijo in predzgodovino moramo primerjati s pomenom, kakor ga imajo za zgodovino historični topografski repertoriji, kakor ga je n. pr. za Štajersko priredil J. Zahn. Med obema pa zija časovno široka vrzel, ki ne dovoljuje historične kontinuitete in ki povzroča obenem z geografsko tako močno prepletenimi vplivi sosesčine na naše zemlje najnost dolge vrste hipotetičnih stališč zlasti v historični topografiji in kulturni zgodovini zgodnjega srednjega veka. V časovni vrzeli, ki zija med klasično arheologijo in pojavljajočimi se srednjeveškimi viri, nastopa še prav posebno važnost arheologije v tem, da razširi z vsem poudarkom svoje delo od predzgodovinske in rimske dobe na zgodnji srednji vek s konkretnim znanstvenim ciljem, da ga kronološko doseže v dobi, ko se naši kraji in ljudje začno pojavljati z zgodovinskimi pisanimi viri. Arheološka karta Ptuj izkazuje tako na slovenski kakor na hrvaški strani relativno slabo zastopana zgodnjerednjeveška najdišča in prav tako za obseg teritorija relativno malo arheološkega inventarja. Iz tega sledi baš iz arheološke karte Ptuj nova naloga naši arheologiji, da smotreno poseže v zgodnji srednji vek in poizkuša nadomestiti pomanjkanje virov z novimi izsledki lopate, ki bi nam podali nekaj podobnega, kar pozna nemška »Frühgeschichte« v saškem, frankovskem, slovanskem in vikinškem arheološkem inventarju, ki zlasti glede materialne kulture bogato dopolnjuje pisane vire. Ta misel sledi evidentno iz študija arheološke karte Ptuj, ki ugotavlja tudi znanstveno arheološko stanje, s katerim smo vstopili v lastno državo, in pri tem dejansko stagnacijo, ki je nastopila po veliki vojni pri nas v izvrševanju arheoloških del in kjer je z arheološko metodo pokazala uspešno pot za proučevanje srednjega veka zlasti naša zgodovina umetnosti. Stagnacija arheoloških del po svetovni vojni pri nas je dejstvo, ki zanj ni potrebno navajati vzrokov, pač pa poudariti nove zgodnjerednjeveške naloge, ki čakajo našo arheologijo poleg nadaljevanja del in reševanja še odprtih predzgodovinskih in rimskih vprašanj iz predvojne dobe. Eventualni ugovor, da naša glinasta in gozdna zemlja ne krije zgodnjerednjeveškega arheološkega inventarja, ni na mestu, ker je znano dejstvo, da se posamezne kulturne dobe pojavijo v takem ozemlju s smotreno organizacijo dela, s kontrolo ter varstvom arheoloških spomenikov. Poleg znanstvene potrebe po organizaciji dela na naši srednjeveški arheologiji pa postavi arheološka karta Ptuj v ospredje tudi vprašanje izoblike naše keramike v pomožno zgodovinsko vedo. Ako ne upoštevamo kamene sredozemske kulture, ki iz državopolitičnih razlogov ne spada v naš delokrog, ležijo naši kraji v območju lesene in glinaste kulture. Naša keramika, ki je v svojem bistvu avtohtona kulturna tvorba zemlje, nam je znana iz predzgodovinske, klasične in pa polpretekle dobe; v kronološki zaporednosti preko srednjeveške arheologije pa bo zamogla podati strnjeno kronološko lestvico, ki bi bila izhodišče in podlaga za študij ostale materialne in duševne kulture naših krajev, ki bi jo zlasti v novem veku dopolnila obenem z uvoženimi predmeti naša kultura lesa. Z organizacijo zgodnjerednjeveške arheologije nas čaka tako kot iz arheološke karte nujno sledeča naloga Corpus vasorum Sloveniae, za katerega bodo ostanki selišč nudili v srednjem veku gradivo, kakor ga nudi pred tem časom inventar iz grobov.

Vsa ta razmišljanja vodijo k zgradbi sistematike zgodovine slovenskega ozemlja in izhajajo iz ekskurzij v arheološko karto Ptuj. Vse to so aktualna razmišljanja o organizaciji

sistematskega pridobivanja virov za našo zgodovino ter razmišljanja o problemih, ki bi podali v svoji konstruktivni izvedbi paralele k izdajam zgodovinskih virov in zgodovinskega gradiva sploh. Vprašanje izvedbe ostane za danes še odprto. Arheološko karto Ptuj sta izdali v okviru mednarodne zveze znanstvenih akademij Srpska kr. akademija nauka in Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ki jima moramo biti in smo jima za to iskreno hvaležni. Ko izražamo željo, da bi obe naši znanstveni akademiji v bodoče čim aktivneje sodelovali pri znanstvenem proučevanju slovenskih zemelj, ki je danes v svojevrstnem prehodnem stadiju, pa smatramo za potrebno poudariti, da bi bilo najbolj prirodno, ko bi čimprej stopila na čelo organizacije znanstvenega dela na Slovenskem nameravana akademija znanosti v Ljubljani, ki bi tudi tehnično zamogla najprej likvidirati današnje naše prehodno stanje v znanstvenem proučevanju Slovenije.

Po izidu arheološke karte Ptuj je mariborski muzej pridobil naslednje predmete, ki jo izpopolnjujejo.

1. Manjšo hallstattsko žaro iz temno žgane gline, z ročajem, izkopano »pred 42 leti« na stavbišču ljudske šole pri Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah.

2. Neolitsko sekuro iz serpentina brez ušesa, najdeno v Mihevcih pri Vel. Nedelji. Čas in najdišče ni pobliže ugotovljeno.

3. Neolitsko sekuro iz serpentina, z ušesom za toporišče in z izdelanimi robovi na stikališču obeh lic sekire. Najdena v Brumnovem vinogradu v Paradižu pred časom, ki ga ni bilo več mogoče točno ugotoviti.

4. Neolitsko dleto iz serpentina, najdeno pred nedoločenim časom v Leskosčekovem vinogradu pri Sv. Mohorju v Halozah.

Danes, ko je v polnem cvetju revijalno in publicistično obravnavanje posameznih časovnih in zgodovinskih problemov, je znanstveno v prvi vrsti aktualno in potrebno izdajanje gradiva. V arheološki literaturi naše ožje domovine pomeni arheološka karta Ptuj v tem pogledu začetek, vzor in arheološki vodnik znanstvenega dela o naših krajih, obenem pa tudi vzgled, ki ga bodo morali upoštevati naši muzeji pri inventariziranju arheoloških oddelkov.

Franjo Baš.

Ivan Grafenauer, Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in Čina nadb. ispovedajaštiumъ se. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 13., Filološko-lingvistični odsek, 2). V Ljubljani, 1936, str. 165 + III.

Pisatelj je v tej knjigi zbral svoje dosedanje raziskave o najstarejših slovenskih spovednih in molitvenih obrazcih ter jih bistveno dopolnil. Prav tako je bistveno dopolnil Vondrákove dokaze za odvisnost brižinskih spomenikov od nemških in latinskih predlog kakor tudi njegove dokaze za odvisnost dveh starih cerkvenoslovanskih spisov Klementa Bolgarskega (Metodovega učenca) od brižinskih spomenikov.

Liturgično zgodovinsko vprašanje o različnih spovednih obrazcih in navodilih je tako zapleteno, da je že terminologija povzročala nespornost med znanstveniki. Pisatelj je to težko vprašanje z veliko natančnostjo opredelil; predložil je določene terminologije, ki ne bo več dajala povoda za nespornost. Tudi s tem zvezana jezikoslovna in sorodna vprašanja so zelo težka in terjajo veliko pazljivosti in natančnosti. Le s takó strogo metodičnostjo, kakor postopa g. Grafenauer, je mogoče priti do trdnih izsledkov.

Trdno je dokazano, da je govornik Klementa Bolgarskega »Poučenje v spomin apostola ali mučenca« odvisen od drugega brižinskega spomenika. Škoda, da je pisatelj tukaj izpustil jezikoslovne dokaze, ki jih je omenil v »Domu in svetu«, 1934, str. 494–495. Navaja v glavnem le idejne vsebinske dokaze (str. 38–45). A zdi se mi, da gre vsaj v enem primeru nekoliko predaleč, ko trdi, da je Klement mislil drugega brižinskega spomenika neskladno uporabil in povzročil »značilne nepravilnosti«. Z Vondrákom trdi, da je misel o Adamovem grehu Klement spravil v napačno vsebinsko zvezo. Res piše Klement, da smo Adamu dano zapoved prestopili mi, takoj za tem pa, da Adam ni spolnil zapovedi. Toda to je večkrat ponavljana krščanska misel, da smo v Adamu vsi grešili; kakor uči apostol Pavel, Rim 5, 12. Če v naslednjem stavku misel zopet drugače obrne, s tem povišuje govorniško živahnost. Naslednja misel o svetnikih, ki so v boju proti zapeljivostim tega sveta dosegli milost in kraljestvo prvih staršev pred izvirnim grehom, je ena izmed osnovnih misli askeze svetega Cirila, Klementovega učitelja. To so one pradedske časti, ki so bile Cirilu ljubše kakor častna služba in bogata lepa nevesta, ki mu jo je ponujal njegov pokrovitelj Teoktist. Pisatelj pravilno poudarja, da bo treba besedilo in vsebino brižinskih spomenikov še natančneje preiskati; prav tako pa tudi besedilo in vsebino od njih odvisnih cerkvenoslovanskih odlomkov. Nič se ne čudim, da je Klement iz drugega spomenika povzel ravno stavke: »Če bi naš ded ne grešil, bi mu bilo v veke živeti, starost se ga ne bi prijala, nikoli bi žalosti ne imel, niti solznega telesa...« To so res izredno lepo oblikovane misli. Zlasti lepo je izraženo »solzno telo«. Naj bi naši jezikoslovci to brižinsko in Klementovo besedilo poskusili točno prevesti na latinski in morebiti tudi grški jezik, potem pa naj bi iskali vire teh krasno oblikovanih misli. Podobne misli se v podobni obliki nahajajo pri zahodnih pisateljih, kakor je z veliko skrbnostjo dokazal g. Grafenauer; vendar oblika še ni dovolj pojasnjena.

V drugem delu razprave raziskuje spovedne obrazce brižinskih spomenikov. V tretjem delu je dokončno dokazal, da je spovedni red Sinajskega evhologija (ki ga je sestavil isti

Klement Bolgarski odvisen od zahodnih predlog na podlagi karantansko (panonsko) slovenskega prevoda. Bistveno je dopolnil Vondrákove dokaze. Zlasti važno je, da je našel nov vir, namreč veroizpoved, ukazano v oglejskem patriarhatu in prevedeno na slovenski jezik za vernike, oglejskega patriarhata. To je zanimiv dokaz jezikovne skupnosti panonskih in karantanskih Slovencev s Slovenci oglejskega patriarhata, kakor sem v »Glasniku« (1937, str. 36) že omenil.

Natančnejšo oceno dragocenih izsledkov prof. Grafenauerja prepuščam poklicnim jezikoslovcem. Odkritosrčno moram priznati, da je knjiga za me skoraj pretežka. Staronemški teksti, ki jih pisatelj navaja brez prevoda, zelo obtežujejo gradivo. Pa tudi sicer je vprašanje jako zapleteno in gradivo jako težko.

Naj dodanem še dve manj važni opomni. Pisatelj piše o brižinskih spomenikih; pri drugih pisateljih beremo včasih o brižinskih škofih. Vidi se, da Gr. rabi to poslovenjeno ime samó iz spoštovanja do naše znanstvene tradicije, a sicer se je po zgledu naših novejših zgodovinarjev (Fr. Kos, M. Kos, Kidrič) odločil za Freising, freisingški. Nerazumljivo pa je, zakaj novi »Slovenski pravopis« (1935) predlaga obliko frajzinski. Morda bi bila primerna srednja pot, namreč staronemško in latinsko ime Frising (frisinski), kakor se je mesto res imenovalo v dobi, ko so bili naši frisinski spomeniki zapisani. Nikakor ni odločilno, da tako pišejo češki zgodovinarji in jezikoslovci. Važno je, da je to resnično zgodovinsko ime, ki ga moremo rabiti tudi pred inozemskimi znanstveniki. Če pa se odločimo za Freising, bo treba poslovenjeno brižinsko ime pač popolnoma opustiti, potem pa doseči soglasje med službenim »Slovenskim pravopisom« in zgodovinarji (in jezikoslovcem).

Kakor je vse gradivo skrbno zbrano in obdelano, takó je tudi korektura zelo skrbna. Ostalo je le malo pomot. Str. 55, v. 4 mora stati *pl* (namesto *sgl*), str. 38, v. 24, bistvenem (namesto bistvenim). Citate naj bi tiskarna uvrstila na strani, kamor spadajo. Citati na koncu knjige so danes običajni v bolj poljudnih spisih, a niso v nobenem primeru praktični in prav nič ne pospešujejo poljudnosti. V strogo znanstvenih spisih pa je ta način sploh neprimeren, ker zelo obtežuje porabnost in povzroča nepotrebno zamudno iskanje.

Fr. Grivec.

M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. — Pojasnilo.

V »Glasniku« str. 66 sem trdil, da so v seznamu imen latinskega besedila vrste skoraj povsod napačno navedene. G. pisatelj me je opozoril, da številke pomenijo petorice vrst, kakor je to običajno v zbirki Monumenta Germaniae historica. Škoda, da to ni v knjigi omenjeno.

Fr. Grivec.

R. Nahtigal, *Starocerkvenoslovske študije*. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 15., Filološko-lingvistični odsek, 3). Ljubljana, 1936. Str. 77.

Pod tem naslovom podaja g. pisatelj razlage štirih stsl. besed; pri prvih treh zavrže prejšnje etimologije, pri četrti — *dzěluto* — se loti kot prvi problema. Posamezne razlage so obdelane monografski, g. pisatelj nad vse večje vodi čitatelja skoz zamotana vprašanja, ki zadevajo literarno tradicijo teh besed.

1. Za *wizzodъ*, *communio* odkrije g. pisatelj vir v starovisokonemški besedi *wizzod*, sb.; g. *witōth*, sts. *witod*, lex; v cerkvenem slovstvu eucharistia. Težkoča, da najdemo v slovanski besedi nazalni vokal (*o*), je pojasnjena s tem, da se je sposojenka zblížala domačim besedam na *od* (str. 12—3). Glede *o* v nemški besedi moram opozoriti, da se pozneje ni zdifongiziral v *uo*, ker zlog ni imel glavnega naglasa, temveč oslabil (Braune, Ahd. Gr. § 38, op. 2); zato najdemo že v stvn. dobi oblike *wizzud*, *wizzit*, *wizzut* (Braune, Lesebuch). Beseda je bila sprejeta prej, nego je odglasni — *d* — prešel v bavarskem narečju v — *t* —, Schatz, Altb. Gramm. § 65, a, c; 67. V celoti pa je treba priznati, da se je g. pisatelju posrečilo pomnožiti repertoar besed, ki jih dolguje slovanščina nemškemu misionarstvu, za zelo značilen primer.

2. Za *rovanije*, *munera*, je nastavljena kot matica stvn. **arawani*, sb. f., ki bi pomenila *muneratio*, darovanje ne *munus*. Participialne izvedenke na *-i* imajo pomen substantiviranih infinitivov, pomenijo »das Werden, nicht das Gewordensein; verläzani, relictio, offani, revelatio; scorani, tonsura, striženje (Willmanns, II, § 200, 2). So to zvečine umetelne tvorbe stvn. nabožnih pisateljev. G. pisatelj se pri svoji razlagi more sklicevati na pomene neke slabo preiskane germanske besede; v Wulfilovi bibliji najdemo *arwo*, adv. za grški *ωρασω* zastoj; staroangl. *earwunga*, stvn. *ar(a)wūn*, frustra, *ar(o)wingūn*, āno lōn, gratis. To so ad-verbni iz adjektivov g. *arwja-*, zap. germ. *arwa-*; manjka pa oblika **ar(a)wan*, ki bi bila participij krepkega glagola. Težkoča tudi dela nestalna narava vokala med *r—w*, ki se ravna bodisi po debelskem bodisi končnem vokalu; prim. nemške oblike *arawūn*, *arowūn*, *ariwingun*, Braune, Ahd. Gram. § 69. Poleg **arowani*, **arawani* bi mogli pričakovati tudi **ariwani*. Novo izdanje Feistovega gotskega slovarja (Leiden, 1936) našega znanja o tej besedi ni razširilo.

3. Razlaga besed *potъpěga* i. sl. nadalje 4. *dzěluto* zadeva izključno slovansko filologijo. Posebno poučna je razprava o znameniti besedi *potъpěga*, *uxor dimissa*; v slovenščini je ohranilo nanjo spomin osebno ime Potpežnik, Trubarjevi tepigovi možje, Männer aus dem Pöbel i. dr. — Razpravi je dodan nemški rezume.

J. Kelemina.

Elemér Moór, Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen. Mit einer Grundkarte und einem Deckblatt. (= Acta litterarum ac scientiarum Regiae Universitatis Hung. Francisco Josephinae. Sectio phil. Tomus X). Szeged, 1936. VII + 336 str. Pengö 30.

V silni povodnji imenoslovne literature, ki jo stalno prinašajo težko dosegljiva strokovna glasila, je takšen kompendiozen prikaz, ki zajame neko celotno področje, blagodejen pojav. V predgovoru nas opozori avtor, da je posvetil zapadni Ogrski, svoji ožji domovini, že večjo študijo (Ungarische Jahrbücher, IX, 41—67, 230—255). Medtem ko je tukaj dejansko stanje le priprosto opisal, so v novem zajetnem delu lingvistični argumenti v široki meri pritegnjeni v razlago in določevanje zgodovine priseljavanja. Ne zadostuje samo navedba, da je to in to ime slovansko, nemško ali madžarsko, po jezikovnih kriterijih se določi tudi približni čas, kedaj je bilo kako ime prevzeto od nove narodnosti. V deželah, ki so po sklepu miru menjale gospodarje, opazamo povsod živahen in vztrajen boj med zastopniki toponomastike, ki pripadajo enemu in drugemu taboru. G. avtor, ki mu sicer moramo priznati objektivnost in znanstveno večino, mora zavračati takó presegevanje madžarskih znanstvenikov (El. Schwartz), kakor tudi trditve agilne dunajske šole (W. Steinhauser, Klebel); jabolko spora je tukaj, kakor znano, Gradišćansko-Burgenland; pr. članke v Handwörterb. des Grenz- und Auslandsdeutschtums I. Na vprašanih smo prizadeali Slovenci, ki jim pa doslej nismo posvečali nikake posebne pozornosti, in Slovaki, ki imajo pokazati delo Smilauerjevo, Vodopis starého Slovenska, 1932. Naša knjiga slovanskega deleža pri tvorbi imen nikakor ne zmanjšuje. Marsikatera lepa podstava — osebno ime ali apelativ — se pojavi na teh straneh; nekatere bodo še morale prestatiti kritično preizkušnjo. Ker pogosto tvorijo slovanski nazivi izhodišče za nemške in madžarske — to je predmet prvega dela naše knjige — bi bilo umestno, da je g. avtor navedel slovanska debela v alfabetskem redu vsaj v kazalu. Del drugi je posvečen zmotanim jezikovnim vprašanjem. Tretji, zaključni del, uporablja pridobljene rezultate pri proučevanju zgodovine selništva. Jezikovni kriteriji dobe svojo polno veljavnost šele ob zadostnem številu sorodnih pojavov; na drugi strani je treba tudi, kakor to dela g. avtor, pojasniti zgodovinsko ozadje iz daritvenih listin in sličnih virov. Ustavimo se na kratko pri zaključnem poglavju (5. Slawen, Deutsche und Ungarn in Westungarn), kjer so posneti izsledki celotne knjige.

Od ilirskega prebivalstva so preostala imena vodá: Lafnitz, Zöbernbach; pri obeh besedah moramo pa nastaviti za razlago modernih oblik slovenski medstopnji (*Sabarias: *Sobërja, *Albantia: *Labōća). Ime Rabe, Rabnice razlaga g. avtor v nasprotju z nemškimi pisatelji, ki ga nadovezujejo na krajevni naziv Ar(r)abo(n) etc. s slovanske, — problematične podstave *Chraba. Glede Pinkave sprejme g. avtor mišljenje Kämmelovo (Die Anfänge des deutschen Lebens in Österreich), da je v osnovi slovansko deblo pēna, pēninka, die Schäumige, v gorenji sorbsčini imamo Pjenkavo, na Poljskem Pinkavo. V nemški grafiji 860. Peiniha moramo torej smatrati — ei — kot pisavo za slov. ē, prim. Steina villa (stēna), Ortsnamen aus Appell. 619. Mogoče pa vendar ni nepotrebno, če opozorim na traško rečno ime Pincus: srbsko Pek! Glej še: E. Schwarz, Germanoslavica II, 597.

Razna germanska plemena, ki so v teh krajih domovala, so pustila za seboj le neznatne sledove. Potok Ikva, nem. Eike v šopronjski stolici, ima izvor v slovenskem *Ikava, a to spet v germanskem *Aikahva, Eichwasser. Tako je razložil Vasmer neko rusko vodo Ikvo; citat, ki ga navaja g. avtor (Archiv f. sl. Phil., 32, 310) je pa netočen. — Ime vode Pulka (pritok Nežiderskega jezera) izhaja po mišljenju W. Steinhauserja (Jahrb. für Landeskunde von Nieder. Ö., XXV, 29) iz kvadskega Fulkahva »Volkach«; no g. Moór se zadovolji s slovansko podstavo *Vlkava, Wolfbach.

Zatem se pojavijo v teh krajih Slovani. G. Moór zavrača Kleblovo mišljenje (v že navedenem Handwörterbuch, I, 674), da so šele zmage Karla Velikega nad Obri odprle Slovanom pot v obe Panoniji. In tudi Obri niso zginele čez noč, temveč so bili slavizirani; obrskih krajevnih imen doslej še ne poznamo. Važna za slovenske razmere je ugotovitev (312), da so bivali nekako do črte Sopronj-Forchtenstein Slovaki, južno naprej pa Slovenci. Oboji se kličejo nemški Winden, madžarski pa Tót. Pisatelju uspe, da pokaže na nekaterih primerih razliko med slovaškimi in slovenskimi jezikovnimi refleksi (174, 177 s); to tem lažje, ker ti Slovani niso izumrli takorekoč v cvetju svoje mladosti, recimo v staro-slovanski, dialektično nediferencirani dobi, temveč mnogo pozneje; Slovaki ob Wulki, Pulki so se držali še do srede 13. stoletja (263). — Seveda ni naloga naše knjige, da bi zasledovala jezikovno mejo med Slovenci in Slovaki še preko naznačene črte. Vsekakor se je nadaljevala v smeri proti Wiener Neustadtu, ki tvori skrajno točko nekdanje Karantanske marke. Pokrajina severno Semmeringa—Cemernika obiluje imen odločno slovenskega kova. Pri tej priliki naj omenim, da osnova čemerika ne pomeni v navedenem imenu to kar »Nießwurz«, temveč v soglasju s čakavskim narečjem neke vrste hrast, menda cèr; navedeno v Slov. Glasn. VI (1860), 8, Košljun; pristno nemško ime za to gorovje je bilo nekoč Cerwalt; kar je pač v zvezi z Zereiche, quercus cerris.

Prve nemške naselbine je dobila zapadna Ogrska po zmagi Karla Velikega nad Obri; ali je to nemštvo po madžarski invaziji vztrajalo na svoji zemlji, je veliko vprašanje. Od nekdanj so že te nemške postojanke predmet najpazljivejšega študija nemških znanstvenikov.

J. Kelemina.

Theodor Mayer, Die Entstehung des »modernen« Staates im Mittelalter und die freien Bauern. Zeitschr. der Savigny-Stiftung für Rechtsgesch., Germ. Abt., 57. Bd. (1937), str. 210—288.

Studija, razširjeno predavanje v Berlinu iz l. 1936, se peča skoro izključno (izvzemši le prve 7 str.) s postankom in položajem svobodnega kmeta, ki ga najdemo od konca srednjega veka pa prav do ukinitve kmečkega podložništva, večinoma sporadično zlasti v južno-nemškem ozemlju, pa tudi pri nas. Po pravici se zdi piscu, profesorju zgodovine na univ. v Freiburgu i. Br., to vprašanje važno; kajti od odgovora zavisi podoba, ki si jo moremo ustvariti o sestavi družbe in njenih stanov v starejši dobi. Izsledki, ki jih pridobimo za poznejšo dobo tudi za prejšnjo niso brez pomena. Če se more namreč dognati, da so ti svobodni kmetje ostanki iz pradavnine, to za spoznavo stare dobe ni brez važnosti (str. 217, 218). — V vsem II. poglavju pisec kritično označuje vse množične študije o tem problemu izza konca prejšnjega stoletja. Mnenja G. L. Maurerja, Fr. pl. Wyßa, P. Schweitzerja, G. Carota, H. Glitscha, (str. 218 do 223) da so namreč v poznem srednjem veku v raznih delih Švice v večji meri nego drugod naseljeni svobodni kmetje ostanki prvotnih svobodnikov, v podrobnejši kritiki njihovih spisov prav tako zavrača, kakor enaka mnenja F. L. Baumanna za Svabsko ter J. Strnadta (str. 221) in O. Stowasserja (str. 222) za obe Avstriji. Za svoje trditve niso nudili dovolj ali sploh nobenih dokazov. Nasproti Glitschu opozarja pravilno na Dopschovo opazko (str. 224), da niso le prosti padali v podložništvo, marveč so se tudi podložniki dvigali v višje stanove. Posebno se ustavlja pri nazorih E. Meistra (str. 225) v njegovi »Ostfällische Gerichtsverfassung im Mittelalter«. Meister ugotavlja na Ostfalskem svobodna zemljišča posebnih prednosti, ki so bila podsodna posebnim sodiščem in so jih mogli pridobiti tudi podložniki. Za posebni pravni položaj njihovih lastnikov je bilo odločilno zemljišče. Prav isto izvaja M. (str. 271) tudi iz Strnadtovih ugotovitev za Gornjo Avstrijo. (To se povsem sklada tudi z mojimi izvajanjmi v »Svobodnikih na Kranjskem«, GMDS, XVII, 1936, str. 47). Popolnoma pravilno sklepa pisec iz te ugotovitve, da se vprašanja svobodnikov ne more obravnavati le s stališča stanovske pripadnosti in prostega rojstva, marveč tudi iz drugih vidikov, zlasti lastnosti zemljišča (str. 234). Teorijo Fr. Phillippija in F. Schneiderja (str. 226, 229), prvega za saksonsko, drugega za langobardsko ozemlje (arimani), da so svobodniki izhajali iz vrst vojaških kolonistov (kasezov,?) pisec odklanja. Pač pa pritrjuje K. Wellerju (str. 231), ki išče njihov izvor v naseljevanju na krčevinah, zlasti na kraljevem svetu. (»Ausbauand« o nasprotju z »Altsiedelland«, »Rodungs-siedler«.) Čeprav avtor ugotavlja, da živijo v največ iz krčevin nastalih krajih, kjer naletimo na svobodnike, ti le posamezno med podložniki, ki so naseljeni prav tako na krčevinah, prevzema v poglavjih IV. — VIII., kjer raziskuje položaj svobodnikov v nekaterih švicarskih predelih, vendarle Wellerjevo teorijo. Le iz navedka str. 263, op. 2, bi se moglo sklepati, da vsaj ne zametava tudi postanka, ki je za naše svobodnike značilen, namreč z odkupom od gospok.

Zanimiva so izvajanja o različnem pomenu pojma »frei« gledé na kmete v različnih predelih južne Nemčije (str. 237 sl.).

Pisec v končnem pregledu zaključuje, (str. 279), »da v Južni Nemčiji ni najti nikjer večjega števila prvotno svobodnega prebivalstva. Da so bili še kje naseljeni že prvotno svobodni kmetje, noče zanikati, toda resničnega dokaza za to ni mogel nikjer najti. Vsekakor niso nikjer politično nastopili kot poseben stan. Dasi se je pod besedo »svoboden« mnogo razumelo, je vendar večkrat učinkovala čarovniško; iz nje so se izvajale velike zahteve.«

To stališče se popolnoma ujema s tem, ki sem ga označil gledé naših svobodnikov (GMDS, XVII, 93). Zato bo bolj težko zoper moje naziranje uporabiti Mayerja, kakor je navedel referat v »Slov. Pravniku« (1937, str. 91), očitno le na podlagi izvlečkov iz Mayerjevega predavanja.

Dr. Janko Polec.

Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega. Izbral in uredil dr. Mirko Rupel. Na svetlo dala Akademska založba v Ljubljani, 1937. 8°, 224 str.

Namen te nove izdaje Janeza Svetokriškega je zgodovinsko čim bolj približati današnjemu bralcu najzanimivejšega slovenskega pisca iz katoliške dobe.

Delo Svetokriškega so slovenske pridige, ki jih je sam izdal v 5 knjigah l. 1691—1707. Od teh je urednik in izdajatelj dr. Rupel kolikor toliko v celoti objavil le nekaj pridig — zakaj ravno te, ne pove — sicer pa le odlomke, ki so važni za poznanje pisca in njegove dobe. Tak izbor tekstov za označeni namen popolnoma zadostuje. Potem je urednik storil tudi vse ostalo, kar se zahteva za lažje branje in boljše umevanje Janeza Svetokriškega.

Najprej nam v uvodu pregledno označi avtorjevo osebo in delo predvsem z literarno-zgodovinskega vidika: tisk pridig, čas in kraj njih postanka, njih vsebino, jezik in slog. Iz prvega zvezka ponatisne v slovenskem prevodu pisčevo posvetilo in predgovor ter predgovor iz drugega zvezka. Slede teksti pridig, ki jih je izdajatelj transkribiral v današnji črkopis, ne da bi s tem hotel posegati v jezik in pravopis, ponatis naslovne strani petega zvezka in ena stran iz prvega zvezka. Izdajo zaključujejo opombe, v katerih izdajatelj posloveni latinske citate, pojasnjuje zgodovinske navedke, imena krajev in oseb. Citate iz sv. pisma in starih

klasikov je kontroliral in popravil napake. Vseh citatov, ki se nanašajo na cerkveno literaturo, pa ni mogel razrešiti. Ob robu tekstov je pustil le biblične navedke, dočim je druge navedke virov iz tehničnih razlogov prenesel v opombe. Iz opomb je razvidno, da je R. primerjal Svetokriškega zlasti s pridigarjem Segneri-jem in Lohnerjevo zbirko pridigarjskega gradiva in našel nekatere odvisnosti, oziroma vzporednice. Slede seznam slovstva, urednikovo poročilo, popravki in kazalo. Oprema knjige je umetniška. Svoj namen je izdajatelj dosegel v polni meri.

Po vsej pravici trdi izdajatelj na str. XXVII, da se je Svetokriški »kot pridigar oddolžil splošni homiletični struji 17. stoletja«. Njegov »Sveti priročnik je hkrati prva slovenska knjiga, ki se v njej oglašajo barok« (pravtam). A točne in nedvomne oznake splošne homiletične struje 17. stoletja ter baročnih pridig Janeza Svetokriškega in drugih žal iz uvoda ne moremo razbrati, dasi je skoraj vse resnično, kar nam R. pove. Besedi »barok« ali »baročen« srečamo v uvodu trikrat; poleg zgoraj navedenega mesta še na str. XVIII, kjer pravi: »Baročno bogata je primera Greh«, ter na str. XXX, kjer pravi: »Slog je retoričen in baročen, je torej okrašen in preobložen«. Pri splošni oznaki pridige 16. in 17. stol. besede barok ali baročen nikjer ne rabi, pač pa poudarja, da so bili tedanji govori prenatrpani s posvetnim znanjem, s filozofskimi citati, bili so doktrinarni, ljubili so subtilnosti, alegorično igravanje in se posluževali najrazličnejših legend, anekdot, zgledov in celo smešnic; da se je javljala emblematična pridiga, ki je bila »prikladna, da bi bila podrla panlogizem sholastične metode, zašla pa je sama na stranpota« (XV). O zunanji obliki pridig Svetokriškega in njegovih sodobnikov pravi, da je bila stara, sholastična. Oziraje se na zgodovinski razvoj pridige, pravi, da pomenita 15. in 16. stol. v razvoju katoliške pridige znaten vrhunec, dočim je pridiga 17. stoletja spričo označenih zarodkov slabosti tako zašla, da govori zgodovina o njeni popolni propasti.

K temu je treba pripomniti naslednje: 1. »Zgodovina«, na katero se izdajatelj sklicuje, je danes načelno že premagana. Kar se je do nedavnega pisalo o baročni pridigi, je v marsičem pogrešeno, ker se baročna pridiga ni presojala iz duha baročne dobe, temveč z nezgodovinskih vidikov prosvetljenstva, ki baroku ni bilo prijazno, ter z današnjih pastoralno-praktičnih vidikov. A danes je že ustvarjena podlaga za pravilno umevanje tako baročne likovne umetnosti, literature in kulture sploh kakor tudi baročne pridige. Kaj se je pri raziskavanju baročne pridige že doseglo in katere naloge je še treba rešiti, sem v zadnjem času dognal pri proučevanju pridig Tomaža Hrena, ki jih nameravam prikazati v posebni študiji. — 2. Res je končno tudi baročna pridiga propadla. A od njenega propada je treba dobro razlikovati njen razcvet in njeno nepokvarjeno bistvo, ki je ustrezalo duhu časa in je zato važen kulturnozgodovinski vir. — 3. Zunanja oblika baročne pridige, ki jo ima pisatelj v mislih na str. XV, ni sholastična, temveč je pod vplivom humanizma povzeta iz antične retorike. — 4. Glede nasprotja, ki si ga izdajatelj predstavlja med baročno pridigo in »panlogizmom sholastične metode«, je treba reči, da baročna pridiga res ni gojila srednjeveške logike, ki se nanaša na *divisio in subdivisio*, pač pa jo je nadomestila z neko novo, čisto svojevrstno, baročno spekulacijo. O vsem tem več v napovedani študiji.

Trditve na str. XII, da predstavlja najstarejši datum Janezovih pridig l. 1669 v V. zvezku na str. 216, kjer je omenjeno sv. Rešnje Telo, »iz katerim špiža G. Bug svoje izvolene kršenice užje 1669 lejt«, je zmotna, ker je Kristus postavil zakrament sv. R. T. po vulgarnem in gotovo tudi po Janezovem štetju v svojem 33. letu, zato mora biti datum tiste pridige letnica 1702 ali 1703. — Joahim Florinec (str. 206) ni bil benediktinski, temveč cistercijski opat. — Navarinus (str. 197) je pač Alojzij Navarinus, pisatelj moralnih razlag sv. pisma, ki se hranijo v semeniški knjižnici v Ljubljani. — Če Svetokriški pri govoru o naših predstavah o angelu, hudiču in Bogu omenja Aristotela (str. 130, 209), misli na Aristotelov spoznavno-teoretični, oz. spoznavno-psihološki nauk: *ὁδὲποτε νοσε ἄνευ παντάσματος ἢ ψυχῆ* (de an. III, 7. 431 a, 16). — Med slovstvom bi bilo boljše namesto sedaj zastarelega Buchbergerjevega Kirchliches Handlexikona imenovati novo predelano izdajo istega pod naslovom Lexikon für Theologie und Kirche, o katerem poročam sprti v Bogoslovnem Vestniku. J. Turk.

Fran Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 14., Historični odsek, 5.) Ljubljana, 1936. 8° Str. 112.

Pisatelj si je stavil nalogo, da dožene razvoj števila prebivalstva in njegovih komponent v vseh slovenskih pokrajinah v teku zadnjih dveh stoletij. Razen tega je hotel »spraviti razvoj prebivalstva v vzročno zvezo s socialno-gospodarskim razvojem in ga s tem včleniti v celotno razvojno linijo slovenske zgodovine«. Obdelovanje demografskih dejstev v zgodovinskem okviru opravičuje pravilno s tem, da morejo ta pri proučevanju temeljnih sprememb vsega socialnega in gospodarskega sestava v slovenskih deželah izja 18. stol. služiti kot zanesljiv barometer. Razprava se deli v dva glavna, po obsegu zelo neenaka dela. V prvem (str. 7—71) razpravlja o »zgodovinskem razvoju populacije« v petih razdelkih. Glede prve, »Predterezijanske dobe« pove v uvodu kratko, kako se je izja 18. stol. spremenil pojem in naloga statistike. Potem razpravlja, prvi za naše dežele, o virih za oceno populacije pred uvedbo ljudskih štetij. O porabnosti urbarjev za zanesljivo ugotovitev števila prebivalstva bi ob našem sistemu raztresenega podložništva in ustroja naših urbarjev še bolj dvomil nego pisatelj. Niti števila hiš

in zemljišč ni mogoče na podlagi urbarjev z le približno gotovostjo ugotoviti. Pritrjujem pa važnosti davčnih seznamov, ki jih je v stanovskem arhivu tudi na Kranjskem za čas pred 18. stol. dosti najti. Opozoril bi tudi na spise za pripravo terezijanskega katastra, ki jih imamo za naše dežele (zlasti Štajersko in Kranjsko) popolnoma ohranjene. Dobro je, da kaže pisatelj enkrat na važnost matrik in statusov duš. Za njihovo uporabnost in vrednotenje bi bilo zelo koristno zbrati vse predpise, ki so pri nas veljali za njihovo vodstvo. Vsak, kdor jih je kdaj uporabljal, je moral opaziti, kako so se morali počasi izpopolnjevati do prvih desetletij 19. stol. — Zgodovino prvega štetja prebivalstva v naših deželah razpravlja v 2. razdelku »Prva štetja prebivalstva«. Na nujnost tega štetja v okviru velikih Haugwitzovih upravnih preosnov in na važnost njegove ureditve za oblikovanje upravnih edinic: popisnih — davčnih, političnih občin, sem, kolikor je bilo to za moje namene potrebno, svoj čas že jaz pokazal v »Kraljestvu Ilirija« (str. 131, 132). Pisatelj pa je postanek in razvoj tega in poznejših vojaških štetij (v razdelku »3. Doba vojaških konskripcij«), sledeč razpravam, ki so nastale ob pripravah za historični atlant avstr. alpskih dežel, seveda še obširneje prikazal za naše pokrajine. S tem je orisal tudi kos naše upravne zgodovine. Ozko odmerjen prostor je pisatelja očitno prisilil k metodi, ki jo uspešno uporablja pri svojem delu. Prikazujoč razvoj in način štetja, podaja in razčlenja hkrati njegove posledke za posamezne slovenske dežele in jih primerja. To ni bilo vedno lahko. Prvič zato ne, ker so pisateljeva iskanja v arhivih ostala večinoma brez uspeha in je moral podatke, zlasti za starejšo dobo, zbirati iz najrazličnejših, večinoma tiskanih virov. Njihova uporaba pa tudi zato ni bila brez težav, ker so se obseg naših pokrajin in upravne edinice v 18. in 19. stol. zelo menjavale. Vendar pa se je posrečila avtorju jasna in, kolikor moremo pri današnjem stanju virov soditi, tudi zanesljiva slika. — Kaj zanimiva so pisateljeva razmotrivanja ob koncu 3. razdelka (str. 38—54), primere razvoja prebivalstva v posameznih deželah, ugotovitev stalnosti ali celo padanja števila prebivalstva od jožefinske dobe do konca francoskih vojsk, nagel porast v predmarčni dobi. Izvajanja se odlikujejo po zdravi, trezni sodbi in kažejo danes, žal, redko, zato dobrodejno razgledanost v našem novejšem gospodarskem in zgodovinskem razvoju. Iste odlike nam kaže tudi 4. razdelek: »Od 1848 do 1918.« Za način ljudskega štetja važne in zapletene upravne preosnove so označene kratko in umljivo, prav tako razvoj zakonodavstva o ljudskem štetju; gradivo in književnost, ki je v tem času hitro narasla, je znal pisatelj dobro porabiti. Zanimivo primerja razvoj v posameznih deželah; ugotavlja velike razlike naravnega in dejanskega prirastka v tej dobi, zlasti na Kranjskem. Pravilno vidi vzrok tega v ogromnem izseljevanju, posebno v nekaterih delih dežele. Pogrešam pa, da pisatelj ni poudaril, da je to omogočilo osvoboditev kmeta od podložništva, povzročile pa gospodarske razmere posebno v nekaterih predelih. — Razdelek »5. Po svetovni vojni« je razmeroma zelo kratek (str. 68—71). Dobro označuje pisatelj razvoj v tej dobi: Izrazit prelom v razmerju prebivalstva, ki se kaže v racionalizaciji rojstev, v padanju odstotka smrti zaradi napredka medicinske vede in v ukinjenju svobode preseljevanja. Za Primorsko poudarja padeč prirodnega prirastka in izseljevanje. Ne poudari pa kot vzrok tega, prevrat v političnih razmerah dežele. — Vsebinsko III. dela studije pove že jasno naslov: »Glavne smernice prebivalstva«. V krepkih potezah oriše tukaj, naslanjaje se na splošni evropski razvoj, še enkrat za dve stoletji skupaj številčni razvoj prebivalstva v naših deželah in ga skuša pojasniti ob velikih gospodarskih in socialnih spremembah v Srednji Evropi, oziraje se vedno na živitev sosednjega drugorodnega, pod enakimi političnimi in gospodarskimi pogoji živečega življa. — V dodatku priobčuje pisatelj po obdobjih, v katere je razdeljena njegova študija, iz raznih pretežno tiskanih virov sestavljene tabele (str. 89—97) o prebivalstvu slovenskih in sosednjih pokrajin, počenši z l. 1786, večinoma po deželah, le redko tudi za posamezna deželna okrožja. — V opombah, ki so sestavljene na koncu spisa (str. 98—108), je pisatelj po poglavjih skrbno zbral uporabljene vire in literaturo. — Slednjič je v nemškem resumeju (str. 109—112) kratko povzel za tuji svet glavne izsledke svojega odličnega dela.

Kakor že navedeno, sloni to kar največ na tiskanih virih. Morda bi bilo v centralnih dunajskih arhivih, tako v onem notr. ministrstvu, kakor zlasti v vojnem arhivu najti še marsikatero za naše dežele važne podatke. Pa tudi pokrajinski arhivi niso izčrpani. Pisatelj trdi n. pr. (str. 24, 25): »V arhivu kranjske dež. vlade izvemo sicer iz repertorijev, da so se štetja 1754 in 1761 vršila, akti sami so bili pa vsi, brez izjeme, uničeni.« Toda gledé naših kranjskih, še kaj pomanjkljivo inventariziranih arhivov, zlasti še glede popolnoma neurejenih spisov terezijanske dobe, je treba zelo velike previdnosti v takih trditvah. Tudi prav navedena trditev je, na srečo, prenačljiva. V najstarejšem delu arhiva nekdanje dež. vlade v Ljubljani, ki vsebuje spise terezijanske dobe, se nahaja namreč zavoj spisov s starim napisom »XXI. Häuser- und Seelenbeschreibung im Lande Krain im J. 1754.«¹ V tem zavoju se nahaja zvezan spis štev. 34 (99 listov), ki se izključno bavi s štetjem prebivalcev l. 1754.²

¹ V zavoju samem se nahaja še drug naslovni list z nekoliko drugačnim naslovom: »Häuser- und Seelenbeschreibung, und auch Numerierung der Häuser. XXI.«

² V spisu je še tudi seznam spisov o štetju hiš, duš in živine na Kranjskem, ki obsega poleg spisa 34 še te spise: št. 67 od jan. 1755 o istem predmetu; št. 516 od maja 1757, pritožba stanov o popisu hiš; št. 522 istega datuma, pritožba blejskega upravnika; št. 32 od novembra 1758, o zahtevi, da sestavijo stanovi nov popis hiš; št. 25 od jul. 1759 isto; št. 111 od avg. 1760, pritožba radovljiške gosposke; št. 43 od nov. 1760, grof Perlas zahteva nov popis prebivalcev;

Ohranjeni so v tem spisu izvorni, od cesarice Marije Terezije lastnoročno podpisani reskripti z dne 13. okt. 1753, 19. jan. in 16. febr. 1754, s katerimi je bilo uvedeno, enako kakor v drugih deželah, štetje na Kranjskem, s prvim po župnikih, z drugim po dominijih na deželi in po magistratih po mestih in trgih; s tretjim pa se je uredilo zaradi večje zanesljivosti po enih in drugih oblastvih. Vsebinsko teh reskriptov navaja že Zwitter (str. 19). Te navedbe bi bilo treba na podlagi teh reskriptov popolniti le v toliko, da so morali šteti dominiji prebivalstvo po krajih, okrožni uradi sestaviti iz podatkov dominijev razpredelnico za okrožje, reprezentanca pa iz teh za vso deželo. — Prav tako je ohranjen tukaj tudi izviren reskript za Kranjsko z dne 2. marca 1754, ki odreja v vseh dednih deželah štetje vseh krajev in v teh nahajajočih se hiš, razen gradov, graščinskih poslopij, šol in židovskih hiš.

O izvedbi in izsledkih štetja prebivalstva na Kranjskem in Goriškem moremo povzeti te-le, doslej neznane podatke: Jeseni 1754 je centralna vlada že zaukazala, naj se izvršitev naloga pospeši z grožnjo vojaške izvršbe; 18. okt. 1754 je že žugala vsem trem okrožnim glavarjem kranjskim s kaznimi. Ljubljanski okrož. glavar Anton baron Tauffrer se opravičuje (4. nov.), da bi bil z delom že gotov, ko bi nekateri župni uradi ne vložili le kolektivne napovedi in ne zmešali svojih podložnikov in faranov. Koj nato je predložil svoj izdelek. Reprezentanca ga stavi (13. nov.) obema ostalima okrožnima glavarjema za zgled, energično zahtevajoča, da storita ta svojo dolžnost. Zanimivo je poročilo Janeza Žige pl. Breckerfelda, graščaka na Starem gradu, ki je po smrti Volka bar. Erberga substituiral novomeškega okrož. glavarja. Poroča, da iz mnogih napovedi dominijev ni bilo jasno povzeti števila oženjenih in samskih, zlasti v rubriki za prebivalce nad 50 let. Samo nekateri posestniki dominijev so prišli tudi sebe in svoje rodbinske člane; drugi so smatrali to za nepotrebno, ker so bili šteti že po cerkvenem štetju. Tudi se niso prišli skoro nobeni svobodniki, ker je bilo njihovo bivališče okrož. uradu neznano, da bi jih mogel poklicati; sami pa obrazcev niso mogli spolniti, ker so nepismeni. 30. nov. je predložil Breckerfeld štetje hiš. — Postojnski okrož. glavar Sigfried bar. Gušič v svojem poročilu dvomi, da bi izvršeno štetje zadovoljilo vlado. Polovica gosposk v postojnskem okrožju ne zna nemščine; zato jim je bilo treba naredbo vedno znova pojasnjevati. Župni uradi, ki so dominiji, niso popisali svojih podložnikov, marveč vfarane svetne posestnike dominijev, kar bo povzročilo napačne številke; poprava bi zahtevala precej časa. V razposlanih obrazcih so izpuščene samske osebe in oženjeni moški preko 50 let. — Ze iz teh dveh poročil je razvidno, kako opravičena je Zwitterjeva opazka (str. 22, 23) o nezanesljivosti prvega štetja.

Reprezentanca je sestavila na podlagi vposlanih podatkov okrož. uradov troje razpredelnice. Prva, najbolj splošna, vsebuje le skupno število prebivalcev v vseh treh kranjskih okrožjih ter v Goriški in Gradiščanski in skupno za vso deželo številke po spolu in stanu za vseh pet starostnih skupin. Druga je v toliko detajlirana, da ima pravkar navedene podatke za vsako okrožje, in sicer ločeno sumarično za deželno-knežja mesta, municipalna mesta in trge in pa za deželo. Tretja razpredelnica pa ima navedene številke za vsako okrožje posebej brez ločitve mest in dežele, skupno število a) moških in b) ženskih za vsako okrožje, skupno število prebivalcev za vso deželo, število hiš po okrožjih in skupno za vso deželo. To razpredelnico priobčujemo na koncu referata.

Razpredelnice sta napravila po navodilu svetovalca dež. reprezentance Henrika grofa Auersperga njegov hišni tajnik Smole in akcesist Lenz. Poslala jih je reprezentanca, da se stvar še bolj ne zavleče, ne da bi čakala zakasnelih podatkov goriške škofije dne 3. dec. 1754 cesarici, češ da razlike štetij itak ne morejo biti tako velike. Pridržala pa je vse števno gradivo, da se pošta z velikim zavojem preveč ne obremeni. Teža doslej v arhivu ni bilo mogoče najti, ni pa izključeno, da pride pri ureditvi arhiva še na dan. — Reprezentanca pa se je v svojem pričakovanju zmotila. Kakor pripoveduje v svojem poročilu z dne 27. dec., s katerim pošilja razpredelnice na podlagi cerkvenega štetja, ki jih pa v navedenem ljubljanskem spisu ni, je znašala razlika obeh štetij za Kranjsko, Goriško ter Gradiščansko skupaj celih 24.524 duš, in sicer za takratno Kranjsko samo 7344, za Goriško in Gradiščansko 17.180, ki so jih dominiji več našteali. Glede Kranjske si razlaga reprezentanca razliko iz sistema raztreseno naseljenih podložnikov. Števni sistem je bil pač prikrojen za češke dežele s strnjenimi ali sklenjenimi gospostvi. Zelo mali dominiji imajo, pravi reprezentanca, svoje podložnike v 5 do 6, večji pa

št. 24 od nov. 1761, gledé kazni Weittenhillerju, ker ni izvršil popisa; št. 10 od maja 1762, nov popis hiš, prebivalcev in živine, obrazci od vseh dež. sodišč, cerkvenih in svetnih gosposk; št. 16 od jan. 1763, kazen 54 fl. graščinskemu oskrbniku Kostrevcu v Podbrežju, ker ni vložil pravočasno napovedi dež. sodišča; št. 114 od jan. 1763, popis prebivalcev Zoisovi graščini na Brdu podložnih, na Jezerskem stanujočih podložnikov; št. 62 od febr. 1763, pogon popisnih razpredelnice in pošiljatev na dvor o popisu za l. 1762; št. 77 od febr. 1763, o popisu prebivalcev na Reki. — Končno je še opomba, da se spisi za l. 1764 in sledeča leta najdejo v registraturi pod rubriko »Publ. Politicum«. — Navedenih spisov v arhivu zaenkrat še ni mogoče najti. — Pač pa se nahajajo za poznejšo, francosko dobo v arhivu Nar. muzeja, kamor so prišle z gubernijskimi spisi, tri vezane knjige s popisom vojaških letnikov 1810 in 1811 (z napisom: Conscriptio de terre, classes de 1810 et 1811 reunies. — Liste de tirage portant le grand siglement de chaque conscrit.), sestavljene po štirih francoskih distriktih: Postojna, Ljubljana, Kranj, Novo mesto.

v 12, 15 in več župnijah; niti ena vas ni podložna samo enemu gospostvu, marveč ima po 10 ali 12 dominijev v vasi svoje podložnike. Glavno pa je, da imajo mnogi kmetje svojo zemljo ali zemljiške dele pod dvema, tremi in več gospostvi, Vsaka teh gosposk je štela te kmete; zato je umljivo, da so našli dominiji več prebivalcev nego župni uradi. Sicer, pravi reprezentanca, ne bo nikdar mogoče doseči popolnega soglasja med enim in drugim štetjem. Kajti ni ga mogoče opraviti v enem tednu in tudi ne v enem mesecu. Med tem časom pa prehajajo prebivalci iz enega gospostva v drugo, se rodé in umirajo. Pri štetju, ki se ozira le na starost štetih, tudi z reskriptom z dne 16. febr. 1754 odrejena primerjava obeh štetij ne more razkriti pravega razloga razlike. Ne more se tudi dognati, če so se popisali duhovniki in je-li so ple-miči vštetí ali ne.

Razlika na Goriškem je pa vendarle prevelika, najbrž je štetje nekaterih župnij izostalo. Zato je vlada zahtevala od nadškofa pojasnila. Če in kako pa se je to izvršilo, iz spisa ni več povzeti.

Kakor je gori omenjeno, priobčujem slednjič iz spisa 34 razpredelnico, ki se mi zdi najbolj pregledna, in sicer, kakor je že Großmann (Zwitter št. 20) pravilno navedel, kot izsedelek posvetnega štetja. Razpredelnica ima napis: »Conscriptions-Tabelle deren in dem Herzogthum Crain und denen geeinigten Grafschaften Görtz und Gradisca wohnenden unterthänigen und anderen Seelen.« Izvirno razpredelnico sem v toliko spremenil, da sem jo iz tiskarskih razlogov obrnil in starostne skupine razvrstil, počenši z najnižjo starostjo:

Podložno in drugo prebivalstvo na Kranjskem in na Goriškem ter Gradiščanskem po posvetnem štetju l. 1754.								
V okrožjih		go- renjskem	do- lenjskem	notranj- skem	v grofiji goriški	gradiš- čanski	v vseh okrožjih skupno	
od 1—15 let	samskih	moških ženskih	23375 24059	27392 25997	15776 15168	14295 13696	4020 3689	84858 82609
	poročenih	moških ženskih	3 19	63 128	15 34	— —	— —	81 181
od 15—20 let	samskih	moških ženskih	5757 6383	5246 4737	4204 3699	3307 3164	1115 1040	19629 19023
	poročenih	moških ženskih	271 786	1228 2238	304 586	276 601	19 43	2098 4254
od 20—40 let	samskih	moških ženskih	6226 6485	3863 3637	4548 3387	4958 3349	1515 984	21110 17842
	poročenih	moških ženskih	13748 15495	17135 18235	9612 10289	7520 8386	2161 2513	50176 54918
od 40—50 let	samskih	moških ženskih	848 2063	633 1676	567 1095	825 937	239 328	3112 6099
	poročenih	moških ženskih	5774 4848	5228 4199	3738 3244	3398 3014	985 871	19123 16176
nad 50 let	samskih	moških ženskih	2095 2384	1555 1866	2131 2877	1821 3004	414 800	8016 10931
	poročenih	moških ženskih	3112 2797	3160 2534	3232 2770	4057 3411	876 706	14437 12218
skupno število prebivalcev		moških ženskih	61209 65319	65503 65247	44127 43149	40457 39562	11344 10974	222640 224251
število vseh prebivalcev			126528	130750	87276	80019	22318	446891
število hiš			19049	22770	15968	14238	3059	75084

Walter Fraenkel, Eine Wiener Künstlerfamilie durch 200 Jahre (Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Stadt Wien, XV, 1935, Str. 63—70).

Znano je, da se gotova nagnjenja in talenti v nekaterih družinah v rodu ponavljajo, tako rekoč podedujejo. Zlasti se more to često ugotoviti pri stanu umetnikov, kar je popolnoma naravno, ko že vse okolje vpliva na doraščajoči rod in usmerja njegove duševne poskuse in mlade zmožnosti; naj opozorim le na družino Šubicev, Layerjev, Goetzlov in Janšev. Toda redko je mogoče zasledovati umetniška stremjenja v kaki družini kar za dve stoletji nazaj. W. Fraenkel je mogel to storiti glede umetniške družine Dorfmeisterov, katere en član je deloval v prvi polovici 19. stoletja tudi v Ljubljani. Na Dunaj se je priselila rodbina z Bavarskega najbrž proti koncu 17. stoletja, po odbitem turškem navalu. Tu so se bavili z veziljsko obrtjo, za katero je bila potrebna ne le ročna spretnost, marveč tudi neka umetniška nadarjenost. Tudi pozneje ženski člani družine niso opustili te v tistih časih prav donosne obrti, moški pa so se pogosto ženili z veziljami. Saj je bilo to tudi iz gospodarsko-pridobitnih razlogov priporočljivo, ker je mogel mož-umetnik izvršiti načrte ne le za vezenine pri oblekah in za hišno opremo, marveč tudi za razna cerkvena naročila.

Najpomembnejši svojega rodu je l. 1736 rojeni Janez Jurij Dorfmeister, akademski kipar, ki je za dunajske stavbe in cerkve in po naročilu zasebnikov ustvaril vrsto del v kamnu, lesu, slonovi kosti, alabastru, mavcu in kovinah. Po njegovi nenadni smrti l. 1786 je najstarejšega, l. 1774 rojenega sina Vincenca vzel k sebi ujec, slikar Bachmayer. Ta je nudil svojemu nečaku prvi pouk v slikarstvu; dovolil mu je tudi, da je smel v prostem času zahajati v umetniško akademijo. L. 1792 je Vincencu umrl za kapjo njegov ujec, nakar je 18-letni deček prišel k varuhu Dallingerrju, ki je bil nadzornik galerije slik kneza Liechtensteina. Vincencu je bilo tu in v Belvederu omogočeno, da se je mogel ob delih najslovičnejših mojstrov v umetnosti še bolj izpopolniti. Poseben talent je kazal za krajinarstvo. Ker ni imel denarnih sredstev, je bil prisiljen, da je prevzemal naročila za slikanje sob ter je n. pr. razen Laxenburga izvršil slikarska dela tudi še v nekaterih drugih cesarskih poletnih gradovih. Zato je z veseljem sprejel službo za (arhitekturnega) risarskega učitelja na ljubljanski normalki. Sem je prišel kot naslednik Herrleina l. 1804 s svojo novoporočeno ženo-veziljo. Razen v šoli je v Ljubljani poučeval tudi privatno v pokrajinskem slikarstvu. Vincenc Dorfmeister je umrl v Ljubljani l. 1839, zapustivši 3 hčere in enega sina-zlatarja (2 sina sta umrla že pred njim).

Njegov oče Janez Jurij je zapustil vestno pisano avtobiografijo, ki jo je l. 1910 izdala Erika Tietze-Conrat (Kunstgeschichtliches Jahrbuch der k. k. Zentralkommission, Bd. IV.; str. 237 sl.), nadaljeval pa jo je do l. 1851 kot družinsko kroniko z zanimivimi podatki iz življenja in naziranja bidermajerskega meščanstva Franc Dorfmeister, brat ljubljanskega Vincenca.

Fraenkel je svojemu spisu pridal tudi pregleden in izčrpen družinski rodovnik ter sploh obogatil naše znanje o Vincencu D., ki je kot učitelj risanja na normalki v Ljubljani in pozneje tudi na gimnaziji, liceju in na tečajih za umetnike in obrtnike podajal prve osnove in pobude našemu obrtno-strokovnemu in umetniškemu naraščanju.

J. Mal.

Corrigendum. Na str. 17 se 5. vrsta od zgoraj glasi pravilno:

Ulaka s prostranim uleknjenim hrbtom (sl. 1), ki jo na severu veže ozek greben

Prejeli smo v oceno:

- France Stelè**, Monumenta artis slovenicae. Del I., snopič 1—13. Ljubljana, 1935. 4°. 60 str. teksta ter 173 slik na prilogah.
- Silvo Kranjec**, Med Napoleonom in Leninom. Zbirka Kosmos. Ljubljana, 1937. 8°. Str. 390.
- Ivan Grafenauer**, Karoliška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 13. Filološko-lingvistični odsek, 2. Ljubljana, 1936. 8°. Str. 165 + I-III.
- R. Nahtigal**, Starocerkvenoslovanske študije. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 15. Filološko-lingvistični odsek, 3. Ljubljana, 1936. 8°. Str. 79.
- Lavo Čermelj**, Life-and-death struggle of a national minority. Jugoslav Union of league of nations societies — L. N. S., Ljubljana, 1936. 8°. Str. 260 + 1 zemljevid
- Anton Ocvirk**, Teorija primerjalne literarne zgodovine. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 12. Historični odsek, 4. Ljubljana, 1936. 8°. Str. 203.
- Günther Glauert**, Zur Besiedlung der Steiner Alpen und Ostkarawanken. Sonderabdruck aus »Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung«, I. Jhg., Heft 2. Leipzig, 1937. 8°. Str. 457 — 486.
- Ivan Prijatelj**, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857. V spomin vnovič izdali njegovi učenci. Ljubljana, 1937. 8°. Str. 134.
- P. Strmšek**, Lemberg in Sladka gora. Celje, 1937. 16°. Str. 31. Izdalo in založilo Muzejsko društvo v Celju.
- Andrej Šuster Drabosnjak**, Igra o Kristusovem trpljenju (iz leta 1818). Ljudske igre, 17. zv. Ljubljana, 1937. 8°. Str. 116.
- Vuk Vrhovac**, Voće i voćne dijete u zdravlju i bolesti. Zagreb, 1937. 8°. Str. 16. Izdanja Goriške Matice (Unione editoriale goriziana) — Gorizia. Gorica, 1937:
- France Bevk**, Ubogi zlodej. 8°. Str. 170.
- Jakob Trnovec**, Dobro, bolje najbolje. 8°. Str. 94.
- Grazia-Deledda-Ivo Dren**, Sardinske novele. 8°. Str. 95.
- Nande Vrbanjakov**, Lažnivi baron Münchhausen. 8°. Str. 79.
- Koledar za leto 1938**. Vel. 8°. Str. 88.
- Poljudno znanstveni zbornik, X.** Knjižna zbirka »Luč«. 8°. Str. 107.
- Ivan Lesjak**, Poljski pripovedniki. Novele. 8°. Str. 103.
- Bogo Vremec**, Le hrepenenja. 8°. Str. 83.
- Acta VII. conventus velehradensis anno MCMXXXVI.** Olomucii, 1937. Str. 379.

